

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
KENT ÇALIŞMALARI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PLANLAMA VE SOSYOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN
DAYANIKLI ESNEKLİK

Tuba AYDIN

2501160529

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

Adı ve Soyadı : TUBA AYDIN
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı /
Programı : SOSYOLOJİ/KENT
ÇALIŞMALARI
Tez Savunma Tarihi : 28.08.2019

Numarası : 2501160529
Danışma
nı : DOÇ.DR.MURAT ŞENTÜRK
Saati : 12:00

TEZ BAŞLIĞI : "PLANLAMA VE SOSYOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN DAYANIKLI ESNEKLİK"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. KÖKSAL ALVER		Kabul
2-DOÇ.DR. MURAT ŞENTÜRK		Kabul
3-DR.ÖĞR.ÜYESİ MEHMET ALİ AKYURT		Kabul
4-DR.ÖĞR.ÜYESİ SEDA GÜVEN		
5- DR.ÖĞR.ÜYESİ MUHAMMED VEYSEL BİLİCİ		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1.DR.ÖĞR.ÜYESİ AYŞEN ŞATIROĞLU		Kabul
2.DR. ÖĞR. ÜYESİ ADEM BAŞPINAR		

ÖZ

PLANLAMA VE SOSYOLOJİ PERSPEKTİFİNDEN DAYANIKLI ESNEKLİK

TUBA AYDIN

Bu çalışma, “resilience(dayanıklı esneklik)” kavramının genel çerçevesine ilişkin bir analiz araştırmasını içermektedir. Tezin ilk bölümü literatürde ön plana çıkmış olan çalışmalar üzerinden kavrama dair farklı yaklaşımları, ilişkili diğer kavramları ve dayanıklı esnekliğin farklı disiplinlere konu ediliş sürecini içermektedir. İkinci bölümde kavramın planlama disiplinine girişi, kentsel ölçekteki katmanları ve afet yönetimi bağlamında karşılığı özetlenmiştir. Son bölümde ise toplumsal açıdan dayanıklı esnekliğin, içeriği ve dinamikleri üzerinden, sosyolojik kuramlarla da ilişkili şekilde imkânı sorgulanmıştır.

Çalışma, ilgili literatürün incelendiği bir derleme çalışması şeklinde, tanımlayıcı analizler üzerinden oluşturulmuştur. Kavramın bütüncül olarak analizi ile planlama disiplindeki ve toplumsal boyuttaki karşılığı irdelenmiştir. Sonuç bölümünde kavramın hem teknik hem de toplumsal boyutta mevcut durumla çeliştiği, pratikte entegre edilememiş bir kavram olduğu, dolayısıyla da geçici bir eğilim olduğu eleştirisi yapılmıştır. Süreçlere teorik açıdan altlık olarak dâhil edilse de içselleştirilebilir bir kavram olmadığı ve rehberlik misyonunu karşılayabilmek için yeterince net olmadığı tespit edilmiştir. Köklü kavramların uyarlanarak mevcut dinamikler dikkate alınmadan planlama uygulamalarına eklemlenmesi yerine; sürekli analizlerle desteklenen ve yerel dinamiklerle uyumlu yeni araçların geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Özellikle planlama disiplindeki yaklaşımın, küresel ve yerel ölçekte karşılaştığı toplumsal boyutu yeterince dikkate almadığı; dolayısıyla yöntemsel açıdan yetersiz kaldığı, bu noktada bir yeniliğe ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda sosyal bilimlerin planlamaya kaynaklık etmesinin yerinde bir adım olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: dayanıklı esneklik, şehir planlama, kentsel ekosistem, risk, toplumsal kırılmalık, modern toplum.

ABSTRACT

RESILIENCE FROM PLANNING AND SOCIOLOGY PERSPECTIVE

TUBA AYDIN

This study includes an analyzing research about the general framework of “resilience” concept. The first part of the thesis contains different approaches to the concept, related other concepts and the process of entreating to different disciplines of resilience and over the prominent studies that taking place in literature. In the second part, inclusion of concept to the planning discipline, concept’s layers at the urban scale and the meaning of the concept in the disaster management context are summarized. As to last part, there are elaborations about the dynamics of resilience in social content and queries on societal possibility in relevance to sociologic theories.

The study created as compilation working which examining interested literature with definitive analysis. With the integrated analyses, meaning of the concept in planning discipline and social dimension is examined. In conclusion, there is a criticism about contradiction with current situation both technical and social dimension, being unintegrated concept in practice and accordingly being a temporal tendency of the resilience. It is believed that although resilience is included in the processes as a theoretical base; it is not an internalizable concept and it is not enough clear to meet the guidance mission. Instead of adapting the rooted concepts into the planning applications without taking into account the existing dynamics, it is thinked that new tools which supporting through continuous analysis and compatible local dynamics should be developed. At this point, it is emphasized that there is a need for innovation about the approach especially in planning discipline because it remain incapable procedurally causing from discounting of social extent at global and local scale. Accordingly it is thought that leading of social sciences for planning will be a suitable step.

Keywords: resilience, urban planning, urban ecosystem, risk, social vulnerability, modern society.

ÖNSÖZ

Bu çalışma son dönemlerin en yoğun ilgi gören konuları arasında yer alan “resilience” kavramı üzerine geliştirilmiştir. Tanımlayıcı analizlerle literatür üzerinden geliştirilen araştırma, aynı zamanda kavramın planlama ve sosyoloji boyutu üzerinden planlama-sosyoloji ilişkisini de ortaya koymayı hedeflemiştir. Her iki disiplin tarafından da gündeme alınmış olan kavramın, pratikteki ve teorideki karşılıklarının analiziyle birlikte; gerçek durumla örtüşüp örtüşmediği, yani kavramın doğru bir altlık olup olmadığı eleştirilmiştir. Literatüre dayanlı esneklik kavramına yönelik öz bilgiye erişilebilecek ve kavramın genel çerçevesini özetleyebilecek bir Türkçe kaynak sağlaması sebebiyle de önemlidir.

Bu çalışmanın tamamlanması sürecinde yanımda olan, teşekkürü borç bildiğim kişiler var. Öncelikle varlıklarıyla bana güç veren, desteklerini her daim arkamda hissettiğim kıymetlilerim anneme, babama ve ağabeyime çok teşekkür ederim. Uzaktayken de hep en yakınım olan hayattaki en değerli varlığım, kız kardeşim Tuğçe Aydın’a moral desteği için teşekkür ederim. Evdeki destekçim, kuzenim Sultan Meşe’ye teşekkür ederim.

Çalışmama kaynaklık eden literatürdeki araştırmaların tüm emekçilerine teşekkür ederim. Yolumun kesiştiği ve tecrübelerinden faydalandığım, başta Prof. Dr. Yücel Bulut olmak üzere tüm İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü ve Kent Çalışmaları Programı hocalarına çok teşekkür ederim. Değerli fikirleri ve destekleri için çalışma arkadaşlarım Gazi Anıl Özgül, Murat Ayan ve Deniz Önder’e teşekkür ederim.

Tanıştığımız günden itibaren sağladığı katkılara ek olarak tez sürecindeki yol göstericiliği ve emeği için, kente dair heyecanına hayranlık duyduğum danışman hocam Doç. Dr. Murat Şentürk’e sonsuz şükranlarımı sunarım.

Son olarak benden teknik desteğini de esirgemeyen, özveriyle süreç boyunca yol arkadaşlığı eden, en büyük manevi destekçim Veli Fatih Demir’e çok teşekkür ederim. Varlığı, sabrı ve emekleri için minnettarım...

TUBA AYDIN

İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DAYANIKLI ESNEKLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Kavrama Dair Önemli Teoriler ve Ölçüm Endeksleri.....	7
1.1.1. Teknik Dayanıklı Esneklik - Ekolojik Dayanıklı Esneklik Ayrımı	8
1.1.2. Sosyal ve Ekolojik Dayanıklı Esneklik İlişkisi.....	11
1.1.3. Ne İçin Neyin Dayanıklı Esnekliği?	14
1.1.4. Uyarlanabilirlik ve Dönüştürülebilirlik Teorisi	18
1.1.5. Tamamlayıcı Ekolojik Arazi Kullanımı.....	21
1.1.6. “Resilience Alliance” Araştırma Programı	22
1.1.7. “100 Resilient City (100RC)” Platformu	28
1.2. Kavramın Türkçe Karşılığı ve İlişkili Diğer Kavramlar	31
1.2.1. Kırılganlık / Hasar Görebilirlik.....	34
1.2.2. İstikrar / Kararlılık.....	35
1.2.3. Adaptasyon / Uyarlanabilirlik	36
1.2.4. Yenilenme / Dönüştürülebilirlik	37
1.3. Kavramın Disipliner Yaklaşımlarla Gelişimi	38

İKİNCİ BÖLÜM

PLANLAMA DİSİPLİNİNDE KENTSEL DAYANIKLI ESNEKLİK

2.1.	Planlamanın Meşruiyet Sorunu ve Değişen Eğilimler	44
2.2.	Kentsel Ekosistemlerde Dayanıklı Esnek Planlama.....	47
2.2.1.	Ekolojik Boyut	51
2.2.2.	Fiziksel Boyut	53
2.2.3.	Sosyo-Ekonomik Boyut	54
2.3.	Dayanıklı Esneklik Bağlamında Afet Riski Yönetimi	57
2.3.1.	Kentsel Risk Değerlendirmesi.....	61
2.3.2.	Kentsel Tehlike Azaltma / Sakınım Planlaması.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYOLOJİK BAĞLAMDA DAYANIKLI ESNEKLİK

3.1.	Toplumsal Dayanıklı Esneklikte Genel Çerçeve.....	69
3.2.	Toplumsal Değişimler Üzerine Sosyolojik Bakışlar	77
3.2.1.	Risk Toplumu.....	79
3.2.2.	Modernliğin Sonuçları	82
3.2.3.	Müphemlik ve Akışkanlık.....	85
3.3.	Toplumsal Ölçekte Riskli Grup Kırılganlıkları.....	87
3.3.1.	İklim Değişikliği ve Gıda Güvencesi Sebepli Kırılganlıklar	90
3.3.2.	Ekonomik Sebepli Kırılganlıklar	92
3.3.3.	Sosyo-Demografik Yapı Sebepli Kırılganlıklar.....	94
3.3.4.	Mekân Sebepli Kırılganlıklar	96
3.3.5.	Etnik veya Politik Sebepli Kırılganlıklar	98
3.3.6.	Diğer Özel Sebepli Kırılganlıklar	99
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME		101
KAYNAKÇA		108

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Dar Kapsamlı Yorumlardan Geniş Kapsamlı Sosyo-Ekolojik Bağlama Bir Dizi Dayanıklı Esneklik Kavramı	19
Tablo 2: 100RC Platformu Tarafından Belirlenen Kırılganlıklar	30
Tablo 3: Normatiflik Derecesine Göre 10 Resilience Tanımı.....	33
Tablo 4: Dayanıklı Esnek Şehirler İçin On Gereklik.....	59
Tablo 5: İstanbul Deprem Master Planında Kentsel Risk Sektörleri	64
Tablo 6: Doğal Afetler Karşısında Ekolojik Sistemler ve İnsan Toplulukları Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar	71
Tablo 7: Toplumsal Dayanıklı Esnekliğin Üç Farklı Kapasitesi.....	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Ekolojik Dayanıklı Esneklik Özelliğinin 2 Alternatifi.....	13
Şekil 2: Uyarlanabilir Döngü Teorisi	16
Şekil 3: Tamamlayıcı Arazi Kullanımıyla Ekolojik İşlev Artırımı	22
Şekil 4: Dayanıklı Esneklik Değerlendirme Çerçevesi	24
Şekil 5: RA Sosyo-Ekolojik Sistem Değerlendirme Modeli	27
Şekil 6: Eşikler ve Etkileşimler Diyagramı (Resilience Alliance, 2010: 45).	27
Şekil 7: CRF Kapsamında Belirlenen 4 Sistem ve Bunlara Bağlı 3 Değişken.....	29
Şekil 8: “Resilience” Teriminin Evrimi.....	39
Şekil 9: Kentsel Ekosistemlerde Dayanıklı Esneklik Değerlendirmesi Modeli	50
Şekil 10: Doğal Alanlar Üzerindeki Etkileriyle Kentsel Yayılma ve Planlı Gelişme Sonuçları	52
Şekil 11: HFA 5 Eylem Önceliği.....	58
Şekil 12: Farklı Kırılganlık Bileşenleri Arasındaki Etkileşim.....	62

KISALTMALAR LİSTESİ

ADG : Acil Durum Görevlisi

BM : Birleşmiş Milletler

CRF : City Resilience Framework

ELC : Ecological Land-Use Complementation

HFA : Hyogo Framework For Action

ISDR : International Strategy for Disaster Reduction

İPKB : İstanbul Proje Koordinasyon Birimi

RA : Resilience Alliance

RC : Resilient City

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz dönemde, ekosistem dengesindeki değişimler ve bozulmalar - hiç olmadığı kadar- artış göstermiştir. Bunun temel sebebi olan nüfus artışı ve doğal kaynakların hızlı tüketimi, özellikle kentsel alanlardaki ekosistemleri belirsizlik içeren süreçlerle karşı karşıya bırakmıştır. Doğal kaynak yönetiminin önündeki zorlukların büyük bir kısmı, nüfus yoğunluğunu barındıran kentsel alanlardaki tüm katmanların dinamik süreçleriyle bağlantılıdır. Bu sebeple kentsel ölçekte, insan-çevre ilişkilerine her zamankinden daha çok odaklanılması ve insan refahının gelecek kuşaklar için de sağlanabilmesi adına müdahalelerde bulunulması gerekliliği doğmuştur. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren bu bağlamda “sürdürülebilirlik” düşüncesi kent araştırmalarındaki yerini almıştır. Bu düşünceyle kentleri daha yaşanabilir kılacak ve sürekliliği sağlayacak çözümler aranmaya başlanmıştır.

Kentsel gelişmenin önemli yönlendiricilerinden olan planlama disiplini de bu süreçte, meydana gelen değişimlerin nasıl yönetileceği konusunda yöntemler ve yaklaşımlarla geliştirilmeye çalışılan bir uygulama alanı haline gelmiştir. Geleneksel planlama yöntemlerinin yetersiz kaldığı bir döneme girilmesiyle birlikte, kentsel alanlardaki kronik stresler ve akut şoklarla baş edebilecek yeni gelişme politikaları üretilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda disiplinler arası iş birliğinin ve sosyal bilimlerdeki toplumsal analizlerin başka disiplinlerce dikkate alınmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Değişimlere karşı toplumsal adaptasyonun nasıl sağlanacağı, sosyal bilimleri aşarak tüm disiplinlerin temel sorunsalı haline gelmiştir.

Bu gelişmelerle birlikte, birtakım kavramlar çalışmalara konu edilmiş; uygulamalara rehberlik edebilmesi amacıyla altlık olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ön plana çıkan bu kavramlardan birisi de çok sayıda çalışmada (Holling, 2001; Folke, 2002; Adger, 2003; Pelling, 2003; Pickett v.d., 2003; Walker, 2004; Alberti & Marzluff, 2004; Colding, 2006; Campanella, 2006; Coaffee, 2008; Chelleri 2012) karşılaşılan “resilience”¹ kavramıdır. Ekoloji disiplini bağlamında 70’lerden itibaren çalışılmaya

¹ Kavram Türkçe’ye daha çok “dayanıklılık” veya “direncilik” olarak çevrilmektedir. Fakat bu tez kapsamında kavramın Türkçe karşılığı “dayanıklı esneklik” olarak belirlenmiştir. Bu durumun gerekçesi birinci bölümün “Dayanıklı Esneklik Kavramının Türkçe karşılığı ve ilişkili Diğer Kavramlar” başlığı altında açıklanacaktır.

başlayarak gündeme gelen kavram, süreç içerisinde gelişerek günümüzde disiplinler arası bir ilginin odağı olmuştur. Farklı disiplinlerce araştırılan dayanıklı esneklik kavramı, planlama alanında da özellikle doğal afetler ve iklim değişikliği bağlamında son dönemlerin başat kavramları arasındadır. Öte yandan kavrama dair yapılan birçok çalışmada (Adger, 2000; Pelling, 2003; Tierney, 2003; Bruneau, 2003; Gunderson, 2009; Obrist v.d., 2010; Keck & Sakdapolrak, 2013; Collier, 2013; Aldrick & Meyer, 2014; Gibberd, 2017), toplumsal boyutunun önemi vurgulanmakta ve diğer boyutlarla ilişkisel bağlantıları değerlendirilmektedir.

Bu sebeplerle tez çalışması için konu belirleme sürecinde, planlama ve sosyoloji arasındaki çizgide kenti kavramaya çalışan bir vizyon içerisinde, dayanıklı esneklik kavramı ilgi çekici hale gelmiştir. Dayanıklı esneklik üzerine Türkçe literatürde bütüncül şekilde kaynaklık edebilecek bir çalışmanın olmayışı da bu ilgiyi beslemiştir. Kavramı farklı bakış açılarıyla; kentsel ölçekte ve sosyo-ekolojik bağlamda (Altay, 2011; Altun, 2011; Sertesin, 2015; Özer, 2018), afet yönetimi ve iklim değişikliği bağlamında (Balamir, 2007; İnmez, 2012; Gökçe v.d., 2018), sürdürülebilir kent planlama ve kentsel tasarım bağlamında (Balta, 2013; Dincer, 2016), uyum kapasitesi bağlamında (Gültekin, 2017; Özer, 2017; Gürçay, 2018) ele alan Türkçe kaynaklar mevcuttur. Fakat dayanıklı esnekliğin genel değerlendirmesine ilişkin betimsel bir çalışmaya erişilememiştir.

Dayanıklı esneklik, daha çok ekoloji bilimi içerisinde uzun erimli kavramlardan birisi olarak araştırılsa da güncel eğilimler doğrultusunda planlama bağlamında da konu edilmeye başlanmıştır. Kentlerin dayanıklı esnek özelliklere sahip olması için özellikle tasarım boyutunda eşiklerin tanımlanmasına yönelik önerilerin geliştirildiği çalışmalar bulunmaktadır. Planlamanın teknik boyutunun yanı sıra, dayanıklı esneklik inşası için toplumsal boyutu da önem arz etmektedir. Çünkü toplumun küresel değişimlere ve risklere karşı tavrı, bu süreçlerin yönetilmesinde belirleyicidir ve dayanıklı esneklik kavramının da toplumsal boyutu kritik öneme sahiptir. Bu doğrultuda, kavramla birlikte bütüncül politikalar üretilmeye çalışılmakta; sadece afet veya risklerle nasıl baş edilebileceğine ilişkin değil; aynı zamanda bunları önlemeye yönelik hedeflerle yeni yaklaşımlar geliştirilmektedir.

Bu çalışmada, dayanıklı esneklik kavramının özüne ilişkin bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Kavramın ekoloji bilimine konu edilmesiyle başlayıp günümüze kadar gelen süreçte geçirdiği değişim ve anlam genişlemesi özetlenerek, genel çerçevede anlaşılması hedeflenmiştir. Planlama ve sosyolojideki karşılıkları bağlamında da ilişkisel bağlantıları ele alınmış ve kavramın literatür üzerinden değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmeye büyük oranda planlama-sosyoloji ilişkisi de analiz edilmiştir.

1. Araştırmanın Amacı

Çalışma, farklı disiplinler tarafından ilgi gören ve araştırmalara yoğun şekilde konu edilen “dayanıklı esneklik” kavramının tarihsel gelişimini ele alarak planlama ve sosyoloji disiplinleriyle ilişkisinin analizini amaçlamaktadır. Çok katmanlı bir kavram olarak gündeme gelen dayanıklı esneklik; ekoloji, psikoloji, mühendislik, planlama, sosyoloji gibi birçok alanda çalışılmaktadır. Kavramın çok yönlülüğü nedeniyle de genel çerçevesine ve ölçüm kriterlerine ilişkin bir belirsizlik mevcuttur.

Bu araştırmayla öncelikle genel kapsamda kavramın anlaşılması ve farklı yaklaşımların ortaya konması hedeflenmiştir. Planlama disiplini içerisinde yine bu kavram üzerinden geliştirilen uygulamalar analiz edilerek, dayanıklı esnekliğin pratikteki karşılığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Sosyolojik kuramlarla bağlantılı şekilde toplumsal analizler dikkate alınarak, kavramın toplumsal boyutta neleri kapsadığı da ele alınmıştır. Bu şekilde dayanıklı esnekliğe ilişkin bütüncül bir kavramsal betimleme amaçlanmıştır. Kavramın anlaşılması ile planlama veya sosyoloji boyutunda içselleştirilebilir/ölçülebilir olup olmadığının sorgulanması hedeflenmiştir.

2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışma, dayanıklı esneklik kavramının ortaya çıkışı ve gelişimi ile planlama ve sosyoloji disiplinlerindeki karşılıklarını kapsamaktadır. Bu kapsamda çalışma, dayanıklı esneklik kavramı ile ilgili kaynakların analiz edilerek planlama ve sosyoloji perspektifinden değerlendirilmesine dayanmaktadır. Saha araştırması veya veri toplama içermeyen çalışma, literatür taramasıyla geliştirilmiştir. Bu tez çalışmasıyla; geliştirilen başlıca teoriler, uygulama ve ölçme araçları ile disiplinler

içerisindeki gelişimi üzerinden, dayanıklı esneklik kavramına ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirmenin yanı sıra; planlama-sosyoloji ilişkisi, küreselleşen dünyada değişen toplumsal yapıya yönelik analizler, planlamadaki güncel yaklaşımlar gibi birçok konuya değinilerek, ilişkisel bağlantılar analiz edilmiştir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma konusunun belirlenmesinden sonra yapılan literatür taraması doğrultusunda, dayanıklı esneklik kavramının özüne ve genel çerçevesine ilişkin bir belirsizlik olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda dayanıklı esnekliğin metodolojik olarak nicel araştırmaya uygun bir kavram olmadığına kanaat getirilmiştir. Sosyal yönü kuvvetli bir kavram olması sebebiyle, yoruma açık şekilde detaylı bilgi edinmeyi hedefleyen bir analiz tercih edilmiştir. Dayanıklı esneklik kavramı üzerine geliştirilen bu çalışma, yazılı kaynaklara dayalı bir tanımlayıcı araştırma özelliği göstermektedir. Kavrama dair ilgili literatürde yer alan farklı dokümanlar taranarak veriler derlenmiş ve içeriklerin analiz edilmesiyle çalışma tamamlanmıştır.

Bu çerçevede, tezin ilk bölümünde kavramın genel değerlendirmesine ilişkin literatürde yer edinmiş kaynaklar üzerinden bir analiz yapılarak farklı bakış açıları ortaya konmuştur. İkinci bölümde -kavramın planlama disiplinine dâhil olma sürecini de kapsayan- planlamadaki eğilimlerin dönüşümü ve bu durumun tetiklediği meşruiyet sorunu özetlenerek aktarılmıştır. Daha sonra dayanıklı esnek planlamanın farklı boyutlarda hangi bileşenleri kapsadığı detaylandırılarak, kentsel ekosistemlerdeki karşılığı özetlenmiştir. Daha çok afet yönetimi konusunda çalışılıyor olması sebebiyle de planlamanın afet yönetimi kapsamında, dayanıklı esneklik kavramı üzerinden hangi araçlarla pratiğe döküldüğü analiz edilmiştir. Tezin son bölümünde, kavramın en kritik boyutu olarak belirtilen toplumsal bileşenleri, literatürdeki karşılıklar üzerinden tanımlanmaya çalışılmıştır. Modern toplum üzerine geliştirilen farklı sosyolojik kuramlar ve dönemsel olarak sürecin sosyal bilimlerdeki karşılığı dikkate alınarak, mevcut toplumsal yapının dayanıklı esneklikle ilişkisi sorgulanmıştır. Son olarak, toplumsal ölçekte dayanıklı esnekliğin sağlanmasında öncelik verilmesi gereken, kırılganlık özelliğiyle tanımlanan gruplar ve bu grupların toplumsal ilişkiler bağlamında taşıdığı riskler değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DAYANIKLI ESNEKLİK: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Sanayileşmeyle birlikte toplumları ekonomik, sosyal ve mekânsal açıdan büyük ölçüde etkileyen süreçler hem kentsel hem de kırsal alanlarda önemli değişikliklere neden olmuştur. Üretim araçlarının değişmesi ve üretim faaliyetlerinin farklılaşmasıyla birlikte, özellikle sanayileşmenin güç kazandığı belirli bölgelere büyük nüfus hareketleri gerçekleşmiştir. Bu ani değişimler, kentsel alanların plansız gelişmesine ve kaynakların kontrolsüz tüketimine yol açmıştır. Artan nüfusun konut ihtiyacı kentlerin yayılarak büyümesine, ulaşım bağlantılarının gelişmesine ve doğal alanların tahribatına yol açarak, kentsel alanların çehresinde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Öte yandan ekonomik olarak da sanayi üretiminin merkezi olmaya başlayan kentler, küresel ölçekte bağlantılar kurmaya başlamış ve işgücü piyasalarında meydana gelen değişimlerden etkilenmişlerdir. Tarım sektörünün yerini sanayileşmeye bırakmaya başlamasıyla, uzun vadede meydana gelecek olan iklim değişikliği ve doğal kaynakların yok olması gibi riskler de baş göstermiştir. Dolayısıyla hızlı gelişen ve değişen dinamikler sonucunda, Beck'in "risk toplumu"¹ olarak kuramsallaştırdığı toplum modelinin ortaya çıkışına da zemin hazırlanmıştır. Sanayi toplumundan risk toplumuna geçiş süreci olarak, sanayi toplumunun gösterdiği ani ilerleme ve gelişmeler; anlık ihtiyaçların karşılanmasına yönelik yanlış uygulamalara sebebiyet vererek, deneyimlenmemiş risklerin başlangıcı olmuştur. Meydana gelen değişimler, büyük oranda sosyal gerilimlere yol açarak toplumsal boyutta da farklı sorunlar meydana getirmiştir.

Kentlerde ortaya çıkan sorunlar, gelişme açısından bazı önlemler alınarak kentsel alan dinamiklerinin daha iyi yönetilmesi yönünde bir ihtiyaç doğurmuştur. Bu doğrultuda değişim süreçlerini daha az hasarla yönetebilen kentler, küresel ölçekte stratejik açıdan önem kazanmıştır. Çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla sistemlerin daha iyi anlaşılacak değişime karşılık verme süreçlerinin hangi politikalarla gerçekleştirilebileceği tartışılmaya başlamıştır. Kaynakların kullanımı

¹ Ulrich Beck tarafından modern toplum yapısına ilişkin üretilen "risk toplumu" kuramı, tezin 3. bölümünde ayrıca ele alınmaktadır.

ve yönetimi açısından “sürdürülebilirlik” hedefi gündeme gelmiştir. Küresel ölçekte 1987 yılında Bruthland Raporu ile tartışılmaya başlayan sürdürülebilirlik kavramı, ülkemizde de 1996 yılında yayımlanan 7. Kalkınma Planı içerisinde yer alarak kalkınma hedeflerinden birisi olmuştur (Sertesin, 2015: 3). Sürdürülebilirlik kavramıyla birlikte; toplumsal boyutta *sosyal adalet*, ekonomik boyutta *sektörel çeşitlilik* ve yönetim boyutunda *katılım* gibi kavramlara yapılan vurgu artmaya başlamıştır. Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de birçok plan ve strateji belgesinde bu kavramlar kendine yer edinmiştir.

Tarihi boyunca değişip gelişen planlama disiplini de son dönemlerde -özellikle 1980’ler sonrası süreçte- sürdürülebilirlik üzerine kurgulanmaktadır. Sürdürülebilir kentsel gelişme için araçlar geliştirilmekte, farklı kavramlar üzerinde çalışılmaktadır. Son yıllarda özellikle kentsel alanlarda yapılan çalışmalarda gündemde olan ve sürdürülebilir kentsel gelişmeyle ilişkilendirilen kavramlardan birisi de “dayanıklı esneklik (resilience)”tir. Bu kavram ilk olarak 2002’de Johannesburg’da düzenlenen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nde, küresel iklim değişikliğiyle ilişkisi bağlamında tartışmalara konu edilmiştir (Dincer, 2016: 6). Bu zirvede yapılan tartışmalarla sürdürülebilirlik ve dayanıklı esneklik (resilience) kavramlarının, benzer şekilde, öngörülen risklere karşı tedbir alma ve hazırlıklı olma amacını içerdiği görülmüştür. Kaynakların kullanımı ve yönetimine ilişkin hedeflerle birlikte, sürdürülebilirlik ve dayanıklı esneklik kavramları kullanılmıştır. Doğa bilimleri ile sosyal bilimleri karşılıklı ilişkileri içerisinde düşünerek politika üretmeyi ve disiplinler arası iletişimsel bağlantılar kurmayı hedeflemesi açısından da dayanıklı esneklik, hayati öneme sahip bir sistem özelliği olarak kent çalışmalarının gündemindedir.

Kentlerin planlanması sürecinde sorunlar ve potansiyellerin doğru tespit edilmesi, kentsel sistemlerin hassasiyet taşıyan bileşenlerinin yani “kırılganlıklarının” tanımlanması önemlidir. Bu tanımlamalarla risklerin azaltılarak sistemin dengesini koruyacak ve sistem işleyişini iyiye götürecek alternatiflerin üretilmesi gerekmektedir. Çünkü tüm boyutlarıyla kaynakların iyi yönetilmesi süreçlerinde en önemli aşama; sistemin anlaşılmasıdır. Mevcut sistemin problemlerinin ve barındırdığı potansiyellerin bütünsel olarak anlaşılması, meydana gelebilecek

karışıklıkların (disturbances) veya sorunların tahmin edilmesini ve buna hazırlıklı olabilmeyi sağlamaktadır. Dayanıklı esneklik, farklı boyutlarıyla kentsel sistemlerin anlaşılmasını, risklerin tanımlanarak bunlara yönelik önlemler alınmasını, kentsel sistemin karşılaştacağı bir karışıklık durumunda uyum sağlama/dönüşüm süreçlerinin yönetilmesini kapsadığından; sürdürülebilir kentsel gelişme bağlamında önemli bir kavramdır.

Bu bölüm, dayanıklı esneklik kavramının anlaşılmasına yönelik bir genel çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır ve kavramın farklı boyutlarıyla analiz edilebilmesi için hazırlanmıştır. Öncelikle literatürde dayanıklı esneklik üzerine yapılmış önemli çalışmalar ve ölçüm endeksleri ile dayanıklı esneklik hedefiyle strateji üretebilmeye yönelik kurulan önemli iletişim ağlarının yöntemleri aktararak, kavramın anlaşılmasına zemin hazırlanmaktadır. Daha sonra kavramın tezde kullanılan Türkçe karşılığı üzerine; mevcut tanımlamalar doğrultusunda bir gerekçelendirme yapılmakta ve dayanıklı esneklik ile ilişki kurulan bazı diğer kavramlar açıklanmaktadır. Son olarak kavramın disiplinler gelişiminin nasıl gerçekleştiğine ve hangi disiplinler tarafından gündeme alındığına yönelik detaylara yer verilmektedir.

1.1. Kavrama Dair Önemli Teoriler ve Ölçüm Endeksleri

Dayanıklı esneklik kavramı çok boyutlu olmasına rağmen literatürde çoğunlukla ekolojik bağlamda ele alınmaktadır. Dayanıklı esnekliğin diğer boyutları da (özellikle toplumsal boyut), sistem katmanlarının temelde ekolojik dengeye bağlı olması nedeniyle, genellikle ekolojik boyutla ilişkilendirilerek çalışılmıştır. Tüm katmanlar ekolojik kaynakların sürdürülebilirliği dahilinde refahı sağlayabildiği için; ekolojik dengenin korunması ve yönetimi başlıca konular arasına girmektedir. Geniş bir araştırma çeşitliliği olmasına rağmen, -ortak noktalar bulunsa da- dayanıklı esnekliğin hangi girdilerle ölçülebileceği veya artırılabilceği, disiplinler arası bir tartışma konusu olmaya devam etmektedir.

Bu bölümde kavramın anlaşılmasında temel oluşturan ve sonraki çalışmalara da kaynaklık eden, literatüre önemli katkılar sağlamış isimler ve onlara ait teoriler aktarılmaya çalışılmaktadır. Genel çerçevede kavrama dair farklı bakış açılarıyla üretilen fikirler, birincil kaynakları üzerinden açıklanmaktadır. Ayrıca uygulamaya

yönelik stratejiler geliştiren önemli araştırma gruplarından da bahsedilmektedir. Kavramın teori ve uygulama noktasında anlaşılması ve daha çok hangi fikirlerle desteklendiğinin ortaya konması amacıyla bu bölüm hazırlanmıştır. Burada ele alınanlar dışında çok sayıda çalışma bulunmaktadır fakat genel kavramsal çerçeve için yeterli görülen tartışmalara yer verilmiştir.

1.1.1. Teknik Dayanıklı Esneklik - Ekolojik Dayanıklı Esneklik Ayrımı

Öncesinde farklı disiplinler tarafından ele alınmış olsa da dayanıklı esneklik kavramı, ekolojik sistemler bağlamında ilk olarak 1973 yılında C. S. Holling tarafından özgün biçimde çalışılmıştır. Çalışmanın amacı “...ekolojik ve doğal sistemlerin davranışlarını açıklamak için, teori ve pratikte faydalı olabilecek ve farklı bakış açıları sağlayabilecek anlayışlar geliştirebilmek” şeklinde belirtilmektedir (Holling, 1973: 2).

Bu çalışmada, sistem davranışlarını anlamının iki yolu olduğu söylenmektedir. Bunlardan ilki “denge durumu (equilibrium state)” olarak kavramsallaştırılmıştır. Bu bağlamda eğer mühendis tarafından tasarlanan bir cihazı inceliyorsak, belli koşullar altında belli bir görevi sabit bir performansla gerçekleştirmesini beklemek durumunda olduğumuz belirtilmektedir. Burada, -cihazı bir sistem olarak düşündüğümüzde- sisteme ait değişmeyen bir denge noktası olduğu ve işleyiş konusunda niceliksel verilerin önemli hâle geleceği vurgulanmaktadır.

“Geçici durum (transient state)” olarak kavramsallaştırılan ikinci yolda ise beklenmedik bir şekilde kendisi dışındaki sürekli değişimlerden etkilenen, yani dışardan gelebilecek etkilere açık bir sistemden bahsedilmektedir. Bu durumda davranışların sabitliğinden çok, ilişkilerin dinamikliği önemli hâle gelmektedir ve odağımız niteliksel verilere yönelmektedir. Burada önemli olan, denge noktasının sabitliği veya sistem parçalarının niceliksel durumu değildir. Fonksiyonların sürekliliğini sağlayabilmek ve buna yönelik alternatif sağlayacak değişimlere açık olmak ön plandadır. Değişim sürecinin az hasarla yönetilmesi ve sistemin yenilenerek daha çok arzulanan bir denge durumuna ulaşması önemlidir (Holling, 1973: 1).

Ekolojik sistemlerin anlaşılmasında, sistemin “dayanıklı esneklik (resilience)” ve “istikrar (stability)” özelliklerinin önem taşıdığı söylenmektedir. Burada bahsedilen dayanıklı esneklik; sistem içerisindeki ilişkilerin sürekliliğini belirleyen ve bu sistemlerin değişiklikleri sönümleyebilme yeteneklerinin ölçüsü olan bir özelliktir. Diğer bir deyişle, birtakım etkilerle doğan değişiklik durumunun sistem tarafından ne kadar soğurulabildiği, dayanıklı esneklikte ölçü haline gelmektedir. Burada sistemi oluşturan parçalar ve ilişkiler arasında, değişim ve dönüşümler meydana gelebilmektedir. Bundan kaynaklı olarak da denge noktasında kayma gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla bu yaklaşımda dayanıklı esneklik, sistemin yok olmasına sebep olabilen veya sürdürülebilmesini sağlayabilen bir niteliktir.

Öte yandan istikrar özelliği, geçici karışıklık sonrası sistemin mümkün olduğunca aynı denge durumuna geri dönüş yeteneğidir. En az değişimle ve en hızlı şekilde önceki denge durumunun yakınına geri dönüş, daha fazla istikrar demektir. Burada denge noktasının tek ve ideal olması söz konusudur ve etki sonrası o noktanın yakınına *geri dönme ivmesi*, sistemin *istikrar yeteneğinin* ölçüsüdür. Bu tanımlara göre dayanıklı esneklik ile istikrar zıt özellikler olarak aktarılmakta; sistem içerisinde biri yükselirken diğeri azalmaktadır. İki özellik arasındaki dengenin kurulması sistem kırılganlığını azaltacaktır ve bu denge, sistemlerin evrimsel tarihinin ve deneyimlenen beklenmedik karışıklıklarının sonucudur (Holling, 1973: 17-18).

Dayanıklı esneklik kavramı, ekolojik sistemler bağlamında “...karışıklık meydana geldiği durumlarda ekosistemin mevcut durumunu sürdürebilme yeteneği” olarak tanımlanmıştır. Mevcut sistemdeki ilişkileri sürdürebilmek için, ekosistem içerisinde karışıklığın vuku bulduğu sistem parçasının yerine geçebilecek değişkenlerin olması gerektiği savunulmaktadır. Karmaşık sistemler içerisinde parçalar birbirlerine bağımlı şekilde çalıştığından; herhangi birinde meydana gelecek bozulmanın tüm sistemin dengesini etkileyeceği ve bu doğrultuda denge noktasında bir iyileşme-eski dengeye dönme sürecinin ortaya çıkacağı belirtilmektedir. Bu süreçte de karşılıklı ilişkide olan tüm parçaların belli değişim ve dönüşümler geçireceği, farklı kombinasyonlarda davranışlar geliştirilebileceği vurgulanmaktadır. Bu bakış açısında denge noktasının sabit kalması önemini yitirmektedir. Değişen yapılanma içerisinde daha sürdürülebilir olmayı sağlayacak ve dayanıklı esnekliği arttıracak alternatifin

tespit edilerek, karışıklığın fırsata çevrilmesi önemli hâle gelmektedir. Bu alternatifin üretilmesinde de “mekânsal heterojenlik (nüfus dinamiklerini ve toplumsal tabakaları da etkileyen, tanımlı bir alandaki tür çeşitliliği)” önem kazanmaktadır. Çeşitlilik miktarı alternatif çoğunluğunu belirleyeceğinden; sistemin heterojenliği, dayanıklı esneklik özelliğini artırmaktadır (Holling, 1973: 18-21).

Özetle Holling’in başlangıç kabul edilen 1973 tarihli çalışmasında, dayanıklı esnekliğin derecesi belli kriterlere bağlanmaktadır. Bu kriterler: “ekosistemin ve nüfusun çeşitliliği (heterogeneity), alternatiflerin varlığı (yerelden çok bölgesel bakış gerektirdiği söylenmekte), bir denge noktasından diğerine geçişteki sürenin kısalığı ve uyum yeteneğinin yüksek olması” şeklinde sıralanabilir. Tanımlı bir alanda örnek bir nüfus bağlamındaki dayanıklı esnekliğin, belli göstergelerle ölçülebileceği belirtilmektedir (denge noktasının yerelliği vurgulanmakta). Çalışma, işleyen sistemlerde gerçekleşebilecek karışıklıklar tahmin edilemeyeceği için sistemlere dair kesin bir yeterlilik kapasitesi tanımlamamaktadır. Sadece niteliksel anlamda beklenmedik durumları sönümleyebilecek sistem tasarımı adına bir perspektif sunmaktadır (Holling, 1973: 21).

Holling, dayanıklı esneklik üzerine devam eden diğer çalışmalarında -başlangıçta yaptığı ayrımı destekler şekilde- kavramı iki farklı şekilde adlandırmış ve farklı özelliklerle tanımlamıştır. İstikrar özelliğinin iki zıt bakış açısı olarak nitelendirdiği, ekolojik literatürde sistemin dayanıklı esnekliğini tanımlayan iki farklı taraf olarak “teknik dayanıklı esneklik (engineering resilience)” ve “ekolojik dayanıklı esneklik (ecological resilience)” kavramlarını kullanmıştır. Teknik dayanıklı esnekliği nitelendirirken, “...hazırlıklı ve tedbirli tasarımlar için mühendislerin arzuladığı özellikler olan verimlilik, sabitlik ve öngörülebilirliğe odaklı” bir tanımlama yapmıştır. Ekolojik dayanıklı esneklik tanımı için de “...biyologlar tarafından evrimsel bakış açısıyla benimsenmiş özellikler olan süreklilik, değişim ve öngörülemezlik odaklı” bir nitelendirme kullanmıştır (Holling, 1996: 33).

Teknik dayanıklı esneklik, karışıklıklara gösterilen dirençle ve “sabit bir denge noktasının yakınına dönüş hızı” ile ölçülürken; ekolojik dayanıklı esneklik ise sistem davranışlarını kontrol eden değişkenlerin ve süreçlerin değiştirilerek “sistemin

yapısını bozmadan sönmölenebilecek karışıklığın büyüklüğü” ile ölçölmektedir. Bu ayrımla birlikte teknik dayanıklı esnekliğe ilişkin bir olumsuzluk da vurgulanmaktadır. Mühendislik anlamında yenilenebilir kaynakların etkin kontrolü ve yönetimi, başlangıçta sürekli üretimde başarıya yol açmakta fakat nihayetinde daha kırılgan ekosistemlere, daha katı ve kayıtsız yönetim kurumları ve daha bağımlı topluluklara neden olmaktadır. Dolayısıyla teknik dayanıklı esnekliğin istenilen düzeyde olması, uzun vadede sosyo-ekolojik sistemler için risk de teşkil edebilmektedir (Holling, 1996: 38).

Bu karşılaştırmaya göre teknik dayanıklı esneklikte denge noktası tek ve sabitken, ekolojik dayanıklı esneklikte sistemin yapısını korumak amacıyla denge noktası, süreçler ve değişkenler farklılaşabilmektedir. Teknik dayanıklı esneklik, mühendislik disiplinine ve ekonomik teoriye uygun şekilde değişmez bir denge noktasından oluşmaktadır. Bu özellik doğa ve insan toplulukları için uygun değildir. Ekolojik dayanıklı esneklik ise, doğal ve kentsel sistemlere daha uygun şekilde esnekliğe ve değişim/dönüşöme açık olan bir denge durumu içermektedir (Holling, 1996: 38).

Holling (1996), sürdürölebilir gelişme için belirlenen temel özellikleri: “bilginin çeşitli ölçeklerde entegrasyonu, gelecek planlamasında halkın katılımı, bilinmeyen durumlara hazırlıklı ve uyarlanabilir tasarımlar, vatandaşların sonuçları izleme ve anlama süreçlerine dâhil olması” şeklinde sıralamıştır. Bu özelliklerin de ancak “ekolojik dayanıklı esnekliğin ve kamu güveninin bozulmadığı durumlarda” sağlanabileceğı belirtmektedir (Holling, 1996: 42). Bu sonuca göre sürdürölebilir gelişme için ekolojik anlamda dayanıklı esnekliği ve toplumun süreçlere katılımı ile bilginin entegrasyonunu sağlamak en önemli gerekliliklerdir. Holling’in dayanıklı esneklik kavramına dair teorileri, sonraki farklı araştırmalara da kaynaklık etmiş fakat kavrama yönelik yaklaşımlar çeşitlenmiştir.

1.1.2. Sosyal ve Ekolojik Dayanıklı Esneklik İlişkisi

Adger (2000), çevre bilimleri alanında dayanıklı esneklik kavramı üzerine bir çalışma yaparak alan araştırması üzerinden bazı sonuçlar elde etmiştir. Çalışmanın kapsamı; “...dayanıklı esnekliğin toplumsal grupların sosyal ve ekonomik durumlarını tarif etmek için yerinde bir kavram olup olmadığını inceleyen, toplumsal

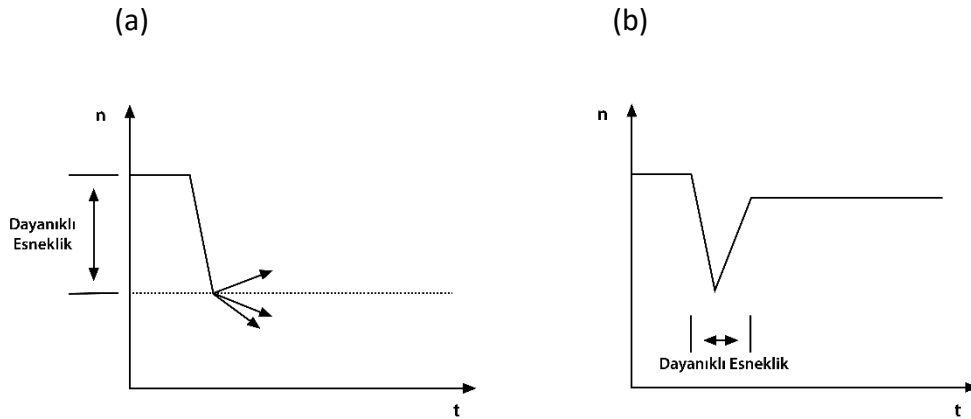
dayanıklı esneklik ile ekolojik dayanıklı esneklik arasındaki potansiyel bağları araştıran ve kurumlara (geniş anlamda toplumu yöneten alışlagelmiş davranışları, kuralları ve normları kapsamaları için üyeler, destek gruplar ve paydaşlarla birlikte düşünülen resmi kurum düşüncesini temsil etmektedir), değişimlere karşı dayanıklı esneklik özelliklerine dair değerlendirme yapma imkanı sunan bir araştırma” şeklinde belirtilmiştir (Adger, 2000: 347).

Toplumsal dayanıklı esneklik, “...grupların veya toplulukların sosyal, politik ve çevresel değişimlerin sonucu olan dış kaynaklı stresler ve karışıklıklarla baş edebilme yeteneği” olarak tanımlanmıştır. Toplumsal dayanıklı esneklik ile ilişki içerisinde olduğu belirtilen ekolojik dayanıklı esneklik de “...karışıklık karşısında kendilerini korumak için ekosistemlerin sahip olduğu özellik” şeklinde tanımlanmıştır. Ekosistemlerin topluluklara ve onların ekonomik faaliyetlerine bağımlılığıyla, toplumsal ve ekolojik dayanıklı esneklik ilişkisinin açıklanabileceği belirtilmektedir. Bu ilişkinin, -tam olarak tanımlanamasa da- tek bir ekosisteme veya tek bir kaynağa bağımlı toplumsal sistemlerde en açık şekilde sergilenebileceği ileri sürülmektedir (Adger, 2000: 347).

Adger (2000) dayanıklı esneklik özelliğini, çevre-toplum ilişkileri bağlamında “kırılganlık (vulnerability)” ve “kritiklik (criticality)” kavramlarıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Toplumsal kırılganlığı, “çevresel değişimin etkilerinin sonucu olarak toplulukların ve kişilerin strese maruz kalmaları” olarak açıklamaktadır. Stres olarak adlandırılan olgunun da “değişen fiziksel çevreye karşı uyum sağlamayı gerektiren, kişilerin/toplulukların geçim kaynaklarını aksatan ve güvenlik kaybına yol açan durumlar” olduğunu ifade etmektedir. Doğal ekosistemler için kırılganlığın, “bireylerin veya toplulukların strese maruz kaldıkları durumlarda, çevresel değişimler doğrultusunda eşik değerlerde geri dönüşü olmayan değişikliklerle” ortaya çıkan bir durum olduğu belirtilmektedir. Kritiklik kavramı ise; “kırılganlığın ileri aşaması olarak kapsamı daha geniş bir çevresel bozulma” şeklinde nitelendirilmektedir. Bu durum “çevresel bozulmanın mevcut sistem işleyişinin devamını ve insan refahını engellediği zamanlarda oluşan ve sosyal kapasite ile adaptasyon gerektiren olaylar” olarak açıklanmaktadır (Adger, 2000: 348-349).

Kurumsal bağlamda duyarlı bir toplumsal dayanıklı esneklik kavramının gerekli olduğu ve bu kavramın, disiplinler arası bir anlayış ile farklı ölçeklerde analizler gerektirdiği söylenmektedir (Adger, 2000: 349). Toplumsal dayanıklı esneklik özelliğinin, bireylerle değil toplumsal seviyede ölçülebileceği, dolayısıyla da toplumların sosyal sermayesi ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Burada bahsedilen sosyal sermaye, sosyal örgütlerin güven normlarını ve iletişim ağları gibi bütünleştirici özelliklerini kapsamaktadır. Kurumsal dayanıklı esneklik özelliğinin, kurumların tarihsel gelişimlerine ve kapsayıcılık özelliklerine bağlı olduğu belirtilmektedir. Bu özelliğin merkezini ise iki niteliğin oluşturduğu belirtilmektedir: kurumsal olarak uyum sağlamada kültürel bağlam ve farklı bilgi sistemleri içindeki insan-çevre ilişkilerini anlamaya yönelik farklı anlayışlar (Adger, 2000: 351).

Adger (2000)'e göre ekolojik sistemlerin dayanıklı esnekliği, parçası olan popülasyonların sabitliğinden ziyade sistemin işleyişi ile ilişkilidir. Aynı zamanda ekosistemlerin çeşitliliğiyle dayanıklı esneklik arasında kabul edilmiş bir ilişki bulunmamaktadır. Kesin bir tanımı olmayan ekolojik dayanıklı esneklik, bazı durumlarda durum değişikliğinden önce sönmülenebilecek karışıklığın büyüklüğü iken (bkz. Şekil-1a); bazı durumlarda karışıklık sonrası iyileşme ve eskiye dönme oranıdır (bkz. Şekil-1b) (Adger, 2000: 349).

Şekil 1: Ekolojik Dayanıklı Esneklik Özelliğinin 2 Alternatifi (Adger, 2000: 350).

“Geçim kaynakları kapsamında ekonomik ve toplumsal streslere yol açan dar kaynak yelpazesi” olarak tanımlanan “kaynağa bağımlılık” olgusu, araştırma kapsamında önem taşımaktadır. Bu olgu ile toplumsal sistemler içerisinde, nüfusun sosyal dengesini oluşturan bağlantılar, toplumsal ve ekolojik dayanıklı esneklik arasındaki paralellikleri tanımlamada gösterge olarak kabul edilmektedir. Kaynağa bağımlılık ile ilişkili stresler ve değişkenler, gelir miktarında istikrarsızlık/gelir dağılımında dengesizlik olarak ortaya çıkmakta ve bu durumun yol açtığı toplumsal dengesizlik de nüfusun yer değiştirmesi gibi sosyal göstergelerle okunabilmektedir (Adger, 2000: 351-352).

Sonuç olarak Adger (2000)’e göre toplulukların ekosistemlere doğrudan bağımlılığı, toplumsal dayanıklı esneklik özelliğini etkilemektedir. Ekosistemler, toplulukların gıda güvencesi kaynaklı şoklarla ve diğer risklerle başa çıkabilme yeteneğini belirlemektedir. Dayanıklı esneklik, piyasa ve çevresel sistemlerdeki büyük değişimlerle sarsıldığı için belli özelliklerle artırılabilir. Ekosistemdeki çeşitliliğin yanı sıra toplumsal sistemleri yöneten kurumsal sistemlerin hassasiyeti de bu bağlamda önemlidir. Dolayısıyla hem ekolojik hem toplumsal bağlamda dayanıklı esneklik, sürdürülebilir gelişme ve kaynak kullanımı için önemli bir olgudur. Bu olgu da ekonomik, demografik ve kurumsal değişkenlerle, mekânsal ve zamansal ölçeklerde ilişki içerisindedir (Adger, 2000: 354).

1.1.3. Ne İçin Neyin Dayanıklı Esnekliği?

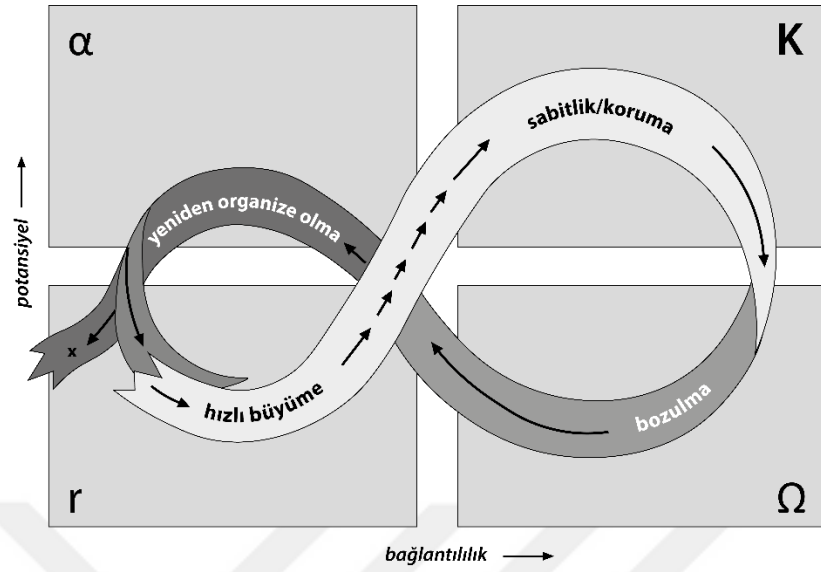
Dayanıklı esneklik kavramının geçirdiği değişim ve anlam genişlemesi, ölçülebilirliği konusunda yapılan tartışmalarla devam etmektedir. Carpenter vd. tarafından 2001 yılında saha araştırmalarıyla iki alanın kıyaslandığı, “Metafordan Ölçüme: Ne İçin Neyin Dayanıklı Esnekliği (From Metaphor to Measurement: Resilience of What to What)” başlığıyla, bu bağlamda bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

Bu araştırmaya göre dayanıklı esneklik, “sürdürülebilirlik ile ilişkilendirilen bir metafor şeklinde, dinamik modellerin bir özelliği veya sosyo-ekolojik sistemler bağlamında yapılan saha araştırmalarıyla desteklenen ölçülebilir bir nitelik” olmak üzere farklı şekillerde tanımlanabilmektedir (Carpenter vd., 2001: 765). Dayanıklı

esneklik üzerine ekolojik ve toplumsal boyutta yapılan yoğun araştırmalar, genellikle sistemlerin sürdürülebilirliği ile ilişkili özelliklere odaklanmaktadır. Oysa sürdürülebilirlik özelliğinin aksine dayanıklı esneklik, arzulanan veya arzulanan bir durum olabilmektedir. Çünkü dayanıklı esnek olmasına rağmen sosyal refahı azaltan sistem durumlarıyla karşılaşılabilir. Oysa sürdürülebilirlik, yalnızca arzulanan sistem koşullarındaki varsayımları ve tercihleri kapsayan bir hedeftir (Carpenter vd., 2001: 766). Dayanıklı esneklik özelliğinin sağlandığı her durum veya ölçek, sürdürülebilirliği desteklemeyebilmektedir.

Dayanıklı esneklik bağlamında Holling'in 1973 yılında yaptığı "sabitlik (stability)" özelliğine bağlı teknik tanımlama ile başlayan ekolojik araştırmalar, mevcutta disiplinler arası çalışmalarla insan-doğa ilişkileri üzerine geliştirilmektedir. Anahtar nitelik olarak kabul edilen "süreklilik (persistence)" özelliğinin yanı sıra, dayanıklı esnekliğin tamamlayıcı bir özelliği olan "direnç (resistance)" de dikkate alınmaktadır. Dayanıklı esnekliğin orijinal tanımına dayanarak 3 özellikten bahsedilebilmektedir: "1) sistemin katmanlarını ve fonksiyonlarını koruyarak maruz kalabileceği etki veya değişimin miktarı, 2) sistemin "kendi kendine organize olabilmek (self-organisation)" yeteneğinin derecesi, 3) sistemin öğrenme (learn) ve adaptasyon (adapt) kapasitesini inşa edebilme derecesi" (Carpenter vd., 2001: 766). Bu tanımda vurgulanan özellikler sonraki çalışmalara da kaynaklık ederek geliştirilmiştir.

Dayanıklı esnekliğin kavramsal olarak modellenmesi amacıyla Holling tarafından geliştirilen "uyarlanabilir döngü (adaptive cycle)" teorisi (bkz. Şekil-2), Carpenter vd. (2001)'nin çalışmasına da temel oluşturmaktadır. Bu döngüye göre ekosistemler, toplumlar, kuruluşlar vs. gibi dinamik sistemlerde, sabit bir denge durumu eğilimi bulunmamaktadır. Bunun yerine, 4 karakteristik süreci içeren bir döngüyle sistem, sürekliliğini sağlamaktadır (Carpenter vd., 2001: 766). Holling (1986), ekosistem fonksiyonlarının gelecekteki durumlarını şekillendiren bu döngüyü sağlama kapasitesinin, sistemin dayanıklı esneklik seviyesini belirlediğini ve beklenmedik şoklara karşı sistem kırılmalığının ölçüsü olduğunu belirtmektedir.

Şekil 2: Uyarlanabilir Döngü Teorisi (Holling, 2001: 394).

Döngü sırasıyla “(r)kullanma/hızlı büyüme; (K)sabitlik/koruma; (Ω)tahribat/bozulma; (α)yeniden organize olma/dönüşüm” süreçlerinin, sistemin sahip olduğu potansiyel ve bağlantılarla ilişkili şekilde yönetilmesini kapsamaktadır. Bu döngüye göre Ω ve α süreçleri diğerlerine oranla kısa süreli gerçekleşen fakat ana değişimlerin meydana geldiği periyotlardır. K periyodu ise karışıklığın meydana gelmesiyle hızlı bir şekilde mevcut dinamiklerin etkisiz kaldığı ve sistemin bazı bileşenlerinin ve özelliklerinin yok olabildiği bir süreçtir. K periyodunda meydana gelen kayıplar ve dalgalanmalar, α periyodundaki yenilik ve değişimlerle, yani yeniden organize olma davranışı ile yönetilmektedir. Sistemin iyi tanımlanmış yeni bir etki alanına geçmesi de takip eden r periyodunda gerçekleşmektedir. Bu periyotlar arası geçiş hızları ve süreleri sistemin dayanıklı esnekliğinin ölçüsü olarak kabul edilebilmektedir. Bu döngü temelde dayanıklı esneklik için iki önemli ileti içermektedir: “karışıklıklar gelişmenin önemli bir parçasıdır ve yenilenme, eskiye geri dönme veya korumadan daha uygun bir dayanıklı esneklik stratejisidir. Çünkü sistemleri değişime karşı dirençli şekilde yönetmek, zaman içerisinde sürdürülebilir olmayan sonuçlara yol açabilmektedir” (Gunderson & Holling, 2002’den akt. Chelleri, 2012: 293).

Dayanıklı esnekliğin niceliksel tanımları, uyarlanabilir döngü teorisiyle ilişkili olarak uygulama bağlamında yol gösterici olabilmektedir. Uyarlanabilir döngü doğrultusunda, belli bir sistemin dinamiklerini anlamlandırabilmek için; öncelikle “ne için neyin dayanıklı esnekliği?” sorusu sorulmaktadır. Diğer bir deyişle dayanıklı esnekliğin hangi zaman periyodunda ve hangi ölçekte (zamansal, toplumsal veya mekânsal bağlamda) değerlendirildiği önemli hale gelmektedir. Buradaki kilit nokta ise tanımlı bir zaman diliminde sağlanan dayanıklı esneklik özelliğinin, “ileriki dönemler pahasına” kazanılabildiğidir. Kısa vadede olumlu bir durumu temsil eden dayanıklı esneklik, uzun vadede başka kırılmalara sebep olabilmekte, dolayısıyla da ölçülmesinde zaman aralığı önem kazanmaktadır. Öte yandan bir alt sistemde sağlanan dayanıklı esneklik özelliğinin başka bir alt sistemde kırılmalığı artırdığı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla sosyo-ekolojik sistemlerin bütün katmanlarının bir arada ve karşılıklı ilişkileriyle değerlendirilmesi gerekmekte ve ölçek önem kazanmaktadır (Carpenter vd., 2001: 767).

Bu doğrultuda sistemin anlaşılması ve yönetilmesinde, “hızlı ve yavaş değişim gösteren değişkenler (fast and slow variables)”ın birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Yavaş değişkenler, sistemin temelini oluşturan katmanlar; hızlı değişkenler ise bu katmanların dinamiklerini ortaya çıkaran olgular şeklinde tanımlanmaktadır. Uyarlanabilir döngü teorisi sosyo-ekolojik sistemler bağlamında faydalı analizler sağlasa da yere özgü dayanıklı esneklik özelliği, sadece bu değişkenlerin dikkate alındığı saha araştırmalarını içeren -teorik analizleri de kapsayan- deneysel analizlerle ölçülebilmektedir (Carpenter vd., 2001: 767).

Carpenter v.d. (2001), beklenmedik durumlarla baş edebilmenin en iyi yolu olarak tanımlanan dayanıklı esneklik özelliğinin; “sosyal olarak tercih edilen ekosistem durumlarına, değişimlere karşı gösterilen toplumsal esneklik özelliğine ve ekosistem servislerinin beklenmedik şekilde değiştirilmesine uyum sağlayabilme derecesine” bağlı olduğunu belirtmektedir. Dayanıklı esnekliğin en önemli özelliği olarak “uyarlanabilir kapasite (adaptive capacity)” vurgulanmaktadır ve bu özellik sosyo-ekolojik sistemlerin değişimle baş edebilme yeteneğinin göstergesi kabul edilmektedir. Ekolojik sistemlerde adaptasyon kapasitesi; “genetik çeşitlilik, biyolojik çeşitlilik ve peyzaj mozaiklerinin heterojenliği” ile sağlanabilmektedir.

Toplumsal sistemlerde ise adaptasyon kapasitesi “öğrenme (learning)” ile yakından ilişkilidir (Carpenter vd., 2001: 779).

Sonuç olarak Carpenter v.d. (2001)’nin çalışmasında dayanıklı esneklik ölçülerinin, ekolojik göstergelere bağlı olarak iki önemli farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Bunlardan biri dayanıklı esnekliğin bir ekolojik alt sistemle değil; sosyo-ekolojik sistemlerin bütünü ile ilişkili olduğudur. Bir diğeri ise dayanıklı esnekliğin ekosistem içerisindeki derecesini belirlemek için, sosyo-ekolojik sistemlerin sahip olduğu kapasitenin temel bileşenleri olan yavaş değişkenlere odaklanıldığıdır. Çünkü diğer göstergeler sistemin sadece mevcut durumunu ölçmektedir (Carpenter vd., 2001: 777). Dayanıklı esneklik göstergeleri, ekolojik katmanlar veya toplumsal beklentiler değiştiğinde farklılık gösterebilmektedir. Bu nedenle dayanıklı esnekliğin analizi için farklı ölçeklerde ve sürekli ekolojik araştırmalar gerekmektedir (Carpenter vd., 2001: 779).

1.1.4. Uyarlanabilirlik ve Dönüştürülebilirlik Teorisi

Folke (2006), dayanıklı esneklik bağlamında “Dayanıklı Esneklik: Sosyo-ekolojik Sistemlerin Analizi İçin Bir Perspektif Gelişimi (Resilience: The Emergence of a Perspective for Social–Ecological Systems Analyses)” başlığıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Holling’in kavram üzerine yaptığı çalışmaları temel aldığını belirttiği araştırmada dayanıklı esneklik özelliğinin, birçok çalışmada odaklanıldığı şekilden farklı olarak; “sistemin şokları sönümleyerek fonksiyonunu sürdürme yeteneği” ile değil, “dönüşüm, yeniden organize olma ve gelişme” süreçleriyle, yani “uyarlanabilme” yeteneği ile ölçüldüğü bir bakış açısı hâkimdir (Folke, 2006: 253). Dayanıklı esneklik, sosyo-ekolojik sistemlerin analiziyle ilişkilendirilmektedir. Dayanıklı esnek sosyo-ekolojik sistemlerin, karışıklık durumunda yenilik, değişiklik ve gelişme için bir fırsat yaratma potansiyeline sahip olduğu, yani “değişimle yönetmeyi öğrenme” özelliği gerektirdiği vurgulanmaktadır (Folke, 2006: 255).

Araştırma kapsamında dayanıklı esneklik üzerine 3 farklı kavram tanımlaması yapılarak ayırt edici özellikleri belirtilmiştir (bkz. Tablo-1).

Dayanıklı Esneklik Kavramları	Karakteristik Özellikler	Odak	Kapsam
Teknik dayanıklı esneklik	Geri dönme süresi, verimlilik	İyileşme, değişmezlik	İstikrarlı dengeye yakınlık
Ekolojik dayanıklı esneklik Toplumsal dayanıklı esneklik	Tampon kapasitesi, şoklara direnç, fonksiyonun devamlılığı	Süreklilik, dayanıklılık	Çoklu denge, istikrar alanları
Sosyo-ekolojik dayanıklı esneklik	Karışıklıkla etkileşim ve yeniden organize olma, sürdürme ve gelişme	Uyarlanabilir kapasite, dönüştürülebilirlik, öğrenme, yenilenme	Entegre olmuş sistem geri bildirimi, ölçekler arası güçlü etkileşimler

Tablo 1: Dar Kapsamlı Yorumlardan Geniş Kapsamlı Sosyo-Ekolojik Bağlama Bir Dizi Dayanıklı Esneklik Kavramı (Folke, 2006: 259).

Tablo-1’de görüldüğü üzere sosyo-ekolojik dayanıklı esneklik kavramı; teknik, ekolojik ve toplumsal dayanıklı esneklikten farklı özelliklere sahiptir. Teknik dayanıklı esneklikte, iyileşme süreciyle sabit denge noktasına geri dönebilme ve bu geri dönüşün hızı önemlidir. Ekolojik veya toplumsal dayanıklı esneklikte işleyişin sürekliliği önemlidir ve çoklu denge söz konusudur. Sosyo-ekolojik dayanıklı esneklikte ise uyarlanabilme kapasitesi, dönüştürülebilirlik, öğrenme ve yenilik esaslı yeniden organize olma özelliği önemlidir. Ve bu süreç bütünsel olarak sistem parçalarının geri bildirimleriyle yönetilmektedir.

Değişime karşı uyarlanabilme kapasitesi bağlamında, karmaşık sistemlerde kendi kendine organize olabilme yeteneğinin temel oluşturduğu belirtilmektedir. Bu doğrultuda biyolojik çeşitliliğin çok önemli olduğu; ekosistem gelişiminin belli evrelerindeki işleyiş için gereksiz görünebilen türlerin, karışıklık sonrası yeniden organize olma sürecinde kritik öneme sahip olabileceği ileri sürülmektedir (Folke, 2006: 258). Öte yandan toplumsal boyutta, “sosyal sermaye (güven ve iletişim ağlarını içerir)” ve “toplumsal hafıza (değişimle başa çıkma deneyimlerini içerir)” gibi kaynakların, sosyo-ekolojik sistemlerde değişime karşı uyum sağlama için zorunlu olduğu belirtilmektedir. Bu kaynakların karışıklık sonrası dönüşüm, yenilenme, kendi kendine organize olma, değişiklik ve yeniden yapılandırma süreçlerinde yol gösterici olacağı vurgulanmaktadır (Folke, 2006: 259-261).

Öte yandan gelişmiş sosyo-ekolojik sistemler için, mevcut duruma uyum sağlamanın aksine “dönüştürülebilirlik (transformability)” özelliğine önem verildiği ifade edilmektedir. Bunu sağlayabilmek için, odağın sosyo-ekolojik olarak genişletilmesi ve -uyarlanabilir ekosistem tabanlı yönetimi sağlayan- daha kapsamlı toplumsal boyutun keşfedilmesi gerekmektedir. Bu hedefler doğrultusunda “uyarlanabilir yönetim (adaptive governance)” olgusunun gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu olgu farklı toplumsal ve ekolojik ölçeklerde, çok katmanlı kurumlar ve organizasyonlarda faaliyette bulunan çeşitli paydaşların iş birliğine dayanmaktadır (Folke, 2006: 262).

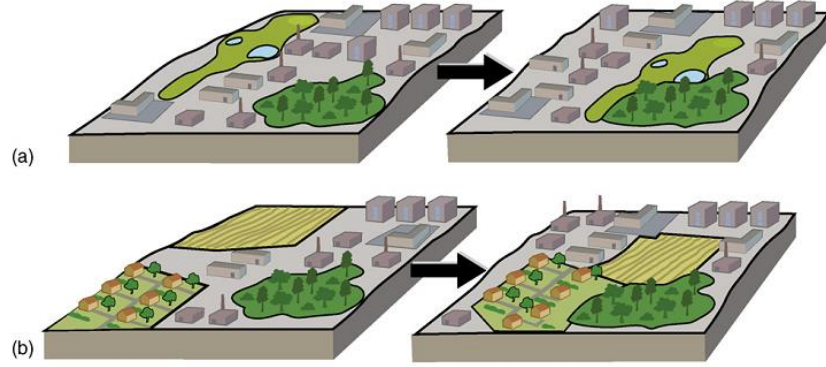
Uyarlanabilir yönetişimin geleneksel kaynak yönetiminin ana uzantısı olduğu ve en azından 4 temel unsuru içerdiği belirtilmektedir. Bu unsurlar: “1) ekosistem dinamiklerini anlama, 2) ekosistemin geri dönüşlerini cevaplayabilmek ve öğrenmenin sürekliliğini sağlayabilmek için farklı ekolojik bilgi sistemlerini birleştiren yönetim pratikleri geliştirme, 3) dış etmenler kaynaklı beklenmedik durumlarla başa çıkabilmek için uyarlanabilir kapasite inşa etme ve 4) çok katmanlı yönetim sistemlerinde esnek kurumları ve toplumsal ağları destekleme” olarak sıralanmaktadır (Folke v.d., 2005’ten akt. Folke, 2006: 262).

Folke (2006) sosyo-ekolojik dayanıklı esneklik kavramının, bir düşünce yaklaşımı olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşım bazı yönlendirmeler ve hedefler de içermektedir. Sistem analizi için gerekli bağlamın oluşturulması, bu hedeflerden ilkidir. Hızlı gelişme ve değişimlere karşı sürdürülebilirlik niteliğini korumak adına politika üretilmesi de bu yaklaşımın kapsamındadır. Bütüncül bilginin üretimini ve disiplinler arası iş birliğini savunan bu yaklaşımda, ekolojik ve toplumsal sistemler karşılıklı ilişki içerisinde olduğu için, sadece toplumsal veya ekolojik boyutun anlaşılması ve yönetilmesi, dayanıklı esneklik özelliği için yeterli bulunmamaktadır. Öte yandan kısa sürede mevcut duruma adapte olmanın yeterli olmayacağı; daha sürdürülebilir gelişmeye doğru dönüşümlerin nasıl sağlanacağı sorunsalının, gelecek yıllarda insanlığı bekleyen büyük zorluklardan birisi olduğu vurgulanmaktadır (Folke, 2006: 263).

1.1.5. Tamamlayıcı Ekolojik Arazi Kullanımı

Colding (2006), kentsel arazi kullanımı ile biyo-çeşitlilik ve ekosistem servislerinin ilişkisi üzerine yaptığı araştırmada, “tamamlayıcı ekolojik arazi kullanımı (ecological land-use complementation (ELC))” yöntemiyle dayanıklı esnekliğin artırılabilirliğini ileri sürmektedir. Kentsel arazi kullanımındaki değişimlerin norm halinde sürekli bir akışla gerçekleştiğini ve yerel düzeyde alınan kararlarla yönlendirildiğini belirtmektedir. Kentsel gelişme, yerel ölçekte yüksek oranda tüketime yol açarak flora veya faunadaki bazı türlerin yok olmasına sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla arazi kullanımları biyo-çeşitlilik üzerinde büyük etkiye sahiptir ve küresel ölçekte de ekosistem dengesini etkilemektedir. Bu doğrultuda çalışmanın amacı: “...kentsel yerleşimlerde ekosistem süreçlerini desteklemek ve dayanıklı esnekliği artırmak için arazi kullanım biçimleri üzerine bilgi sentezlemek; kent planlaması ve tasarımında bazı yol gösterici ilkeleri açıklamak” şeklinde özetlenmiştir (Colding, 2006: 46-47).

ELC olarak kavramsallaştırılan fikir, biyo-çeşitliliğin ve ekosistem süreçlerinin devamlılığını sağlayacak ve dayanıklı esnekliği artıracak olan “reaksiyon çeşitliliği (response diversity)” üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu noktada arazi kullanımında farklı yeşil alan kullanımları bir araya getirilerek türler için elverişli yaşam alanlarının elde edilmesi hedeflenmektedir (bkz. Şekil-3). Kullanımların bir araya getirilmesiyle, izole olmuş tekil alanlarda sağlanamayan ekosistem fonksiyonlarının sağlanabileceği ifade edilmektedir. Bu sayede özgül ekosistem fonksiyonlarının alandan tamamen kaybolma riski azaltılarak, tek fonksiyonel grup içerisinde birçok türün yönetilmesiyle dayanıklı esneklik özelliği desteklenmektedir (Colding, 2006: 50).

Şekil 3: Tamamlayıcı Arazi Kullanımıyla Ekolojik İşlev Artırımı (Colding, 2006: 51).

Farklı özelliklerdeki yeşil alanların bir araya getirilmesiyle bu alanlarda yaşayan türler arasında etkileşim gerçekleşerek ekolojik fonksiyonlar daha verimli hale gelmektedir. Karşılaşılan çevresel streslere karşı verilecek tepkilerin çeşitliliği de bu yolla sağlanabilmekte ve kentsel ekosistemlerde dayanıklı esneklik özelliği artırılmaktadır.

1.1.6. “Resilience Alliance” Araştırma Programı

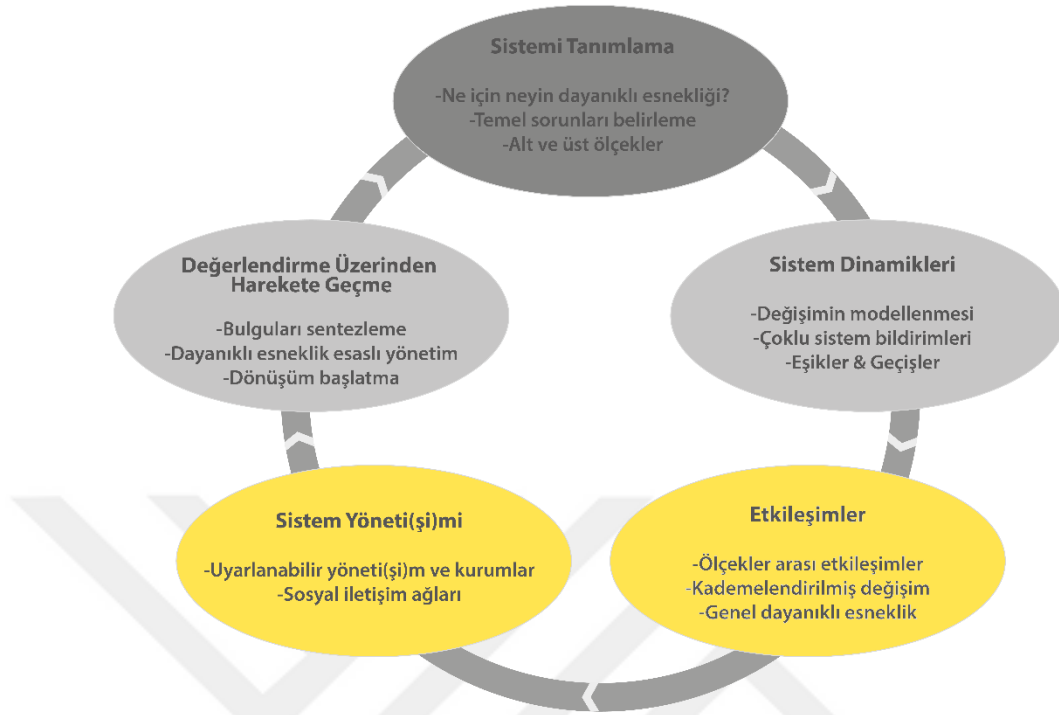
Dayanıklı esneklik kavramı üzerine incelemeler, 90’lı yılların başında Beijer Enstitüsü’nün araştırma programları kanalıyla artış göstermiştir. Bu araştırma programlarıyla farklı konular üzerinde disiplinler arası çalışmalar yapılmıştır. Beijer Enstitüsü, Florida üniversitesiyle birlikte bir dayanıklı esneklik iletişim ağı başlatmıştır. Bu iletişim ağı daha sonra “Resilience Alliance (RA)” olarak adlandırılan bir araştırma programı şeklinde geliştirilmiş ve “Ekoloji ve Toplum (Ecology and Society)” adıyla dergi yayını da yapmaya başlamıştır. RA, farklı disiplinlerden araştırma gruplarının ve kuruluşlarının sosyo-ekolojik sistem dinamiklerini araştırmak için bir araya geldiği; dayanıklı esneklik bağlamında disiplinler arası ve bütüncül çalışmaları teşvik eden bir platformdur (Folke, 2006: 260).

RA, 1999 yılında 501(c)(3) kuruluşuna bağlı olarak resmiyet kazanmıştır. Fakat kuruluşunda bünyesinde bulunan araştırmacıların çoğu kavramın yoğun şekilde tartışılmaya başlandığı 70’lerden beri çalışmalar yapan kişilerdir. RA çatısında, başlangıçta Holling ile birlikte ve onun öncülüğünde disiplinler arası yaklaşımlarla

ortak bir dil ve teori geliştirebilmek adına araştırmalar yürütülmüştür. Kuruluşundan bu yana birçok yayının yanı sıra yılda bir düzenlenen bilim buluşmalarına ve - 2008'den beri- 3 yıllık periyotlarla düzenlenen uluslararası konferanslara da ev sahipliği yapmaktadır (RA, (Çevrimiçi) <https://www.resalliance.org/background>, Temmuz 2019).

RA, farklı versiyonlarıyla güncellenen ve son olarak 2010'da revize edilen bir uygulama rehberi hazırlamıştır. Bu rehberde farklı araştırmacıların katkılarının yanı sıra daha önce üretilmiş dayanıklı esneklik teorileri de dikkate alınmıştır. Çalışmada kaynakları, kuruluşları, paydaşları ve sorunlarıyla birlikte belirli bir yere ait sosyo-ekolojik sistemler bağlamında kavramsal model geliştirebilmek hedeflenmektedir. Modeli geliştirebilmek amacıyla da iki alternatif “sistem durumu (system state-regime)” arasındaki kırılmaları temsil eden “eşikler (thresholds)” belirlenerek, sistemin dayanıklı esnekliğine katkıda bulunan veya olumsuz etki eden dinamikler tanımlanmaktadır. Bu sayede bilinen veya beklenmedik değişimlere karşı “tamponlama (buffering)” veya “baş edebilme (coping)” davranışları için stratejiler geliştirilmektedir. Dayanıklı esneklik düşüncesi doğrultusunda; kısa süreli ekonomik kazanç için kaynakların kontrolsüz kullanımı yerine, insan ve toplum refahını etkileyen sürdürülebilir ve uzun vadeli çevresel faydaları elde edebilmek amaçlanmaktadır (RA, 2010: 4).

RA, belirli bir alandaki sosyo-ekolojik sistemlerin dayanıklı esnekliğini değerlendirebilmek için 5 aşamalı bir süreç izlemektedir (bkz. Şekil-4). Sistemin tanımlanmasıyla başlayıp sırasıyla; sistem dinamiklerini anlama, etkileşimleri inceleme, yönetimi analiz etme ve değerlendirmeye uygun şekilde harekete geçme şeklinde devam eden süreçler, gerekli durumlarda önceki adıma dönerek revize gerektiren yinelemeli analizler içermektedir (RA, 2010: 5).

Şekil 4: Dayanıklı Esneklik Değerlendirme Çerçevesi (Resilience Alliance, 2010: 5).

RA, sistem değerlendirmesi için ilk adım olarak, odaklanılan sistemdeki mekânsal ve zamansal sınırları tanımlamaktadır. Bu sınırların belirlenmesiyle birlikte, kritik özellikteki sistem bileşenleri tespit edilmektedir. Temel sorunların ortaya konmasından sonra, bunların çözümüne yönelik -toplumsal ve ekolojik bağlamdaki- anahtar bileşenlerin neler olduğu tartışılmaktadır. Yani “Neyin dayanıklı esnekliği?” sorusuna cevap aranmaktadır. Daha sonra sistemdeki aksamaya yol açan “karışıklıkların (disturbances)” neler olduğunu anlamaya yönelik “Ne için dayanıklı esneklik?” sorusu sorulmaktadır. Burada belirlenen karışıklıklar, farklı formlarda ve farklı etki derecelerine sahip olabilmektedir. Karışıklıkların tanımlanmasının ardından odaklanılan sistem dinamiklerinin tarihsel olarak “yavaş ve öngörülebilir” değişimleri ile “ani ve beklenmedik” değişimleri okunmaktadır. Bu sayede ölçekler arası ilişkilerle geçmişten edinilen bilgi harmanlanarak ileride karşılaşılabilecek etkiler öngörülmektedir (RA, 2010: 10-21).

Sistem değerlendirmesi sürecinde ikinci adım, sistem dinamiklerinin analiz edilmesi aşamasıdır. Bu aşamada Holling (2001)’in değişimin modellenmesi amacıyla ürettiği “uyarlanabilir döngü” teorisi kullanılmaktadır. Bu döngü aracılığıyla geçmişteki,

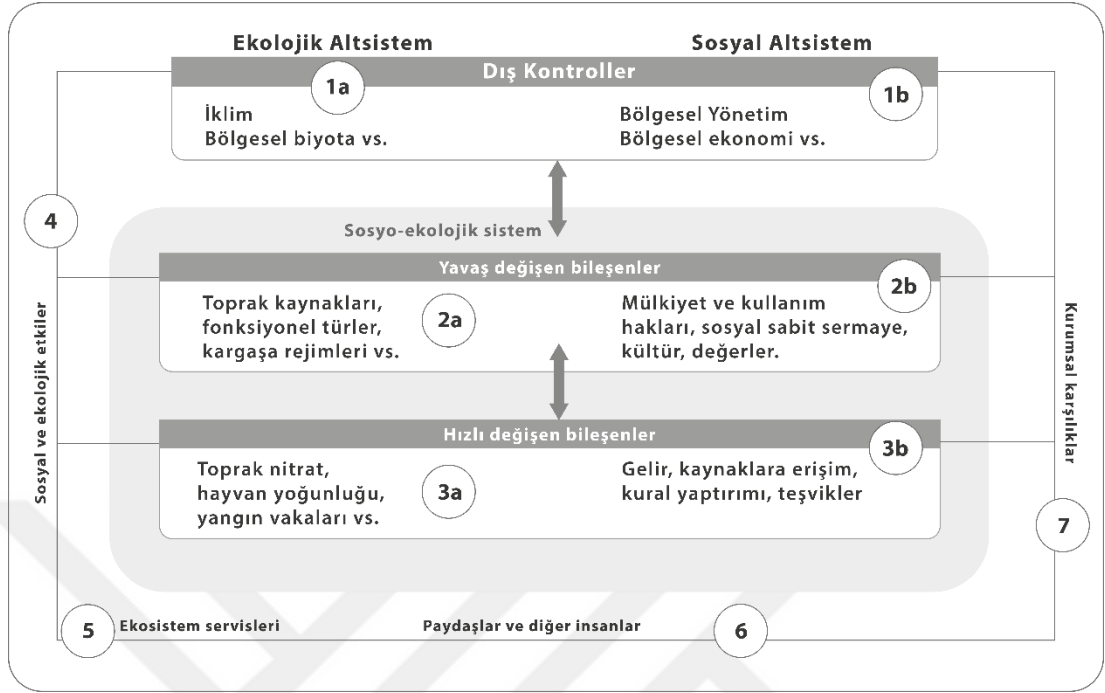
mevcuttaki ve gelecekteki potansiyel sistem değişimleri üzerine analizler yapılmaktadır. Değişime nasıl cevap verilebileceğine yönelik farklı sistem durumları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu durumlar arasındaki “geçişler (transitions)”de ise arzulanan sonuçlara erişebilmek için eşiklerin doğru tanımlanması önem kazanmaktadır (RA, 2010: 22-28).

Sistem dinamiklerinin analizinden sonra ölçekler arası etkileşimlerin anlaşılması gerekmektedir. Odaklanılan sistemin, içerdığı daha küçük ölçekli sistemler ile etkilendiğı daha büyük sistemler bağlamında hiyerarşik bağlantılarının okunması önemlidir. Çünkü birbirine bağlı olan farklı ölçekteki sistemlerin mevcutta uyarlanabilir döngünün hangi aşamasında olduklarının bilinmesi, odaklanılan sistemdeki kırılğanlıkları veya fırsatları ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan alt sistemlerde meydana gelen kırılğanlıklar, ölçekler arası etkilere sebep olarak bağlı bulundukları üst ölçekli sistemlerde de karışıklığa sebep olabilmektedir. Karşılıklı etkileşim içerisinde olan sistem eşiklerinin (özellikle yavaş değişim gösteren bileşenlerde) aşılması da arka arkaya gelen değişimlere yol açarak sistem dengesini bozabilmektedir. Dolayısıyla sistem değişkenlerine ait belirli eşiklerin kesin olarak tanımlanması ve bu yönde önlemler alınması, sistem yönetimi için önemli bir bilgi sağlamaktadır. Bu doğrultuda sistemin değerlendirilmesi sürecinin 3. aşamasında, iki farklı dayanıklı esneklik özelliğı analiz edilmektedir. Bunlardan biri “belirlenmiş dayanıklı esneklik (specified resilience)” şeklinde kavramsallaştırılan; belirli ve tanımlı bir karışıklığa karşı değerlendirilen dayanıklı esnekliktir. Bir diğeri ise sistemin tamamı için değerlendirilen “genel dayanıklı esneklik (general resilience)” kavramıdır. Bilinen veya beklenen karışıklıkların etkileri söz konusuysa, belirlenmiş dayanıklı esnekliğı irdelemek gerekmektedir. Bu noktada da eşik değeri belirlenen sistem değişkenine odaklanılarak belirli şok veya karışıklıklara karşı nasıl tepki verileceğı değerlendirilmektedir. Genel dayanıklı esneklik ise sistemin bütününe yönelik olarak analiz edilmelidir. Dolayısıyla sistemin, tepkisinin belirsiz olduğı - daha önce karşılaşılmamış- şoklar karşısındaki özniteliklerini kapsamaktadır. Belirlenmiş dayanıklı esneklikteki düşüş, genel dayanıklı esnekliğı de olumsuz etkilemektedir (RA, 2010: 29-35).

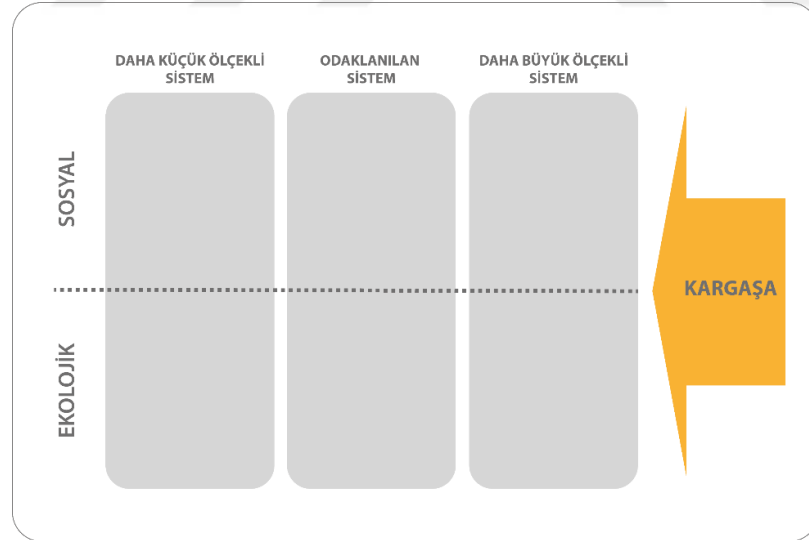
Sistem değerlendirmesinin dördüncü aşaması sistem “yöneti(ş)i(m (governance)”¹inin analizidir. Odaklanılan sistemdeki sosyo-ekolojik etkileşimlerin tanımlanması için, farklı kuruluşları ve paydaşları kapsayan yöneti(ş)i(m sistemlerinin analizi gereklidir. Sistemin dayanıklı esnekliğini yükseltebilen veya düşürebilen özellikler olarak; “uyarlanabilirlik” ve “toplumsal iletişim ağıları (social network)”, yöneti(ş)i(m sistemleri bağlamında analiz edilmektedir. Toplumların bağlı bulunduğu resmi veya kültürel kurallar, ekosistemlerle insanların etkileşimlerini de yönlendirmektedir. Bu ilişkilerin iyi yönetilebilmesi için yöneti(ş)i(m sistemlerinin değişen koşullara göre uyarlanabilir olması ve insanlar arasındaki iletişimin de toplumsal iletişim ağlarının desteğiyle güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu iletişimi destekleyen kurumlar ve paydaşlar arası dayanışma, sistemin dayanıklı esnekliğini artırmaktadır (RA, 2010: 36-42).

Sistem değerlendirme sürecinin son aşaması, önceki aşamalarda elde edilen bulguların sentezlenmesi ve değerlendirme doğrultusunda harekete geçilmesi sürecidir. Edinilen bilgiler ve anlaşılan dinamikler doğrultusunda yapılacak sentez, her sistem için özgün ve değişkendir. Fakat RA, bu sentezi 2 farklı model haline getirerek sistemin dayanıklı esnekliğinin değerlendirilmesinde genel bir çerçeve oluşturmuştur. Belirli bir sosyo-ekolojik sistem bağlamında değerlendirme yapılabilmesi için izlenecek yol, çalışma kapsamında yinelemeli analizler içeren bir diyagram haline getirilmiştir (bkz. Şekil-5). Diyagramdaki süreçler sisteme özgü şekilde değişip tekrarlanabilmektedir. Dolayısıyla belirlenmiş dayanıklı esneklik özelliğinin değerlendirmesini içermektedir. Ölçekler arası eşikleri ve etkileşimleri gösteren, genel dayanıklı esnekliğin değerlendirmesine yönelik hazırlanan diğer diyagram (bkz. Şekil-6) ise, sosyal ve ekolojik bağlamdaki yavaş değişkenler üzerine ölçekler arası bir analize odaklanmaktadır (RA, 2010: 43-46).

¹ Kaynakta “governance” olarak kullanılan kavram, sözlük karşılığında ve kaynak içeriğinde hem “yönetim” hem de “yönetişim” anlamlarına gelmektedir. Bu nedenle tez kapsamında yöneti(ş)i(m olarak çevrilmiştir.

Şekil 5: RA Sosyo-Ekolojik Sistem Değerlendirme Modeli (Resilience Alliance, 2010: 43).

Şekil 6: Eşikler ve Etkileşimler Diyagramı (Resilience Alliance, 2010: 45).

RA, çalışma kapsamında sosyo-ekolojik dayanıklı esnekliğin artırılması için gerekli stratejileri; “biyolojik, ekonomik ve kültürel çeşitlilik; geri bildirimlerin birleştirilmesi ve yaratıcı yenilenme; yenilik ve deneyim doğrultusunda toplumsal öğrenme ve uyarlanabilir yöneti(şi)m” şeklinde özetlemiştir. Dayanıklı esneklik

değerlendirmesinin, stratejik planlar ve yöneti(ş)i m süreçleriyle etkili hale getirilebileceği söylenmektedir. Bu yaklaşımda bilginin faaliyete yön vermesiyle, arzu edilen veya gerekli olan dönüşümlerin gerçekleşmesi süreci, sistem açısından daha az hasarlı olabilecektir (RA, 2010: 48).

1.1.7. “100 Resilient City (100RC)” Platformu

Dayanıklı esneklik kavramı üzerine disiplinler arası çalışan ve kentlerin daha dayanıklı esnek sistemlere sahip olması için stratejiler üreten çeşitli gruplar ve bu gruplara ait platformlar da bulunmaktadır. Bunlardan birisi Rockefeller Kuruluşu’nun öncü olduğu ve 2013 yılında çalışmalarına başlayıp mevcutta da devam eden “100 Resilient Cities (100RC)” iletişim ağıdır. Bu kapsamda farklı bölgelerden seçilmiş 100 kent için, “sadece beklenmedik şoklara karşı değil, tanımlanan ve normal süreç içinde kentin döngüsünü zayıflatan streslere karşı” her birine özgü raporlar üretilmekte, stratejiler geliştirilmekte ve -daha küresel ölçekli olması hedeflenen- çözüm önerileri getirilmektedir.

100RC, kentsel dayanıklı esneklik tanımını şöyle yapmaktadır: “Kent içerisinde deneyimlenen her türlü kronik stres ve akut şoklara karşı bireylerin, toplulukların, kuruluşların, işletmelerin ve sistemlerin hayatta kalabilme kapasitesi”. Kronik stres olarak tanımladıkları “yüksek işsizlik, ağır vergilendirilmiş veya yetersiz toplu taşıma sistemleri, kronik gıda ve su kıtlığı” gibi streslerin, kentin yapısını zayıflatan ve “yavaş ilerleyen afetler” olduğunu; akut şoklar olarak tanımladıkları “depremler, taşkınlar, hastalık salgınları ve terör saldırıları” gibi şokların, “ani ve şiddetli, kenti tehdit eden” olgular olduğunu belirtmektedirler (100RC, (Çevrimiçi) 100resilientcities.org/resources/#section-1, Temmuz 2019). Bu platformun temeli “City Resilience Framework (CRF)” olarak adlandırılan çalışmadır ve bu çalışmada 4 temel sistem ile her sistem için 3 faktör belirlenmiştir (bkz. Şekil-7). Bu sistemler ve faktörlerin tanı aracı olarak kullanılması ile kentlerin güçlü ve zayıf yönleriyle kapasiteleri belirlenerek, kentte dayanıklı esnekliğin artırılması için hedefler oluşturulmaktadır.

Şekil 7: CRF Kapsamında Belirlenen 4 Sistem ve Bunlara Bağlı 3 Değişken (100RC, (Çevrimiçi) 100resilientcities.org/resources/, Temmuz 2019).

Bu ağ kapsamında yapılan araştırmalarla Asya, Orta Amerika ve Karayipler, Avrupa, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Kuzey Amerika, Okyanusya, Güney Amerika ile Sahra-altı Afrika bölgelerinden seçilmiş 100 kent üzerinden, her kentin kendi özelliklerine göre daraltılarak belirlenen kırılganlıklar doğrultusunda stratejiler geliştirilmektedir. En genel kapsamda bu kırılganlıklar gruplandırılarak tez kapsamında tablo haline getirilmiştir (bkz. Tablo-2).

FİZİKSEL ZORLUKLAR	TOPLUMSAL ZORLUKLAR	EKONOMİK ZORLUKLAR	EKOLOJİK ZORLUKLAR
Altyapı Eskimesi	Yaşlı Nüfus	Finansal/Ekonomik Kriz	Tipi(Kar Fırtınası)
Deprem	Yozlaşma	Belediyeye Ait Güvensiz Mali Durum	İklim Değişikliği
Enerji Güvencesizliği	Suç Ve Şiddet	Uygun Fiyatlı Konut Eksikliği	Kıyı Veya Gelgitsel Su Taşkınları
Yangın	Siber Saldırı	Yatırım Eksikliği	Kuraklık
Tehlikeli Madde Kazaları	Azalan Nüfus/İnsan Kaynağının Hareketi	Makroekonomik Eğilimlerin Değişimi	Çevresel Degradasyon
Yetersiz Altyapı	Salgın Hastalıklar	Çeşitlendirilmemiş Ekonomi	Ekstrem Hava Koşulları
Yetersiz Toplu Taşıma Sistemleri	Yerinden Edilmiş Topluluklar/Göçmenler	İşsizlik	Gıda Güvencesizliği
Yetersiz Sanitasyon Hizmetleri	Uyuşturucu Ve Alkol İstismarı	Yoksulluk	Kasırga/Tayfun/Hortum
Kaçak Yapılaşma/Yerleşme	Etnik Eşitsizlik	Ekonomik Eşitsizlik	İstilacı Türler
Altyapı Bozukluğu	Evsizlik		Yeşil Alan Eksikliği
Enerji Kesintisi	Yetersiz Eğitim Sistemleri		Sıvılaşma
Yapısal İrkçilik	Yetersiz Sağlık Sistemleri		Biyo-Çeşitlilik Kaybı
Çökme	Sosyal Kohezyon Eksikliği		Düşük Hava Kalitesi
Trafik Sıkışıklığı	Politik İstikrarsızlık		Yağmur Taşkını
Trafik Kazaları	Zayıf Yönetim		Deniz Seviyesi Artışı/Kıyı Erozyonu
Kontrolsüz Kentsel Gelişme	Nüfus Büyümesi/Aşırı Nüfus Artışı		Şiddetli Fırtına
Heyelan	İşyan/Sivil Karışıklık		Fırtına Dalgası
	Terör Saldırıları		Tsunami
	Şehir Karmaşası		Volkanik Hareketlilik
	Gençleri Haklarından Mahrum Etme		Su Güvencesizliği

Tablo 2:100RC Platformu Tarafından Belirlenen Kırılganlıklar (100RC, (Çevrimiçi) 100resilientcities.org/cities/, Temmuz 2019).

100RC, yapılan çalışmalar ve CRF doğrultusunda dayanıklı esnek olabilmek için farklı kentsel sistemlerin ihtiyaç duyduğu 7 karakteristik özellik belirlemiştir. Bunlar: “geçmiş deneyimleri gelecek kararlarına yansıtan (reflective)”, “kaynak

kullanımında alternatif yollar üretebilen (resourceful)”, “kapsayıcı (inclusive)”, “bütünleşik (integrated)”, “iyi planlanmış, inşa edilmiş ve yönetilmiş (robust)”, “karmaşaya uyum sağlamak için amaç doğrultusunda kapasite artıran (redundant)”, “değişen koşullarda karşı esnek olup uyum sağlayabilen (flexible)” özellikler olarak sıralanmıştır (100RC, (Çevrimiçi) 100resilientcities.org/resources/#section-1, Temmuz 2019).

1.2. Kavramın Türkçe Karşılığı ve İlişkili Diğer Kavramlar

“Resilience”, farklı disiplinler tarafından dönemsel olarak farklı ölçeklerde ve farklı sınırlandırmalarla tanımlanmış bir kavramdır. Üzerinde fikir birliğine varılmış bir çerçeve olmasa da kavramın anlamsal olarak geçirdiği değişim okunabilmektedir. Başlangıçta daha çok mevcut durumu koruma, iyileşip eskiye dönme, etkileri değişim geçirmeden sönmüleyebilme gibi özelliklerle tanımlanmaya çalışılmıştır. Kavramın çıkış noktasında aslında “sabitlik” veya “kararlılık” hâli temel özellik olarak anlaşılmaktadır (Holling, 1973).

Fakat daha sonra kavrama dair yapılan tanımlar genişletilmiş ve bu tanımların içine daha esnek davranışlar dâhil edilmiştir. Sürdürülebilirlikle ilişkili olarak araştırılan önemli konulardan biri hâline gelmesiyle de ekolojik, toplumsal ve diğer kentsel sistemlerle bağdaştırılan bir özellik olarak çalışılmaya başlamıştır. İlişkilendirildiği sistemler doğrultusunda kavramın temsil ettiği özellikleri sabitlik veya değişmeme haliyle sınırlandırmak yetersiz kalmıştır. Genişletilen anlamıyla uyum sağlama, değişim, dönüşüm, alternatif sistemler, ekstra kapasite gibi olgularla ilişkilendirilmeye başlayan kavram, kapsam olarak farklı boyutları ve özellikleri temsil eder hale gelmiştir. Bu noktada aslında kavramın içeriği daha belirsiz ve yoruma açık bir niteliğe bürünmüştür ve sınırları belirli bir tanımdan ziyade; bir bakış açısı, anlayış, perspektif özelliği göstermektedir (Brand & Jax, 2007).

“Resilience” kavramının anlamsal olarak geçirdiği değişim ve farklı kategorilerde yapılmış tanımlamalar üzerine yapılan bir araştırmanın özet tablosu tez kapsamında Türkçeleştirilmiştir (bkz. Tablo-3). Bu tabloda da görüldüğü üzere “resilience” farklı disiplinler tarafından yorumlanmış ve süreç içerisinde orijinal tanımından daha

kapsamlı şekilde kavramsallaştırılmıştır. Tanımlarda nicel veya nitel özelliklerle yapılan sınırlandırmaların yanı sıra, tartışmaya açık yorumlamalar da görülmektedir.

<i>Kategoriler ve Sınıflar</i>	<i>Tanımlar</i>	<i>Referanslar</i>
(I) BETİMSSEL KAVRAM		
<i>(Ia) ÇEVRE BİLİMİ</i>		
1) Orijinal - Ekolojik	Sistemlerin sürekliliğinin ve değişimi / karışıklığı sönmüleyebilmek, popülasyonlar ile durum değişkenleri arasındaki aynı ilişkileri devam ettirebilmek için sahip olduğu yeteneklerinin ölçüsü.	Holling 1973:14
2) Genişletilmiş - Ekolojik	Sistem davranışlarını kontrol eden değişkenlerin ve süreçlerin farklılaşmasıyla, sistem yapısı değiştirilmeden sönmülenebilecek karışıklığın büyüklüğü. ve Sistemin aynı fonksiyonunu, yapısını, geri bildirimlerini, ve dolayısıyla kimliğini esasen korurken deneyimleyebileceği şoklar için sahip olduğu kapasite.	Gunderson and Holling 2002:4 Walker et al. 2006:2
<i>2a) 3 karakteristik</i>	kapasiteler: i)karışıklıkları sönmüleyebilmek için ii)kendi kendine organize olabilmek için iii)öğrenme ve adaptasyon için	Walker et al. 2002
<i>2b) 4 bakış açısı</i>	1) serbestlik(etki alanının genişliği) 2) direnç(etki alanının yüksekliği) 3) risklilik/tehlikeli hal 4) ölçekler arası ilişkiler	Folke et al. 2004:573
3) Sistemik - Bulgusal	Ekosistem dinamikleri boyunca değişen ve ekosistem hiyerarşisinin her düzeyinde bulunan nicel özellik.	Holling 2001
4) Eylemsel	Ne için neyin dayanıklısı esnekliği? ve Sistemin iç değişiklikler, dış şoklar ve karışıklıklarla karşı karşıya kaldığı durumlarda kimliğini koruma yeteneği.	Carpenter et al. 2001 Cumming et al. 2005
<i>(Ib) SOSYAL BİLİMLER</i>		
5) Sosyolojik	Grupların veya toplulukların sosyal, politik ve çevresel değişimlerin sonucu olan dış kaynaklı stresler ve karışıklıklarla baş edebilme yeteneği.	Adger 2000:347

6) Ekolojik - ekonomik	Karar vericilerin, üretim ve tüketim faaliyetlerinin bir fonksiyonu olarak bölgeler arasında geçiş olasılığı. ve Sistemin kaynakları yeterli şekilde tahsis etme kapasitesini kaybetmeden, piyasa ve çevresel şoklara karşı direnme yeteneği.	Brock et al. 2002:273 Perrings 2006:418
(II) KARMA KAVRAM		
7) Ekosistem servislerine ilişkin	Ekosistemin, değişen çevre ve insan kullanımları karşısında arzulanan servislerini sürdürmek için sahip olduğu temel kapasite.	Folke et al. 2002:14
8) Sosyo-ekolojik sistem		
<i>8a) Sosyo-ekolojik</i>	Sosyo-ekolojik sistemlerin temel yapıları, süreçleri ve geri bildirimleri korumak için yinelenen karışıklıkları sönmüleyebilme kapasitesi.	Adger et al. 2005:1036
<i>8b) Resilience yaklaşımı</i>	Sosyo-ekolojik sistemleri analiz etmeye yönelik bir bakış açısı veya yaklaşım.	Folke 2006
(III) NORMATİF KAVRAM		
9) Metaforik	Uzun vadede esneklik.	Pickett et al. 2004:381
10) Sürdürülebilirliğe ilişkin	Doğal sermayenin uzun vadede korunması.	Ott and Döring 2004:213f

Tablo 3: Normatiflik Derecesine Göre 10 Resilience Tanımı (Brand & Jax, 2007).

Etimolojik köken olarak “resilience”, Latince “resilire, resilio” sözcüğünden türemiştir (Alexandre, 2013: 1260). Latince’den çevrilen kelime karşılıkları “iyileşmek, kendini toparlamak, eski pozisyonuna geri dönmek” anlamlarına gelmektedir. Kelimenin kökeni de yine ilk tanımlarla tutarlı şekilde değişmezlik özelliğine işaret etmektedir. Sözlükteki karşılıklara bakıldığında ise “resilience” kavramı dilimize “esneklik, elastikiyet, sağlamlık, dirençlilik, dayanıklılık, çabuk iyileşme gücü, değişimle baş edebilme, toparlanma, eski halini alabilme yeteneği” gibi farklı şekillerde çevrilmiştir. Kavram üzerine çalışılmış Türkçe araştırma kaynaklarında da karşılık olarak çoğunlukla “dirençlilik” veya “dayanıklılık” kullanılmıştır.

Kentsel sistemler açısından düşünüldüğünde, resilience kavramı değişime karşı koyma, değişimle baş edebilme özelliğine ek olarak gerekli durumlarda esneklik gösterebilme, dönüşebilme veya rejim değişikliği sağlayabilme yeteneklerinin de ölçüsüdür. Dolayısıyla kavramın direnç veya dayanıklılık olarak karşılık bulmasının bu özellikleri kapsamadığı düşünülmektedir. Bu gerekçeyle tez kapsamında resilience kavramının, tüm boyutlarını daha iyi karşılayabileceği düşünülen “dayanıklı esneklik” şeklinde çevrilmesi uygun görülmüştür. Bu karşılık, temel özelliğin dayanma gücü olması fakat esnekliğin de barındırılması; mevcut sistem ilişkileriyle direnme davranışının yetmediği durumlarda esneyerek farklı davranışlar geliştirebilme özelliği gösterilmesi şeklinde bir yaklaşımla özdeşleştirilmiştir.

Sistemlerin gelecekte karşılaşılabileceği durumlar tahmin veya öngöründen öteye gidemeyeceği için, dayanıklı esneklik tam bir yeterlilik kapasitesi tanımlayarak gereklilikler üzerine net bir çerçeve çizememektedir. Daha çok eşiklerin aşılmamasına yönelik neler yapılmaması gerektiği ve süreçlerin yönetiminde iyiye götürecek uygulamaların neler olabileceği üzerine stratejiler geliştirilmektedir. Bu doğrultuda da kavramın bilim boyutu ile uygulama pratiği boyutunun iletişimi önemli hale gelmekte ve farklı disiplinler arasında iş birliğinin gerekliliğine işaret edilmektedir. Öte yandan strateji üretilmesi noktasında ölçek ve dinamikler de belirleyici hale gelmektedir.

Dayanıklı esneklik üzerine yapılan çalışmalarda sıklıkla karşılaşılan, kavramın içinde barındırdığı veya zıttı olan özellikleri karşılayan kavramlar da bulunmaktadır. Bu bölümde -genişletilebilecek olsa da- dayanıklı esneklikle en çok ilişki kurulan özellikler ayrı başlıklarda açıklanmaktadır.

1.2.1. Kırılganlık / Hasar Görebilirlik

Dayanıklı esneklik ile zıtlık gösteren bir sistem özelliği olarak kullanılan “vulnerability” kavramı, Türkçe karşılık olarak “hasar görebilirlik, kırılganlık, hassasiyet, savunmasızlık” anlamlarını içermektedir. Kavram “çevresel ve toplumsal değişimlerle ilişkili olan ve uyum sağlama kapasitesinin eksikliğinden kaynaklanan streslere maruz kalınması sonucunda, zarar görme bağlamındaki hassasiyet durumu” olarak tanımlanabilir (Adger, 2006: 268).

Kırılğanlık, sistemlerin bir tehlike veya karışıklık ile karşı karşıya kaldığı durumlardaki etkilenme derecesini belirleyen özelliğidir. Kırılğanlık özelliği arttıkça sistemin zarar görme ihtimali de artmakta ve dayanıklı esneklik özelliği azalmaktadır. Dayanıklı esnekliğin artırılmasında ilk aşama olan sistemin anlaşılması süreci, kırılğanlıkların tanımlanmasına yöneliktir. Sistemin kırılğanlıklarının doğru tanımlanması, risklerin tahmin edilerek doğru stratejilerin geliştirilmesini sağlamaktadır. Kırılğanlıkların azaltılmasına yönelik politikalarla sistem daha dayanıklı esnek hale getirilecektir. Sistem kırılğanlıkları ne kadar fazlaysa sistemin etkilenmelerden yara alma ihtimali de o kadar yüksektir.

Dolayısıyla kırılğanlık kavramı, sistemlerde -dayanıklı esneklik ile tezat şekilde düşük olması arzulanan bir özelliktir. Sistemlerin sürekliliği açısından kırılğanlığın yüksek olması istenmeyen bir durumdur. Kırılğanlık özelliği; ekolojik, fiziksel, ekonomik ve sosyal boyutları olan risk içeriğidir. İdeal derecesi ölçeye ve dinamiklere göre değişkenlik gösteren kırılğanlığın mutlak bir tanımı bulunmamaktadır. Dayanıklı esneklik özelliğinin tersi olarak tarif edilebileceği için, esnek tanımlara ve farklı ölçüm endekslerine açık bir niteliktir.

1.2.2. İstikrar / Kararlılık

Dayanıklı esneklik özelliğinin ilk tanımlamalarında ve daha mekanik sistemlere uygun şekilde kullanılan “stability” kavramı, “kararlılık, sabitlik, istikrar” anlamlarına gelmektedir. Kavram “...bir sistemin geçici bir karışıklıktan sonra denge durumuna dönebilme kabiliyeti” şeklinde tanımlanmakta, yani mevcut durumu koruma amacını içermektedir. “Denge durumu (equilibrium state)” olarak kavramsallaştırılmakta ve sistemler için arzulanan noktayı ifade etmektedir. Bu nokta bazı sistemler için tek ve ideal iken; bazı sistemler için değişkenlik gösterebilmektedir. Dolayısıyla istikrar özelliğinin derecesi de sistemlere göre farklılaşabilmektedir (Holling, 1973: 17).

Mühendislik ve ekonomi disiplinlerine yatkın şekilde, nicel veriler üzerinden denge noktasının tanımlanabiliyor olması ve sistem için ideal noktanın tek olması; istikrar özelliğinin hedeflenmesini sağlamaktadır. Fakat ekolojik veya sosyal sistemler için istikrar özelliğinin korunması zorlaşmakta, aynı zamanda denge durumu da dış

etkenlere bağılı şekilde farklı noktalarda sağılanabilmektedir. Şok veya etki sonrası mevcuttaki denge durumuna dönebilmekten ziyade alternatif denge durumları üretebilmek önemli hale gelmektedir. Bu doğrultuda istikrar özelliğı, sistemin dinamiklerine göre arzulanan veya alternatif denge durumunda üretilen bir davranış olabilmektedir (Holling, 1973).

Belli sistemler için dayanıklı esnekliğı ölçüsü kabul edilen istikrar, sistem yapısında değışim ve dönüşüm geçirmeden karışıklığı atlatıp eski denge durumuna dönebilmeyi kapsamaktadır. Dayanıklı esnekliğı genişleyen içeriğıne göre, canlı sistemler için istikrar özelliğinin tanımlı tek bir denge noktada sağılanması gerçekçi bir nitelik göstermemektedir. Değışen koşullar doğrultusunda birtakım değışim ve dönüşümlerle farklı noktalarda denge durumu oluşturulabilmekte, dolayısıyla dinamik sistemlerin istikrar özelliğı farklı denge noktalarında sağılanabilmektedir (Holling, 1973).

1.2.3. Adaptasyon / Uyarlanabilirlik

Dayanıklı esneklik özelliğinin daha çok insan ve toplum boyutuyla ilişkilendirilen ve sistemin iyileşme hızını artıran bir özellik olarak “adaptability” kavramı, “uyum yeteneğı, adapte olabilirlik, uyarlanabilirlik” anlamlarını taşımaktadır. Değışen koşullara uyum sağılama noktasında sistem için arzulanan özelliklerden birisidir. Kapsam olarak “...sistemdeki insan aktörlerinin dayanıklı esnekliğı yönetme konusundaki ortak kapasitesi” şeklinde tanımlanan uyarlanabilirlik, meydana gelen değışimlere karşı toplumsal ölçekte uyum sağılama yeteneğini içermektedir. Sosyo-ekolojik sistemlerde insan eylemleri baskın olduğı için, uyarlanabilirlik özelliğı sistemin toplumsal bileşeninin -yani kişilerin ve grupların sistemi yöneten davranışlarının- işlevidir (Walker v.d., 2004: 3).

Sistemin bazı dış etkilerle belli ölçülerde geçirdiğı değışimler, sistem bileşenleri açısından da bir değışim evresi gerektirmektedir. Bu noktada ise dayanıklı esnekliğı tüm boyutlarında, uyarlanabilme yeteneğı için “çeşitlilik (diversity)” önem arz etmektedir. Sistemlerin barındırdığı çeşitlilik, sistemin farklı kombinasyonlar üreterek değışime ayak uydurabilmesini sağılamaktadır. Denge durumunun değıştiğı zamanlarda sistemdeki belli unsurların rolü de değışebilmektedir. Bu nedenle

çeşitlilik, kritik öneme sahip olabilecek bileşenlerin de barındırılmasını sağladığından; değişen duruma karşı uyarlanabilme özelliğini artırmaktadır. Uyarlanabilme kapasitesi, toplulukların “öğrenme (learning)” ve “inovasyon” yetenekleriyle de yakından ilişkilidir ve bazı faktörlere bağlıdır. Bu faktörler: “biyolojik, ekonomik ve kültürel çeşitlilik; bireylerin öğrenme kapasitesi; kurumlar ve iletişim ağları; etkin yönetim; deneyim ve inovasyon; inşa edilmiş, doğal, insani ve sosyal sermaye” olarak sıralanabilir (Chapin v.d., 2009’dan akt. Gürçay, 2018: 13).

Güçlü ve esnek olması gereken uyarlanabilir sistemler, farklı koşullara uyum sağlayabildikleri için aynı zamanda yüksek dayanıklı esneklik özelliğine de sahiptir. Temelde diğer katmanların uyarlanabilirliği, toplumsal boyutta uyarlanabilir olmakla işlevsel hale gelebileceği için, kavramın toplumsal boyutu kritiktir. Sosyo-ekolojik sistemlerin bütün bileşenleri temelde insan faaliyetlerine ve kararlarına bağlıdır. Dolayısıyla toplumsal boyutta sağlanan uyarlanabilirlik, diğer tüm katmanları olumlu yönde etkilemektedir. Uyarlanabilir olmayan toplumlar, adaptasyon sürecini sekteye uğratarak değişen koşullar karşısında sistemin dayanıklı esneklik özelliğini azaltabilmektedir (Walker v.d., 2004).

1.2.4. Yenilenme / Dönüştürülebilirlik

Dayanıklı esnekliğin en radikal davranışını tarif eden “transformability” kavramı, “dönüştürülebilirlik” anlamına gelmektedir. Kavram olarak; “ekolojik, ekonomik, veya toplumsal (politik dahil) koşullar mevcut sistemi savunulamaz hale getirdiğinde, esasen yeni bir sistem yaratabilme kapasitesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Walker v.d., 2004: 7). Dayanıklı esneklik özelliğinin farklı sistemler için kullanılmasıyla meydana gelen anlam genişlemesi, istikrar özelliğinin yetersiz olacağını göstermiştir. Kavramın sonraki tanımları, değişim, adaptasyon ve dönüşüm gibi süreçleri kapsar hale gelmiştir. Bu doğrultuda dönüştürülebilirlik özelliği; dayanıklı esneklik bağlamında -sistemlerin sahip olması gereken, değişen iç ve dış dinamiklere rağmen belli süreçlerin devamlılığını hedefleyen- uyum sağlama yeteneğine karşıt nitelikte bir özellik olarak vurgulanabilir. Krizleri bir fırsat olarak değerlendirmeyi, deneyim ve bilgi kaynaklarını kullanarak yenilenmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle dayanıklı esnekliğin bir bileşeni olarak kabul

edilebileceği gibi, alternatifi şeklinde de yorumlanabilmektedir (Walker v.d., 2004: 3-5).

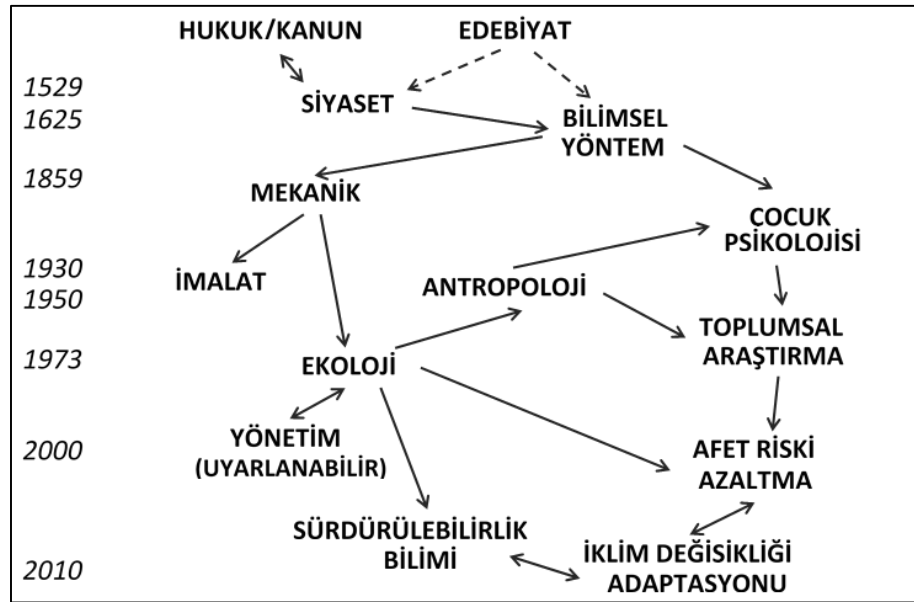
Dış etkilerin mevcut sistemi tamamen etkisiz hale getirmesiyle, karşılaşılan karışıklığın yeni bir sistem yapısı gerektirdiği durumlar ortaya çıkabilmektedir. Sistem yapısını değiştirmeden süreçler ve değişkenlerde gerçekleşen değişimler yetersiz hale gelebilmektedir. Tamamıyla yeni bir sistem yapısına ihtiyaç duyulan durumlarda, sistemin bazı eşikleri aşılarak karışıklık tehlikeli hale gelmekte ve mevcut sistem özellikleri savunma için yetersiz kalabilmektedir. Bu noktada sistemin yapısının tamamen değiştirilmesi, her ölçekte ve katmanda belli travmalara sebebiyet verebilir. Dolayısıyla dönüştürülebilirlik özelliği, hayati etkiye sahip şoklara karşı sistemi dayanıklı esnek kılabilmektedir. Küçük ölçekli dönüşümlerle, büyük ölçekte dayanıklı esneklik özelliğinde artış sağlanmaktadır. Dönüştürülebilirlik için gerekli nitelikler: “yenilik, insan sermayesinde organizasyon, fonksiyon türlerinde çeşitlilik(eğitim türleri, uzmanlık ve meslekler); kurumlarda çeşitlilik, güven; sistemler arasında farklı ölçeklerde iletişimin çeşitliliği ve hızı” olarak vurgulanmaktadır (Walker v.d., 2004: 7-8).

1.3. Kavramın Disipliner Yaklaşımlarla Gelişimi

Dayanıklı esneklik kavramı fiziksel, ekolojik, ekonomik, politik ve sosyolojik boyutlarda yapılan araştırmalara konu edilmiş bir kavramdır. Kullanıldığı alana ve disipline göre de taşıdığı anlam değişkenlik gösterebilmektedir. Her disiplin için dayanıklı esneklik özelliğinin bakış açısı değişebilmektedir. Dolayısıyla kavramın küresel bir tanımı ve ölçüm endeksi bulunmamaktadır. Daha çok ekoloji bilimine konu edilmesiyle birlikte, diğer disiplinler tarafından da tartışılan çok boyutlu bir kavramdır. Ekoloji dışında antropoloji, çevresel psikoloji, kültürel teori, beşeri coğrafya, yönetim literatürü ve diğer sosyal bilimleri de etkilemeye başlamış bir araştırma konusudur (Folke, 2006: 255).

D.E. Alexander (2013), resilience teriminin tarihine ilişkin bir araştırma yaparak kavramın kullanıldığı ilk kaynaklara kadar derinlemesine bir analiz yapmıştır. Dayanıklı esnekliğin ekoloji bilimine konu edilmesinden çok önce Latince kaynaklarda kullanılmaya başlandığını belirtmiştir. Günümüzde sürdürülebilirlik,

iklim değışikliğı ve afet riski ile ilişkili çalışmalarda kullanımının sıklaştığını ve bu doğrultuda kapsamının farklılaştığını aktarmıştır. Farklı disiplinlere konu edilmiş sürecini önemli bağlantıları da içerecek şekilde şematik hale getirmiştir (bkz. Şekil-8). Araştırmaya göre retorik ve edebiyat alanlarında kullanılmaya başlanan dayanıklı esneklik, daha sonra mekanik alanında “materyallerin öz niteliğıyle alakalı olup, iç özelliklerin değıştirilmesiyle artırılabilir” bir olgu şeklinde tanımlanmıştır. Dolayısıyla başlangıçta “deneysel olarak tanımlanan ve hesaplanabilir bir özellik” olarak kavramsallaştırılmıştır. Ekolojik sistemler bağlamında dayanıklı esneklik, sistemlerin bütünlüklerini nasıl koruyacağına ilişkin eşiklerin tanımlanmasına yönelik daha esnek bir çerçeveyi ifade etmektedir. Toplumsal sistemler için kullanımı ise “toplulukların karakter, kültür, faaliyetler ve karar süreçleri açısından adaptasyon niteliklerinin, olağan dışı durumlarda daha iyi uyum sağlamalarına olanak veren” bir özellik göstermesine yönelik, daha karmaşık ve ayrıntılı bir kapsamdadır (Alexander, 2013: 1272).

Şekil 8: “Resilience” Teriminin Evrimi (Alexander, 2013: 1283).

Dayanıklı esneklik ilk olarak fizik bilimciler tarafından bir yayın özelliklerini tarif etmek amacıyla, materyallerin istikrarını ve dış kaynaklı şoklara karşı dirençlerini tanımlamak için “rezistans” özelliği bağlamında kullanılmıştır. Holling (1973)’in çalışmalarıyla başlayan ekoloji bilimindeki kullanımıyla da kavramın çoklu anlamı ortaya çıkmış ve ekolojik sistemlerle karşılıklı ilişki içerisinde bulunan diğer sistemleri de etkilemeye başlamıştır (Davoudi, 2012: 300).

Devam eden süreçte ekonomik sistemler için değişen pazar piyasaları ve üretim mekanizmaları karşısında krizin nasıl önlenebileceğine yönelik, bölgesel ekonomik değişimlerin yönetilmesini hedefleyen çalışmalara konu edilmiştir. Öte yandan fiziksel olarak afetlere dirençli olmak amacıyla geliştirilebilecek stratejiler bağlamında çalışılmaya başlanmıştır. Bu doğrultuda tüm sistemlerin tabanında bulunan toplumsal boyutu da kapsamaya başlamış ve bütün katmanlardaki kaynakların yönetimine ilişkin şekilde politik bağlamda da çalışılmaya başlamıştır. Toplumsal çalışmalara konu edilmesinden çok önce önemli ölçüde psikoloji disiplini tarafından da bireysel dayanıklılık üzerine çalışılmıştır. Sosyal bilimler ve planlama literatürüne entegre bir kavram haline gelmesiyle de kayda değer bir değişim geçirmiştir (Taşan v.d., 2013: 40).

Mevcut durumda, risklerle karşı karşıya bulunan kentsel ve kırsal sistemlerin sürdürülebilir kılınması amacıyla her alanda ve ölçekte araştırılan önemli konulardan birisidir. Çünkü kentleşme olgusu küresel alan dönüşümlerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Kentler, küreselleşen dünyadaki değişimlerin ve kaynak kullanımlarının merkezleri olduğundan; buralarda meydana yerel değişimler, küresel değişimlerin de temel sebebidir. Kentlerin karşılıklı etkileşim içerisinde iç içe geçmiş dinamiklerle besleniyor olması da bu ölçekler arası etkileşimi artırmaktadır. Bu nedenle kentlerin belli risklere karşı önlemler alması veya afet durumunda süreci iyi yönetebilecek stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Öngörülen veya beklenmeyen riskler, afetler, felaketler gibi olayların büyük ölçüde kentleri etkilemesi sebebiyle, kentsel sistemlerde dayanıklı esneklik özelliğinin gerekliliği gündeme gelmektedir.

Kentleri daha olanaklı ve çekici hale getiren özellikler, aynı zamanda farklı risklerin de bu alanlarda toplanmasına sebebiyet vermiştir. Farklı imkânların kentsel alanlarda bir arada barındırılması ve kentlerin insan yoğunluğunu kendine çekmesi, avantajlarına rağmen yüksek oranda risk taşıyan bir durum haline gelmiştir. Bu doğrultuda belli riskleri öngörerek veya tecrübe ederek belli önlemlerin alınması gerekliliği doğmuştur. Kentlerde insan refahının sağlanabilmesi adına gelecekte karşılaşılabilecek tehlikelerin belli önlemlerle azaltılması ve sürecin yönetilmesi önem arz etmektedir. Kentlerin özgün dinamikleri sebebiyle de riskler, önlemler ve süreçler yerel özellik göstermektedir. Dolayısıyla kentsel ölçek, risklere karşı hazırlıklı olmayı kapsayan dayanıklı esneklik kavramının temel çalışma alanlarından birisi haline gelmiştir. Özellikle 2000 sonrası süreçte dayanıklı esneklik kavramı, planlama disiplininin de önemli konuları arasına girmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

PLANLAMA DİSİPLİNİNDE KENTSEL DAYANIKLI ESNEKLİK

Kentsel ve kırsal sistemler açısından karar alma ve yönetme süreçlerini yönlendiren planlama disiplini, özellikle mekânsal gelişme noktasında bütün sistemleri etkileme kapasitesine sahip bir uygulama alanıdır. Sektörel fonksiyon ve yatırım kararlarıyla üretim, tüketim ve değer dengelerini değiştirebilen; imar kararlarıyla koruma-kullanma dengesini yönetebilen; mekânsal kararlarla afet riskini etkileyebilen; sosyolojik boyutta toplulukların refah seviyesini önemli ölçüde belirleyen ve nüfus hareketlerine yol açabilen; hem kısa hem uzun vadede meydana gelecek değişikliklere sebep olabilen bir disiplindir. Etki ölçeği dolayısıyla da koşullar değiştiğinde, uygun yeni kavramlar benimsenerek planlama bağlamında yorumlanabilmektedir.

Planlamanın gündeminde tartışılan konulardan birisi olarak dayanıklı esneklik, belirsizlik içermesine rağmen genel çerçevede yol gösterici niteliktedir. Hedefleri benzerlik gösteren planlama ve dayanıklı esneklik, teori ve pratikte kapsamlı olarak araştırılması gereken ve farklı disiplinlerin bakış açılarına ihtiyaç duyulan kavramlardır. Katmanlar ve disiplinler arası iletişim sayesinde ileriye dönük daha pozitif sonuçlar sağlanabilecektir. Planlama bağlamında dayanıklı esneklik; ekonomik boyut, nüfus veya yapılaşma formu açısından daha sayısal verilerle desteklenerek afet sonrası kentlerin iyileşmesi sürecinde stratejiler üretmek amacıyla yoğun şekilde çalışılmaktadır. Öte yandan iklim değişikliği adaptasyonu bağlamında, eşiklerin belirlenmesi ve kullanımların yönetilmesi amacıyla da araştırılan konulardan birisidir. Bu kapsamda kentsel sistemlerin bütün katmanlarında ve ölçeklerinde ayrıntılı analizlerin yapılması ve risklerin öngörülerek doğru stratejilerin üretilmesi hedeflenmektedir.

Planlama disiplinine ilişkin iki belirgin dayanıklı esneklik söylemi tanımlanabilmektedir. İlki daha çok terimin çevre bilimleri ve afet yönetimindeki köklerinden kaynaklanan *hayatta kalma (survival)* söylemidir. Bu söylemde önemli olan özellikler “iyileşmek, kendini toparlamak ve devamlılık göstermek” şeklinde

belirlenmektedir. Daha çok bulunduğumuz durumu koruma veya etki sonrası toparlanma adına bir tampon kapasitesi belirleyerek yarının problemlerini çözmeye yönelik şekilde çalışmaktadır. İkinci söylem ise sadece hayatta kalmayı değil, yenilenme ve dönüşümle birlikte ileri sıçrayan dinamik bir süreci tarif etmektedir. Bu noktada dayanıklı esnekliğin çerçevesinin de yeniden çizilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda planlama teorisi ve pratiği açısından dayanıklı esneklik, dış kaynaklı şoktan sonra asli duruma geri dönmek için değil; mevcut çevrede daha sürdürülebilir olan yeni duruma geçmek üzerine kurgulanmalıdır (Shaw, 2014: 309).

Dayanıklı esneklik ile planlama disiplininin odaklandığı noktalar ve çalışma prensibi yüksek oranda benzerlik göstermektedir. Her ikisi de mevcut durumun analizinin yanı sıra, -geçmişten edinilen bilgileri de sentezleyerek- geleceğe yönelik öngörülerde bulunularak ve risklere karşı önlem niteliğinde stratejiler geliştirilerek uygulanmaktadır. Hem toplumsal hem de çevresel boyutta dayanıklı esneklik düşüncesi, kentsel sistem dinamiklerinin anlaşılmasını sağlayarak şehir planlamaya girdi oluşturduğundan; daha sürdürülebilir senaryolar için uygulama sürecinde rehber olarak kullanılan kavramlardan birisidir. Kentsel sistemler için dayanıklı esnek olarak nitelendirilecek sonuçların neler olduğu, sınırların nasıl belirleneceği ve karar vericinin kim olacağı gibi temel problemler ise tartışılmaya devam etmektedir (Davoudi & Porter, 2014: 331).

Bu bölümde ilk olarak planlama disiplininin, değişen eğilimler sonucunda farklılaşan yaklaşımı analiz edilerek, meşruiyet sorunsalı irdelenmektedir. Daha sonra kentsel dayanıklı esnekliğin sağlanmasında, farklı boyutlarıyla kentsel dinamiklerin planlama disiplini ile ilişkisi analiz edilmektedir. Kentsel ekosistemlerde dayanıklı esnekliğin bileşenlerinin neler olduğu ve bu bileşenlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında planlamanın katkısının ne olabileceği tartışılmaktadır. Son olarak dayanıklı esneklik özelliği gerektiren kentsel risklerin ve bu risklerle baş edebilmek için zaman ölçeğine göre farklılaşan planlama araçlarının, afet yönetimi bağlamında neleri kapsadığına yer verilmektedir.

2.1. Planlamanın Meşruiyet Sorunu ve Değişen Eğilimler

Aydınlanma felsefesi ve sonrasında modernite olgusunun ortaya çıkmasıyla, geleceğin *öngörülebilir ve denetlenebilir* olduğu düşüncesi hâkimiyet kazanmaya başlamıştır. Bu düşünceyle birlikte planlama disiplininin de *daha iyi bir geleceğe* erişebilme noktasında araçsallığı gündeme gelmiştir. Bu eğilimde planlama disiplini, kapsamlı teknik ve bilimsel bilgi üzerinden en iyi alternatifi belirlemeye yönelik şekilde kurgulanmıştır. Planlama sürecini yöneten plancının da kentin çok katmanlı problemlerini bütüncül olarak analiz edebilme ve bunların çözümleri için doğru tahminler yürüterek en iyisini seçebilme yeteneğine sahip olması beklenmektedir (Firidin, 2004).

“Mekânsal planlama ya da daha dar kapsamlı olarak kent planlama fikri ve uygulaması tarım devrimi ile yerleşik yaşama geçilen ve ilk kentsel yerleşmelerin oluşmaya başladığı neolitik çağa dek gider”. Fakat bu fikir, mimari estetik kaygılar içinde mekânın düzenlenmesiyle sınırlı olup, karmaşık ve çok boyutlu güncel planlama yaklaşımından farklıdır (Ersoy, 2008: 24). Dolayısıyla bugünkü anlamıyla “Kent planlama anlayışının ortaya çıkışı ve kurumsallaşması 19.y.y sonlarına tarihlendirilebilir. Kent planlamanın tarihsel bir gereksinim olarak bu dönemde ortaya çıkışının ardında yatan gelişmeler ise sanayi devriminin yol açtığı kırdan kente büyük nüfus hareketlerinde aranmalıdır”. Nüfus yoğunlaşmasıyla birlikte kentlerde altyapı, barınma, sağlık, çevre, ulaşım gibi birçok alanda farklı sorunların ortaya çıkması, devlet müdahalesini gerekli kılarak ilk planlama çalışmalarını meşrulaştırmıştır (Ersoy, 2005: 138).

Planlama mesleğinin *kamu yararının gözetimi* üzerine kurgulandığı, 80'lere kadar baskın olan “kapsamlı planlama” yaklaşımında, toplumsal ve mekânsal analizlerin yukarıdan aşağıya ve bilimsel tekniklerle yapılarak sorunların tanımlanabileceği; bu sorunlara yönelik çözüm üretimi süreçlerinin de yine teknik araçlarla yönetilebileceği düşüncesi hâkimdir. Bu düşünceye göre plancı tarafından en iyi alternatifin tercih edileceği varsayılarak, kamu yararının korunacağına duyulan inançla planlama disiplini meşruiyet kazanmaktadır. Dolayısıyla planlama, tamamen *rasyonel bir eylem* olarak, siyasetle ilişkisi olmayan bir süreç şeklinde kurgulanmıştır (Şengül, 2002: 10). Fakat 1980'ler ve sonraki süreçte “uzun vadeli ve kapsamlı

planlama” yaklaşımı değişikliğe uğrayarak; “parçacı, kısa erimli ve eğilimleri değiştirmektense, düzenlemeye çalışan” bir yaklaşıma evrilmiştir (Şengül, 2002: 9).

Küreselleşen dünyada tüm katman ve ölçeklerde meydana gelen değişim ve dönüşümler, planlama disiplindeki eksikliklerin ortaya çıkmasına ve yeni planlama yaklaşımlarının geliştirilmesine sebep olmuştur. “Yeni dünya anlayışıyla birlikte planlama; aktif toplum, aktif birey ve iletişime dayalı yönetim süreçleri üzerinden tartışılmaktadır” (Açmaz Özden, 2009: 161). “Geleneksel planlamada plancı, danışman ve teknik adam rolünü üstlenerek ve mekânsal müdahalesini devletin denetiminde kamu yararını araç olarak kullanarak yaparken; artık değişen dünya düzeni ve ortaya çıkan yeni kavramların ışığında plancının da rolü değişmiş ve plancı, yönetimi temel alan sürecin başat aktörlerinden birisi haline gelmiştir” (Açmaz Özden, 2009: 167). Planlamanın merkezi ve yukarıdan aşağıya hiyerarşik yapısı da kentsel ölçeğin büyüdüğü mevcut durumda uygulanabilir görülmemekle; aynı zamanda yerel ölçekten yukarıya doğru bildirimlerin gerekliliği gündeme gelmiştir (Firidin, 2004).

Planlamada 70’li yıllardan sonra katılımcılık düşüncesi temel ilkelerden birisi olarak geçerlilik kazanmıştır. Kamu yararı ve teknik bilginin ön planda olduğu planlama düşüncesi, yerini planlanan alanlarda yaşayan insanlarla ortak kararlar alma düşüncesine bırakmıştır. “Plancının devlet adına ve kamu yararına ‘doğruyu bilen’ teknik adam olma kimliğinden sıyrılarak bir “uzlaştırmacı / arabulucu” kimliği üstlenmesi yönündeki adımlar, toplumsal kabul görmede tüm aktörlerin sürece katılımı ile planlamanın meşruiyet temelini sağlamlaştıracak bir yöntemsel dönüşüme işaret etmektedir” (Adams, 1994’ten akt. Tekeli, 2001’den akt. Firidin, 2004: 47). Fakat pratiğe bakıldığında planlama disiplini hâlen, karar alma süreçleri ve uygulamalarda toplumsal bağlamda katılımcılık içermeyen teknik bir çalışma gibi değerlendirilmekte ve yönetilmektedir. Katılımcılığın nasıl sağlanabileceği konusunda sınırlar ve yöntemler belirlenemediği için daha çok *bilgi alma-bilgi verme odaklı* bir süreç yürütülmektedir. Öte yandan yapılan planlar uzun süreli olmasına rağmen yapım sürecinin kısa olması ve karar vericilerin yetkinliği konusundaki eksiklikler, uzun vadeli etkileri olan hatalara yol açabilmektedir (Tekeli, t.y.).

Yaşanabilir bir yerleşmenin ve planlamanın somut niteliklerinin ne olacağı, bu konuda karar vericinin kim olması gerektiği gibi belirsizlikler, planlama disiplininin güncel meşruiyet sorununu temellendirmektedir. Planlama faaliyetini sürdürenlerin mesleki sorumluluk alanlarının belirlenmesi ve bu alandaki etik değerler sisteminin genel olarak tanımlanması gerekmektedir. Bu doğrultuda planlama süreçleriyle alakalı kuramsal eğilimler değiştiğinde, planlamanın ilkeleri farklılaşmakta ve yetişmiş planlıcılarının uzmanlığı da sekteye uğramaktadır. Yapılacak mekânsal planların değişen koşullara dayanıklı olması beklenirken; bunu icra eden planlama mesleği sürekli yeniden yapılandırılmaktadır. Bunlara ek olarak halkın temsilcisi olmakla meşruiyet kazanan siyasetçinin, planlamanın profesyonel ve teknik bilgisiyle edindiği meşruiyete müdahale etmesi, kentlerin devlet tekelinde halk için planlanması sürecinde, dayanağı olmayan fakat genel geçer bir durumdur (Tekeli, t.y.).

Geçmişine bakıldığında epistemolojik olarak sürekli değişim ve dönüşümler geçiren planlama disiplini, olumsuzlukların yanı sıra mevcut durumda daha müzakereci ve esnek eğilimlerle sürdürülmektedir. Planlama sürecinde öznitelikleri dikkate almayan uzun vadeli tek tip bir yaklaşımdan uzaklaşarak, yere özgü kısa vadeli analiz ve stratejilerin hâkim olduğu anlayışlar geliştirilmeye başlanmıştır. Farklılaşan planlama akımlarıyla birlikte, barındırdığı riskler açısından küresel ölçekte etki alanı büyüyen kentsel alanlarda, planlama süreci iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Değişen koşullar ve karşılaşılan yeni problemler doğrultusunda güncellenerek pratiğe dökülen planlama disiplini, kentsel dinamikleri en iyi şekilde yönetmeyi hedefleyen stratejilerle geliştirilmektedir. “20. yüzyılda planlamanın ilgi alanı kentlerdeki sosyal, ekonomik ve mekânsal sorunları birlikte kavramaya yönelik olarak genişletilmekle kalmadı, yerel yönetimler de artık bu önemli aracı kendi kurumsal yapılarının önemli bir boyutunu oluşturduğunu anlamaya başladılar” (Ersoy, 2008: 32).

2000’li yıllardan itibaren ise planlama süreçleri “sürdürülebilirlik” ve “risk sakınımı” üzerine kurgulanmaya başlamıştır. Ortaya çıkan sorunlara ve mevcut duruma çözüm üretme üzerine geliştirilen planlama uygulamaları farklılaşarak, meydana gelebilecek problemleri öngörüp bunları önlemeye veya bunlarla baş edebilmeye yönelik, ileriye dönük bir yaklaşımla geliştirilmeye başlamıştır. Oluşabilecek risklere karşı sakınma ve doğal kaynakların ileriki nesillere yönelik koruma anlayışıyla kullanımı ön plana

çıkmıştır. Dayanıklı esneklik kavramı da bu eğilimle birlikte planlamadaki yerini bulmuştur. “Nitekim evrimsel (sosyo-ekolojik) dayanıklı esneklik ile planlamanın yorumlayıcı yaklaşımı arasında bazı umut verici paralellikler bulunmaktadır. Çünkü her ikisi de değişkenlik, düşünömsellik, beklenmedik durum, bağlantısallık, çeşitlilik ve çok seslilik üzerine vurgu yapmaktadır” (Davoudi & Strange, 2009: 37’den akt. Davoudi, 2012: 304). Planlama disiplinine benzer şekilde dayanıklı esneklik düşöncesi de geleceğe yönelik çalışmakta ve sistemleri bütönsel şekilde değerlendirmektedir.

Dayanıklı esneklik, planlama için yeni bir kavram olmasına rağmen araştırmalarda hızla belirginlik kazanmıştır. Yerlerin artan geçirgenliği ve birbirine bağıllığı ile birlikte büyüklüğü ve sıklığı artan karışıklıklar, kent çalışmaları ve planlama disiplinlerinden dayanıklı esneklik kavramına büyük ilgi gösterilmesine sebebiyet vermiştir (Christopherson v.d., 2010’dan akt. Gürçay, 2018: 22). Özellikle 2001 yılındaki 11 Eylül olayları ve 2005 yılındaki Katrina kasırgasını izleyen süreçte kavram, kent çalışmaları ve planlama alanında önemli bir konu hâline gelmiştir (Hill v.d., 2008’den akt. Gürçay, 2018: 22). Çünkü kentlerde büyük yıkımlara yol açan bu gibi olaylar, planlama alanında risklerin ve sorunların tespit edilerek birtakım öngöröülerle, oluşabilecek kayıpları en aza indirmeyi hedefleyen bir yaklaşım geliştirilmesine vesile olmuştur. Bu doğrultuda çok katmanlı kentsel sistemlerin tüm boyutlarıyla değerlendirilerek, risklere karşı dayanıklı esneklik özelliklerinin artırılması amaçlanmaktadır.

2.2. Kentsel Ekosistemlerde Dayanıklı Esnek Planlama

Kentler, maruz kaldıkları yağmаланma, yakılma, taşkınlar, kıtlıklar gibi şoklara rağmen neredeyse her zaman tekrar ayağa kalkabilmiş yapılardır. Kültörel ve sosyal olarak yaşayan sistemler barındıran kentler, tarihte birçok doğa ve insan kaynaklı afet atlattmıştır. Kentsel sistemlerin dinamik ve özgün nitelikleri, farklı zaman ölçeklerinde meydana gelen değişimlere karşı farklı dönüşüm süreçlerini gerektirmektedir. Bu süreçleri sağlıklı yönetebilen kentler, iyileşmeyi kolaylaştıran dinamikleri sayesinde değişim ve dönüşümlere daha kolay uyum sağlayabilmiştir. Bu dinamikler her kent için farklılaşabilmekte ve dayanıklı esneklik özelliğini de farklı ölçeklerde destekleyebilmektedir.

Kentsel alanların karmaşık ve dinamik yapısı sebebiyle, kentsel sistemlere ait her şeyin planlanması da mümkün olmamaktadır. Ancak daha sürdürülebilir gelişme için, kentsel sistemlerin ekolojik ve toplumsal bileşenleri arasındaki entegrasyonun sağlanması önem arz etmektedir. Çünkü ekosistem dengesindeki değişimin temel sebebi olan insan eylemlerinin, doğal ve toplumsal sistemlerin ilişkileri çerçevesinde kontrolü gerekmektedir. Hem dayanıklı esneklik hem de sürdürülebilirlik açısından kentlerde, insanların çevreye etkileri ve bunun olası sonuçlarına odaklanılmaktadır. Kentsel alanlarda ekolojik ve fiziksel sistemlerin dayanıklı esnekliği de temelde toplumsal sistem dinamiklerine dayanmaktadır. (Chelleri, 2012: 295-296). Çünkü “kentleşen bölgelerde insanlar baskın itici güçtür ve ekolojik koşullardaki değişimler de insanların kararlarıyla kontrol edilmektedir” (Alberti, 2008: 70’den akt. Chelleri, 2012: 298).

Dayanıklı esneklik kavramının net bir tanımı ve çerçevesi olmadığı için, “dayanıklı esnek kent (resilient city)” sistemlerinin kapsamı ve nitelikleri de tam olarak tarif edilememektedir. Fakat genel değerlendirmeler bağlamında, dayanıklı esnek kentsel sistemlerin temel özelliği *risk yönetimi* olarak işaret edilebilir. Karşılıklı ve hiyerarşik ilişkiler içerisinde olan kentsel sistem bileşenlerinin, risklerle birlikte düşünülerek iyi yönetilmesi ve sistem kırılganlığının azaltılması gerekmektedir. Bu noktada iklim değişikliği gibi öngörülebilir risklerin yanı sıra, tahmin edilemeyen risklere karşı da kentsel sistemlerin kapasitesi önem kazanmaktadır. Meydana gelen karışıklıklar karşısında kentsel sistemlerin hayatta kalabilmesi için ise; uzun süreli uyum sağlama süreci yerine farklı ölçeklerde gerçekleşecek dönüşümler etkili olmaktadır (Chelleri, 2012: 295-296).

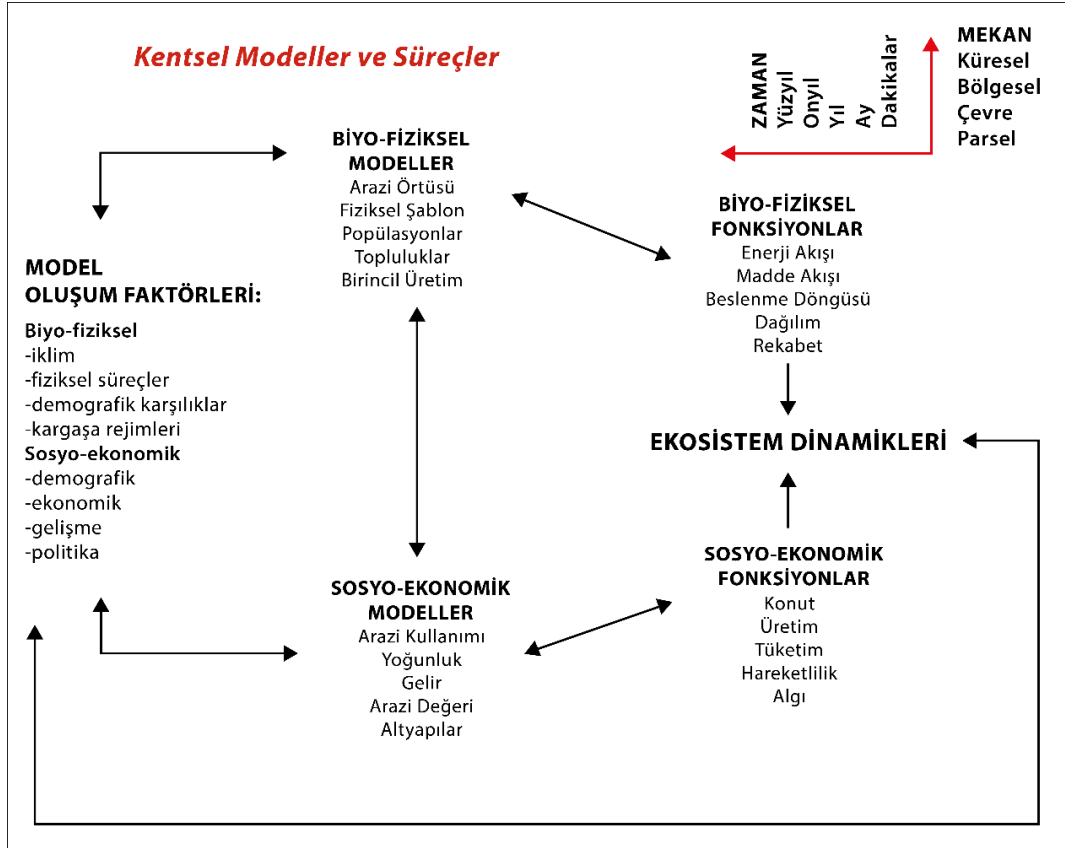
Ekosistem kavramının bir metafor şeklinde planlama disiplinine dahil edilmesiyle; sınırlar içerisindeki bileşenler, ilişkiler ve süreçler daha iyi analiz edilebilmektedir. Bu noktada kent, tüm bileşenleriyle birlikte yaşayan bir organizma gibi değerlendirilmektedir. “Belirlenmiş bir alandaki fiziksel çevre ile etkileşim içerisinde olan organizmalar topluluğu” şeklinde tanımlanan ekosistem kavramı; belirli bir ölçek, tür veya dengeyle sınırlandırılabilir. Ekosistemler, dayanıklı esneklik kavramının teknik tanımındaki arzulanan belirli bir denge noktasının aksine; sabit dengede olmayan dinamik yapılardır. Dolayısıyla kentsel ekosistemlerde dayanıklı

esneklik özelliği için vurgulanan davranış, belirli bir denge noktasına varmak veya bunu korumak değil, *oyunda kalmak* yani hayatını devam ettirebilmek için gerekli fonksiyonları sürdürebilmektir. Bu yaklaşım, planlama disiplindeki güncel eğilimlerin taşıdığı, kentsel sistem katmanlarının sürdürülebilirliğini hedefleyen kaygılarla örtüşmektedir (Pickett v.d., 2004: 370-374).

“Kentsel ekosistemler, insanların yüksek yoğunlukta yaşadığı ve yerleşik altyapıların arazinin büyük kısmını kapladığı, biyofiziksel veya politik sınırlarla tanımlanmış sistemlerdir” (Pickett v.d., 2001: 129). Farklı ölçeklerdeki sosyo-ekonomik ve biyofiziksel süreçler arasında meydana gelen karşılıklı etkileşimlerin sonucu olarak, zamansal ve mekânsal değişiklik gösterebilmektedirler. Kentsel ekosistemler, birbiriyle bağlantılı ve karşılıklı etkileşim içerisinde olan sosyal, ekonomik, kurumsal ve ekolojik alt sistemler içermektedir. Kentsel gelişme, kompleks yollarla bu farklı ekosistem katmanlarını kontrol etmektedir. Farklı kentsel gelişme formları, yapılaşmış çevre ve doğal alanların dağılımını etkilediğinden; insanların ekosistem üzerindeki taleplerini de farklılaştırmaktadır. Dolayısıyla kentsel ekosistemlerde dayanıklı esneklik, insan eylemlerinin ve doğal yaşam alanlarının dağılımıyla ilişkili bir fonksiyon haline gelmekte, farklı kentsel formlarda değişiklik gösterebilmektedir (Alberti & Marzluff, 2004: 241).

Dayanıklı esnekliğin kentsel boyutta sağlanması ve kentsel ekosistemlerin bu bağlamdaki kapasiteleri hayati önem taşımaktadır. Kentsel alanların yayılması veya saçaklanmasıyla, doğal alanlar üzerinde meydana gelen tahribat artmaktadır. Nüfus artışına rağmen nüfusun ihtiyaç duyduğu doğal alanların azalıyor olması, kentsel alanlarda önemli ekolojik problemlere ve doğal felaketlere yol açmaktadır. Kentleşmeyle ilişkili şekilde meydana gelen çevresel değişimler, kaynak kullanımı ve atık yönetimi bağlamında, dünyanın taşıma kapasitesi üzerinde önemli bir paya sahiptir. Bu değişimler yerel ve küresel ölçekte ekosistem, kentsel nüfus ve altyapının sürdürülebilirliğini de etkilemektedir. Bu noktada insan ve ekosistem fonksiyonlarının ayrı ayrı düşünülmesi yerine, sosyo-ekonomik ve ekolojik sistemlerin entegre şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Kentsel ekosistemlerde dayanıklı esneklik; insan hizmetleri ile ekolojik hizmetlerin dengesinin en iyi şekilde nasıl sağlanacağını, yani insanlarla ekolojik süreçlerin etkileşimlerinin nasıl

olacağını öngörmekten geçmektedir (Alberti & Marzluff, 2004: 242). Bu doğrultuda kentsel ekosistemler bağlamında dayanıklı esnekliğin değerlendirilmesi; farklı zamansal ve mekânsal ölçeklerde, biyofiziksel ve sosyo-ekonomik boyutları olan ekosistem dinamiklerinin analiz edilmesiyle mümkün hale gelmektedir (bkz. Şekil-9).

Şekil 9: Kentsel Ekosistemlerde Dayanıklı Esneklik Değerlendirmesi Modeli

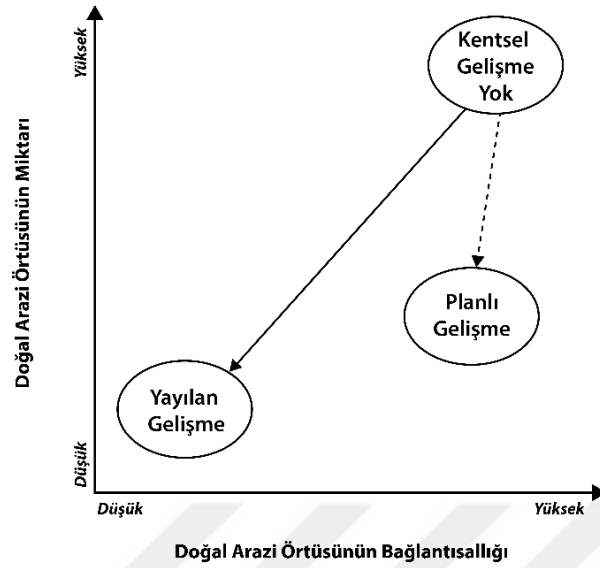
(Alberti & Marzluff, 2004: 248).

Küresel ölçekte belli bölgelerdeki kentleşme oranının artışı ve kentsel fonksiyonların belli alanlarda yoğunlaşması, yere özgü deneyimlenen bazı sonuçlara yol açmaktadır. Bu doğrultuda belli felaketleri deneyimleyen kentlerin geçirdiği süreçler, başka kentler için yönlendirici bilgi sağlayabilmektedir. Bu süreçleri daha iyi yönetebilen kentlerdeki stratejiler de başka kentler için örnek teşkil edebilmektedir. Dolayısıyla genel çerçevede kentsel dayanıklı esnekliğin farklı boyutlarıyla analiz edilerek yönetilmesi gerekmektedir. Ekolojik, fiziksel ve sosyo-ekonomik sistemlerin bütünü olan kentler, bu sistemler arasındaki bağlantıları yönetebildiği ölçüde dayanıklı esnek

olabilmektedir. Bunun sağlanmasında planlama disiplininin rolü ve sorumluluğu kritiktir. Çünkü farklı katmanlarda sağlanacak dayanıklı esneklik özelliği için gerekli araçların önemli bir kısmı planlama fonksiyonuyla sağlanabilmektedir.

2.2.1. Ekolojik Boyut

Kentsel ekosistemlerin ekolojik dayanıklı esnekliği, dinamikler arasındaki karşılıklı etkileşimler üzerinden temellendirilmektedir. Bu kompleks etkileşimler, insanların baskın faktör olduğu ekolojik dengeyi ortaya çıkarmaktadır. Küresel ölçekteki ekolojik denge, yerel ölçekte meydana gelen etkileşimlerle sürdürülebilme veya sekteye uğrayabilmektedir. Kentleşen bölgelerdeki insan kararlarıyla kontrol edilen ekolojik süreçler sonucunda, “kentsel yayılma (urban sprawl)” olgusu ortaya çıkmaktadır. Plansız gelişme şeklinde tarif edilebilecek olan yayılma ile parçalanmış alanlar oluşmakta ve ekolojik fonksiyonlarda azalma problemleri doğmaktadır. Bunun sonucunda, “kentlerde doğal ortamların dağılımı, türlerin mekânsal homojenliği, hidrolojik sistemlerin bozulması, enerji akışı ve besin döngüsünün değişmesi” gibi sonuçlar doğmaktadır. Doğal alanların azalmasıyla türler arası bağlantılar da bozulmakta ve bu durum ölçekler arası dayanıklı esnekliği de azaltmaktadır (Alberti & Marzluff, 2004: 241-243). Planlı gelişme bu noktada kentsel yayılma ile kıyaslandığında, önemli ölçüde doğal alanları ve bu alanlardaki bağlantıları koruyarak ekolojik dayanıklı esnekliği desteklemektedir (bkz. Şekil-10). Çünkü ekolojik alanların plansız kentleşme sonucu fiziksel çevreye dönüşmesiyle, ekosistem dengesinde uzun vadede bazı eşiklerin aşılmasına yol açılmaktadır. Var olan doğal afet risklerine, kentsel alanların plansız yayılması sonucu ortaya çıkan yeni riskler eklenmektedir.

Şekil 10: Doğal Alanlar Üzerindeki Etkileriyle Kentsel Yayılma ve Planlı Gelişme Sonuçları
(Alberti & Marzluff, 2004: 243).

Planlama disiplini, ekolojik sistemler üzerinde büyük etkiye sahiptir. Planlamayla birlikte alınan mekânsal kararlar ve insan kullanımlarının yönlendirilişi, kentsel ekosistemlerin dengesini önemli ölçüde değiştirebilmektedir. Arazi kullanım ve altyapı yatırımları gibi planlama kararları, kentsel ekosistemlerdeki tür kompozisyonlarını etkileyerek ekolojik süreçleri değiştirebilmekte, dolayısıyla büyük ölçekli çevresel değişimlere sebep olabilmektedir. Doğal alanların korunması ve insan hizmetlerini karşılayabilecek gelişmenin sağlanabilmesi arasındaki denge, planlama disiplininin sorumluluk alanındadır. Dolayısıyla kent planlama ve ekoloji disiplinlerinin iş birliği içerisinde hareket etmesi önemli hale gelmektedir. Dayanıklı esneklik kavramı da ekoloji ve planlama arasındaki bağlantının kurulmasında köprü oluşturmaktadır. Kentsel katmanların sınırlandığı belirli alanlarda sürdürülecek fonksiyonlar, ekolojik dengeyle birlikte düşünülerek planlandığında; kentlerin dayanıklı esneklik özelliğini artıran kararlar sağlayacaktır. Çünkü planlamayla belirlenen farklı formlardaki işlev alanları ve bunlar arasındaki karşılıklı bağlantılar ekosistem dengesini değiştirebilmektedir. Aynı zamanda ekolojik sistemler içerisindeki geri bildirimlerin devamlılığını da etkilemektedir.

Planlama uygulamaları ile yönetilen “mekânsal heterojenlik (spatial heterogeneity)” olgusu, ekosistemlerin fonksiyonel devamlılığı açısından büyük etkiye sahiptir.

Kentsel gelişme, arazi kullanımını değiştirerek ve çeşitliliği sürekli kılan doğal süreçleri etkileyerek doğal örüntüyü homojenleştirebilmektedir. “Kentsel yamalar” olarak kavramsallaştırılan biyolojik ve fiziksel parçalar (altyapı, yollar, binalar, yeşil alanlar vs.); planlama aracılığıyla tayin edilen ve ekosistemdeki farklı sermayeleri etkileyen alanlardır. Bu yamalar arasındaki etkileşimler, ekosistemdeki türlerin ihtiyaçlarının karşılanmasında ve hava, su kirliliği gibi olumsuzlukların azaltılmasında gerekli fonksiyonları sağlamaktadır. Sistem fonksiyonlarının her ölçekte yönetilebilmesi için de bu yamalarla mekânsal heterojenliğin sağlanması gerekmektedir. Bu husus, ekolojik dayanıklı esnekliğin sağlanmasında planlama disiplininin kritik bir rolüdür. Uzun süreli esneklik sağlayabilen planlama uygulamaları, kentsel bağlamda uyarlanabilir olan -sürekli değişim ve dönüşümlere açık- ekolojik dayanıklı esneklik özelliğine katkıda bulunacaktır (Pickett vd., 2004: 379-381).

2.2.2. Fiziksel Boyut

Binalar, yollar, altyapı sistemleri gibi kentin fiziksel parçaları olan bileşenlerin, kentin barındırdığı tehlikeler ve nüfusun ihtiyaçları doğrultusunda inşa edilmeleri gerekmektedir. Öte yandan yapıların kullanım biçimlerinin ve işlevlerinin de fiziksel özelliklerine uygun şekilde planlanması önem arz etmektedir. Özellikle teknolojik kaza riski taşıyan yapıların kontrol altında tutularak, belli yer seçimi kriterlerinin uygulanması ve tehlike anında ihtiyaç duyulacak önlemlerin alınması gerekmektedir. Bu bağlamda yapılaşma koşulları, kullanımların heterojenliği ve uyumu, yer seçiminde farklı katmanlardaki doğal risklerin bütünleşik şekilde dikkate alınması, yerleşim, ulaşım ve altyapı hizmetlerinin belli bölgelerle sınırlandırılması gibi noktalar da planlama disiplininin kontrolünde belirlenmektedir (İPKB, 2014: 18-20).

Özellikle kentin çevresindeki alanlarda yeni gelişen yerleşim yerlerinde ve enformel konut bölgelerinde, yüksek riskli alanlara yerleşme ve acil durum hizmetlerine sınırlı erişim sağlayabilme sebebiyle kırılganlık daha fazladır. Çünkü kırılganlık seviyesi, yoksulluk, yaş, sağlık gibi niteliksel özelliklerin yanı sıra, konut veya altyapıların yapısal nitelikleri gibi fiziksel özelliklerden de etkilenmektedir (Dickson v.d., 2012: 5). Bu şekilde plansız fiziksel yayılma, afet sonrası yaşanacak kayıpları ve fiziksel bağlamda yeniden inşa sürecini de daha zorlu ve finansal yükü daha ağır bir hale

getirmektedir. Dolayısıyla fiziksel altyapı, ulaşım ve yerleşme planlamalarında çoklu risklerin birlikte değerlendirilerek belirli mühendislik hesapları doğrultusunda dayanıklı esnekliğin sağlanması gerekmektedir. Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) aracılığıyla risk faktörlerinin dijital ortamda çakıştırılarak kentsel alanlarda yerleşime uygunluk açısından çok faktörlü bölgeleme çalışmalarının yapılması, bu analizler doğrultusunda planlamanın teknik boyutunu içeren fiziksel bileşenlerin inşa edilmesi önem taşımaktadır. Fiziksel bileşenlerin iyi planlanması, ekolojik alanların sürdürülebilirliği, sosyo-ekonomik boyutta dayanıklı esnekliğin sağlanabilmesi ve kayıpların azaltılabilmesi için temel oluşturmaktadır. Dolayısıyla kentsel anlamda dayanıklı esnekliğin sağlanmasında tüm faktörler, fiziksel parçaların iyi planlanması süreciyle daha iyi yönetilebilecektir.

Nüfus yoğunluğunun büyük bir kısmını barındıran kentsel alanlarda, bu nüfusa yetecek fiziksel altyapı ve hizmetlerin sağlanması gerekmektedir. Nüfus yoğunluğunun barınma, ulaşım ve diğer altyapı hizmetleri, planlamanın fiziksel boyutuyla karşılanabilecek bileşenlerdir. Belli standartlar doğrultusunda gerekli hesaplamaların yapılarak, kentsel nüfusun ihtiyaç duyduğu fiziksel bileşenlerin refah seviyesini yüksek tutacak şekilde planlanması gerekmektedir. Farklı boyutlardaki gelişme süreçleri de fiziksel altyapının yeterli ve iyi planlanmasıyla kolaylaştırılabilecektir. Hızlı ve kontrolsüz kentleşmeyle meydana gelen yüksek riskli alanlara toplulukların yerleşmesi durumu, arazi değerlerinin kontrolsüz değişimi gibi küçük ölçekli ekonomik risklerin yanı sıra; iklim değişikliği gibi küresel ölçekli risklerin de artmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla kentin makroformunu şekillendiren fiziksel kararların, planlama disiplini içerisinde belli süreçlerle yönetilmesi ve farklı katmanlardaki risklerin bu şekilde azaltılması sağlanabilir.

2.2.3. Sosyo-Ekonomik Boyut

Kentsel sistemlerde sosyo-ekonomik boyut, sistemin en karmaşık ve karşılıklı etkileşimi en yüksek bileşenlerini barındırmaktadır. Entegre insan sistemlerini temsil eden toplumsal kaynaklar ve süreçler, kentsel ölçekte dayanıklı esnekliğin sağlanmasında önemli tamamlayıcılardır. Bilgi, kültür, inanç, nüfus, finansal sermaye, iş gücü, kurumsal yapı gibi farklı bileşenleri olan sosyal kaynaklar, insan

ekosistemlerinin önemli parçalarıdır. Kentsel ölçekte dayanıklı esnekliğin sağlanması, ancak kentin barındırdığı toplulukların doğa veya insan kaynaklı risklere karşı sağladığı dayanma, uyum sağlama ve esneklik kapasiteleri ile mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla dayanıklı esnek kent planlamasında sosyo-ekonomik boyut kritik öneme sahiptir ve detaylı analizlerle yönetilmesi gerekmektedir.

Planlama sürecinde toplumsal boyutta yere özgü demografik analizlerin yapılması ve bu doğrultuda insan refahını engellemeyecek kararların alınması önem taşımaktadır. Planlanan alanların kullanıcıları olarak insanlara ait kültürel özellikler ve yaşam tarzı alışkanlıkları dikkate alındığında, planlama süreci daha iyi sonuçlanacak ve topluluklar daha dayanıklı esnek yapıda olabileceklerdir. Hane halkı ve komşuluk birimleri ölçeklerinde eğitim, yaş, işgücü, iletişim ağları gibi temel toplumsal analizler yapılarak planlamaya yön verilmesi gerekmektedir. Sosyolojik analizler yapılmadan hazırlanacak planlar, uygulama noktasında belli problemlere ve toplumsal travmalara yol açabilecektir. Bu noktada planlamanın toplumsal boyutta katılımcılık ilkesine bağlı kalması, planlanan alanlardaki karar süreçlerinde kullanıcıların da yer alması gerekmektedir (Dickson v.d., 2012: 55-58).

Plan kararlarıyla şekillendirilen yatırımların, donatıların ve ulaşım ağlarının mekânsal dağılımı noktasında, kent genelinde denge kurulması da dayanıklı esneklik açısından önemlidir. Aksi halde plan kararları mekânsal ayrışmaya yol açarak kentte bazı yoksulluk bölgeleri ortaya çıkaracaktır. Dayanıklı esneklik bağlamında -kent ölçeğinde en kırılgan toplumsal özellik olarak- yoksulluğun kentte belli alanlarda toplanması risk teşkil etmektedir. Kentin bu bölgelerinin kırılganlığı, toplumsal ölçekte ortaya çıkıp kentin diğer katmanlarını da etkileyen olumsuzluklar doğurabilmektedir. Bu noktada heterojenliğin toplumsal boyutta da kent genelinde sağlanması, dayanıklı esneklik için temel gerekliliklerdendir.

Kentsel dayanıklı esnekliğin toplumsal katmanda sağlanması, önemli ölçüde “sosyal hafıza” kavramıyla da ilişkilidir. Özellikle “...karar alma süreçlerinde sosyal içme, iş birliği ve katılımcı süreçlerin işletilmesi yanında; hazırlıklı olmayı elverişli kılan, öğrenmeyi hızlandıran ve tecrübe biriktiren sistemler de ön plana çıkmaktadır” (Davis, 2018: 108’den akt. Özer, 2018: 26). Bu noktada yönetim boyutunun rolü de

ortaya çıkmaktadır. Kentsel sistemlerde dayanıklı esnekliğin sağlanabilmesi için yerel yönetimlere önemli görevler düşmekte, yetkin ve şeffaf olmaları beklenmektedir. Bu konuda aslında kentsel alanların toplumsal katmanda dayanıklı esneklik için avantajlı mekânlar olduğu da söylenebilmektedir. Çünkü “kentlerin şoklarla başa çıkma kapasitelerinin daha yüksek olduğu, dirençliliği¹ sağlamak için gerekli olan birikim ve tecrübenin kentlerde olduğu ve inovasyonun yoğunlaştığı alanlar olmasının bir avantaj olduğu ifade edilmektedir” (Rose, 2014: 2’den akt. Özer, 2018: 7).

İktisadi faaliyetler açısından heterojen yapıya sahip olan kentler, ekonomik boyutta dayanıklı esnekliğin sağlanmasında kilit öneme sahip alanlardır. Çünkü sahip oldukları gelişme ve büyüme imkânlarının yanında yoksulluk ve ekonomik krizler gibi olumsuz etkenlerin de en yoğun hissedildiği mekânlardır. Kentlerin sahip olması gereken sektörel çeşitlilik; ekonomik eğilimler ve piyasalar değiştiğinde önem kazanmakta ve kentsel dayanıklı esneklik özelliğini de etkilemektedir. Ekonomik dalgalanmalar sürecinde üretim kaybının minimumda tutulmasına yönelik büyüme alternatifleri, planlama sürecinde düşünülmelidir. Planlanan alanlardaki yerli firmaların, değişen ekonomik durumlar karşısındaki uyarlanabilirliği de bu sürece dâhildir. Kentsel alanlarda ekonomik sistemlerin fonksiyonel ve ilişkisel bileşenleri arasında bağlantısallık sağlanmalıdır. Bu sayede iç veya dış kaynaklı ekonomik şoklar esnasında, mali açıdan kendi kendine organize olabilme yeteneği sağlanabilecektir. Öte yandan -eğitimli insan sermayesiyle ilişkili olan- yerel işgücünün çeşitliliği ile gelir dağılımında adaletin sağlanması ve fiziksel altyapının farklı sektörlerle uygunluğu da planlamada ekonomik bağlamda dikkate alınması gereken diğer unsurlardır. Farklı katmanlarda değişen rekabet piyasalarına adaptasyonun sağlanabilmesi ve fırsatların kısa sürede avantaja çevrilmesi adına, planlama aracılığıyla kentsel dayanıklı esnekliğin ekonomik boyutu inşa edilebilecektir (Drobniak, 2012).

Farklı katmanlarıyla kent planlama süreci, özellikle afet yönetimi konusunda hayati role sahiptir. Planlama uygulamalarının afet riski göz önünde bulundurularak mekâna

¹ Birebir alıntı yapıldığı için dayanıklı esneklik kavramı, ilgili kaynaktaki karşılığı olan “dirençlilik” şeklinde kullanılmıştır.

yansımasıyla kayıplar en aza indirilebilir. Afet anı ve sonrasındaki iyileşme sürecinin yönetimi, planlama araçlarıyla geliştirilen stratejiler sayesinde iyileştirilebilir. Bu doğrultuda dayanıklı esneklik kavramıyla ilişkili şekilde planlamanın afet yönetimi boyutu ayrıca irdelenmelidir.

2.3.Dayanıklı Esneklik Bağlamında Afet Riski Yönetimi

Uluslararası afet politikalarında son dönemde yaklaşım açısından bir dönüşüm yaşanmıştır. Önceki yaklaşımla genel olarak sırasıyla: “arama kurtarma işlerinin yürütülmesi, sağlık hizmetleri, öncelikli yardımların yerine getirilmesi, uluslararası yardımların hızla doğru tarafların eline geçmesinin sağlanması, hasar tespitleri, hak sahiplerinin belirlenmesi, hasarların zemin/havza özellikleri ve yapılaşma nitelikleriyle olan ilişkilerinin ortaya konulması, yeniden güvenli biçimlerde yer seçimi ve yapım etkinlikleri” süreç ve eylemlerine odaklanılmakta ve bu doğrultuda yöntemler geliştirilmekteydi (Balamir, 2007: 35). Mevcut durumdaki yaklaşımda ise özellikle uluslararası kuruluşlar, afet sonrası iyileşme ve yara sarma süreci yerine, afet öncesinde risklerin azaltılmasına odaklanmaya başlamışlardır. Bu sayede afet sonrasında yaşanacak kayıpların azaltılarak, sarsıcı etkilerin en aza indirilmesi hedeflenmektedir.

1990-2000 yılları arasındaki süreç, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından doğal afetleri azaltma 10 yılı ilan edilerek 1994 yılında düzenlenen Yokohama Konferansı’nda bu konudaki stratejiler tanımlanmıştır. BM tarafından bu hedefi gerçekleştirmek amacıyla 2000 yılında kurulan “International Strategy for Disaster Reduction (ISDR)” birimi de uluslararası mecralarda risk azaltmada koordinasyonu sağlamak amacıyla rehberlik etmektedir. Daha sonra ISDR tarafından 2005 yılında düzenlenen Kobe Konferansı’nda 2005-2015 yılları arasındaki süreç de eylem programı 10 yılı şeklinde tanıtılmış ve “Hyogo Framework For Action (HFA)” adıyla öncelikli 5 eylem planı belirlenmiştir (bkz. Şekil-11).

1	RİSKLERİN AZALTILMASINI ÖNCELİK HALİNE GETİRMEK
	Afet risklerinin azaltılmasını, ulusal ve yerel bir öncelik haline getirmek ve uygulanması için güçlü bir kurumsal temel oluşturmak
2	RİSKLERİ TANIMLAMAK
	Afet risklerinin tanımlanması, değerlendirilmesi, izlenmesi ve erken uyarı sistemlerinin geliştirilmesi
3	FARKINDALIK YARATMAK
	Tüm seviyelerde afete dirençli ve güvenli bir yaşam kültürü oluşturmak için eğitimi kullanmak
4	RİSKLERİ AZALTMAK
	Riskleri oluşturan temel risk faktörlerinin azaltılması
5	HAREKETE GEÇMEYE HAZIR OLMAK
	Tüm seviyelerde etkin müdahale için afet hazırlıklarını en üst seviyeye çıkarmak

Şekil 11: HFA 5 Eylem Önceliği (HFA 2005-2015’den akt. İPKB, 2014: 31).

ISDR tarafından afet yönetimi üzerinden dayanıklı esneklik tanımı; “sistem, toplum ve topluluğun karşılaştıkları tehlikelere, yaygın kullanılan binalarını ve işlevlerini risk yönetimi vasıtasıyla koruma ve yeniden inşa etmeyi de içerecek biçimde, zamanında ve etkin şekilde karşı koyabilmeleri, etkilerini azaltabilmeleri, yerleşim sorununu çözebilme, uyum sağlama, dönüşüm ve tehlikenin etkilerini iyileştirme yeteneği” şeklinde yapılmaktadır (ISDR, 2017’den akt. Özer, 2018: 15). Genel bir çerçeve belirlemek adına, dayanıklı esnek kentlerin sahip olması gereken niteliklere yönelik kriterler de ISDR tarafından tanımlanmıştır (bkz. Tablo-4).

Kurumsal ve İdari Çerçeve	Yerel halkın ve grupların katılımı, Yerel ortaklıklar oluşturma, Tüm birimlerin afet risk azaltmada ve hazırlık aşamasında rollerin bilincinde olmasına dayanan afet risk azaltma
Finans ve Kaynaklar	Afet risk azaltmaya bütçe ayırmak ve ev sahiplerine, düşük gelirli ailelere, topluma, iş dünyasına ve özel sektöre karşılaşılabilecek riskleri azaltmak için yatırım yapmaları konusunda özendirici tedbirler almak.
Çok Boyutlu Tehlike Analizi	Tehlike ve kırılganlıklarla ilgili güncel veriyi hazırlamak, Risk analizleri yapmak ve bunları kalkınma plan ve kararlarında temel olarak kullanmak, Bu bilgi ve kararların halk tarafından eleştirilebilir ve tartışılabilir olması
Altyapı koruma, Yükseltme ve Dirençlilik	Riskleri azaltma özelliğine sahip kritik altyapıya yatırım yapmak.
Kritik Hizmetleri Korumak: Sağlık ve Eğitim	Okulların ve sağlık hizmetlerinin güvenliğini sağlamak, İhtiyaç halinde bunların koşullarını iyileştirmek.
Hukuki Düzenlemeler ve Arazi Kullanım Planı	Gerçekçi, risklerle uyumlu düzenlemeler ve mekân kullanım planlama ilkelerini uygulamak, Düşük gelirli hemşeriler için güvenli yerleşim sağlamak ve enformel yerleşimleri iyileştirmek.
Eğitim ve Farkındalık	Okullarda ve yerel topluluklarda afet risk azaltmaya ilişkin eğitim programlarının ve içeriğinin yer aldığından emin olmak.
Çevre Koruma ve Ekosistemlerin Güçlendirilmesi	Kenti kırılgan hale getiren sel, fırtına ve diğer tehlikeleri azaltmak amacıyla ekosistemleri ve doğal bariyerleri korumak, İyi risk azaltma uygulamalarıyla iklim değişikliğine uyum sağlamak.
Etkin Hazırlık, Erken Uyarı ve Müdahale	Kentte erken uyarı sistemi ve acil durum yönetim sistemlerini kurmak ve halkın farkındalığı için düzenli olarak tatbikatlar yapmak.
İyileşen ve Yeniden İnşa Olabilen Topluluklar	Herhangi bir afetten sonra afetzedelerin ihtiyaçlarını yeniden inşanın merkezine almak.

Tablo 4: Dayanıklı Esnek Şehirler İçin On Gerekliklik (Özer, 2018: 24).

Yoğun şekilde ekolojik bağlamda yapılan çalışmalarla araştırılan dayanıklı esneklik kavramı da 90'lı yıllardan itibaren afet riski ile ilişkili şekilde çalışılmaya başlanmıştır. Afet riski yönetimi, dayanıklı esnekliğin bir boyutu şeklinde yorumlanmaktadır. Afetler bağlamında gündeme gelen kavram, afet ve acil durum yönetiminden belli noktalarda farklılık göstermektedir. Çünkü afet sonrasındaki yönetimden çok afet öncesi hazırlıklı olmaya, yani “tehlike azaltma (sakinim)” planlamalarına odaklanmaktadır. 2009 yılında BM tarafından kentsel bağlamda afete karşı dayanıklı esneklik; “Her türlü tehlike/tehdit karşısında, etkilenme olasılığına sahip yerleşmelerin, toplumların ve tüm sistemlerin; kendilerini koruma, sistemin işleyişini güvence altına alma, kısa sürede yeniden yapılanma ve değişime uyum sağlama için gerekli kaynaklara sahip olması ve bu kaynakları etkin kullanım becerisi” şeklinde tanımlanmıştır (İPKB, 2014: 8).

“Afet yönetimi kavramı her türlü tehlikeye karşı hazırlıklı olma, önleme ve risk azaltma, müdahale etme ve iyileştirme amacıyla mevcut kaynakları organize eden analiz, planlama, karar alma ve değerlendirme süreçlerinin tümünü kapsar” (İPKB, 2014: 13). Yani tehlike azaltma, afetlere hazırlık, afet anında acil durum yönetimi ve afet sonrası iyileşme/yeniden yapılanma süreçlerinin tamamını içermektedir. Dolayısıyla afet riski yönetimi ile şehir planlama süreçlerinin birliktelik ve uyum içerisinde yürütülmesi gerekmektedir. Özellikle afet anındaki acil durum yönetiminde gerekli yaşamsal servislerin yeterince sağlanabilmesi, bu servislerin yerleşim alanlarına mesafesinin belirli seviyede tutulması, ulaşım akslarının erişimi engellemeyecek şekilde kurgulanması, yeniden yapılanma sürecinde alınacak mekânsal kararlar gibi planlama fonksiyonları büyük önem taşımaktadır.

Afet riski yönetimi faaliyetleri aynı zamanda kentsel alanda yaşayan toplulukların dayanıklı esnekliğini ve kapasitelerini güçlendirmeyi de hedeflemektedir. Yapısal dayanıklılığı artırmanın yanında toplumsal boyutta politika geliştirme, farkındalık yaratma, bilgi paylaşımı, katılımcı mekanizmalar ve danışma hizmetleri için metotlar geliştirme gibi amaçlar içermektedir. Afetler konusunda insanların bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi, afetlere yol açan kaynak ve arazi kullanımları noktasında farkındalık oluşturarak, bireysel ölçekten toplumsal ölçeğe genişleyen bir önlem bilinci yaratabilecektir. Tehlike, risk ve afetlerin temel aktörleri olan insanların bu

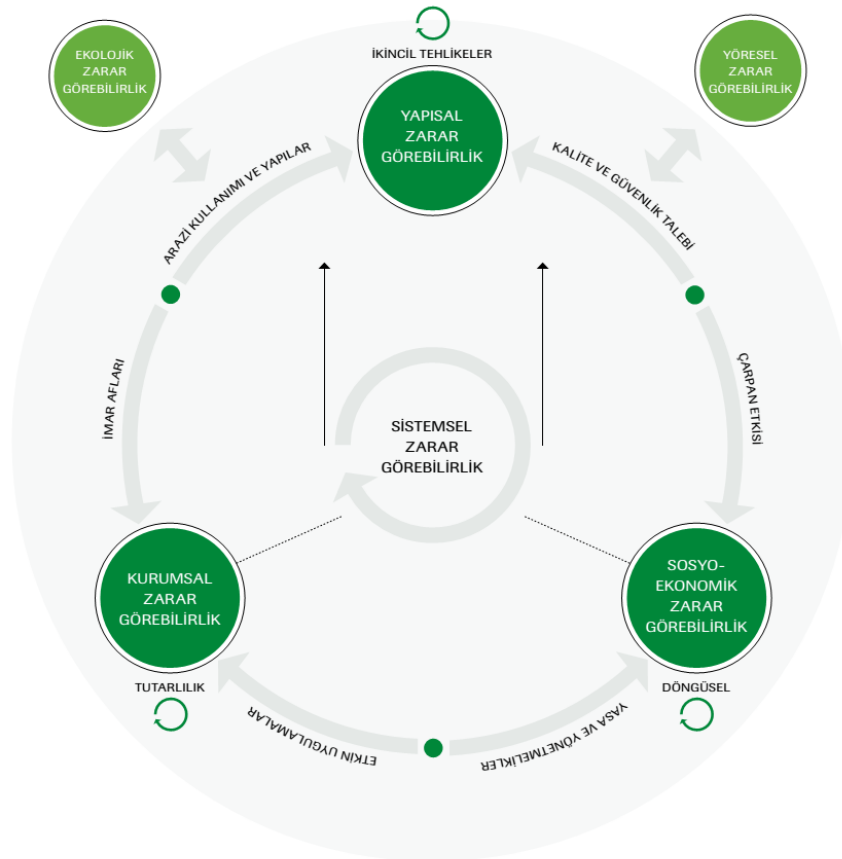
noktada farkındalık kazanması hayati önem taşımaktadır. Afet riskini önlemenin yanında afet anında yapılması gerekenler ile afet sonrası yara sarma süreçlerine sağlanabilecek katkılar noktasında da toplumsal farkındalık ve bilinç, bu süreçlerin daha iyi yönetilebilmesini sağlayacaktır. Bu sayede toplumsal yaşam tarzı ve kültürün daha dayanıklı esnek bir yapı kazanmasına katkıda bulunulacaktır. Kentsel afet riski yönetiminde temel olarak yapılması gerekenler, risklerin tanımlanarak ortaya konması ve bu riskleri inşa eden tehlikelerin azaltılmasına yönelik planlamalar yapılması şeklinde belirtilebilir.

2.3.1. Kentsel Risk Değerlendirmesi

Kentsel riskler, “bir kentte doğal afetlerin yanında, kentin genel yerleşme düzeni, kentsel doku, kullanım alanları, var olan yapılaşma, ulaşım sistemi ve alt yapılar, planlama ve yönetim zafiyetleri vb. nedenlerle oluşabilecek olası kayıp ve zararların tümü” şeklinde tanımlanmaktadır (İstanbul Proje Koordinasyon Birimi (İPKB), 2014: 12). Kentlerin kırılganlık seviyesini belirlemek adına bütüncül kentsel risk değerlendirmesinin yapılması ve planlama sürecindeki mekânsal kararların, bu değerlendirmeler doğrultusunda alınması önemlidir. Afet riski yönetiminin ilk aşaması olan risk değerlendirmesi üzerine kurgulanan planlama yaklaşımıyla, olumsuz sonuçlar ve bu sonuçların etkileri en aza indirilebilecektir. Farklı tehlikelerden kaynaklanan kırılganlığın artması ve yetersiz kapasite ile ortaya çıkan risk süreçlerinin bir sonucu olarak afetler meydana gelmekte ve büyük kayıplar yaşanmaktadır. Bu kayıpları en aza indirebilmek için kentin barındırdığı risklerin bütünlük analizi ve sonraki süreçlerin de bu temelde yönetimi gerekmektedir. Nitekim “toplumun salt afet değil aynı zamanda karşılaşılabileceği tüm risklerin başarılı öngörüleme süreci sayesinde ortadan kaldırılması, bu mümkün değilse de en aza indirilebilmesi dirençlilik kavramının temelinde yer almaktadır” (Özer, 2018: 11).

Kentlerin kendi dinamikleri ve kapasitesi çerçevesinde; ekonomik, ekolojik, yönetsel, fiziksel ve toplumsal bağlamdaki kırılganlıklarının tanımlanması, bu kırılganlıkların yol açabileceği tehlikelerin öngörülerek risklere karşı önlem alma ve strateji geliştirme adımlarının atılması gerekmektedir. Kırılganlıkların tanımlanmasında farklı ölçeklerde ve çoklu katmanlardaki tüm değişkenler üzerinde

yapılacak değerlendirmelerle, bütünleşik analizler elde edilebilecektir. Sistem içerisinde bütün katmanlar karşılıklı etkileşim içerisinde olduğundan; sistemin bütünsel olarak kırılabilirlik seviyesinin ve afetlerle baş edebilme kapasitesinin tanımlanması gerekmektedir (bkz. Şekil-12). Yapısal, kurumsal ve sosyo-ekonomik bağlamda hem yerel ölçekli hem de üst ölçekli değerlendirmelerin doğru bir şekilde yapılmasıyla, kentsel riskler açısından doğru stratejiler geliştirilebilecektir. Bütüncül değerlendirmeler çerçevesinde fiziki kırılabilirliklerin yanı sıra kültürel kayıplar, ekonomik gerileme, kentsel alanda yoksulluğun artması, bellek yitimi ve kentsel kimliğin tahribatı gibi sosyo-ekonomik kırılabilirliklere de odaklanılmalıdır. “Risk, tehlikenin oluşma olasılığı ve muhtemel şiddetiyle ilgili olduğundan, zarara uğrayacak ve hasar görecektir unsurlara ilişkin kırılabilirlik analizi yapmak...” gerekmektedir (Kadıoğlu, 2011: 23-26’dan akt. Özer, 2018: 8).

Şekil 12: Farklı Kırılabilirlik Bileşenleri Arasındaki Etkileşim

(Bütünleşik Kentsel Afet Risk Yönetim Stratejisi (IDRIS, 2012’den akt. İPKB, 2014: 15).

Kentsel sistemler içerisinde yere özgü veya küresel risk faktörleri yoğun şekilde yer almaktadır. Biyolojik, jeolojik veya hidro-meteorolojik tehlikelerden doğan doğal afet risklerinin yanı sıra, kentsel alanlarda insan yoğunluğundan ve fiziksel çevreden kaynaklanan –doğal afet riskini de tetikleyen- farklı risk faktörleri ortaya çıkmaktadır (bkz. Tablo-5). Bu risklerin birçoğu planlama disiplininin kontrolünde olup; farklı katmanlarda derinlemesine analizler, değişiklikler ve yeniden yapılanmalar gerektirmektedir. Kentsel risk sektörlerinin bütüncül olarak iyileştirilmesi ve olası kayıpların mümkün olduğunca azaltılması yönünde planlama disiplinine büyük görevler düşmektedir. Özellikle plansız gelişmeyle ortaya çıkan kentsel risklere yönelik acil müdahalelerin gerekliliği aşikârdır. Bu doğrultuda afet riski yönetimi konusuna disiplinler arası çalışmalara odaklanması ve kentlerin yaşayacağı kayıpların azaltılması öncelikli hedeflerden birisi olmalıdır.

RİSK SEKTÖRLERİ	AÇIKLAMA
MAKROFORM RİSKLERİ	Makroform Analizleri, kent parçalarının yoğunluk, mutlak büyüklük ve mekânsal olarak parçalı alan kullanımlarının incelenmesi, bu alan kullanımı ile yaratılan göreceli risklerin, zemin koşulları ve mikro-bölgeler açısından değerlendirilmesidir.
KENTSEL DOKU RİSKLERİ	Kent fiziki elemanlarının (yolların genişliği ve yapı yüksekliği ile ilişkileri, yol ağının yapı ve nüfus yoğunluğuna uygun hiyerarşik ya da ızgara yapılanması ve boyutları, ada ve parsel büyüklükleri ve bölünmeleri, yapı biçimlenmeleri ve yoğunluğu, yaya dolanımı, otopark varlığı, mülkiyet türü ve benzeri doku özellikleri) zemin koşulları ile birlikte irdelenmesi, kent dokusunda farklı risk düzeylerini belirler.
KULLANIM RİSKLERİ	Kentsel kullanıma bağlı risklerin belirlenmesi, mevcut yapılanmış kentsel dokuda kullanım türlerinin gerek tehlikeli alanlara göre, gerekse yan yana geliş biçimleriyle oluşturduğu risklerin tanımlanması ve bu risklerin bir afet sırasında olası etkilerinin hem yapılaşmış, hem de sosyo-ekonomik çevreye verebileceği zararların tanımlanmasını sağlamaktır.
ÜRETİM KAYBI RİSKLERİ	Olası bir deprem sonucunda kent ekonomisi yanı sıra, ülke ekonomisinin de ciddi şekilde etkilenmesi olasılığı bulunmaktadır. Özellikle ara malları ve yatırım mallarını üreten firmalarda yaşanabilecek üretim kayıplarının çoğaltan etkileri nedeniyle ülke genelinde büyük sorunlara yol açması olasıdır.
ÖZEL RİSK ALANLARI	Ayrıcalıklı tehlike ve özel koşullara konu olan alanların ve burada yer alan yapı ve kullanımların bağımsız risk analizi konusu edilmeleri gereği bulunmaktadır.
ÖZEL YAPILARDA RİSK	Tarihsel, simgesel, kültür ve estetik değerlere sahip yapı birimleri ve alanlar sismik tehlikelerle ilgili olarak ayrıcalıklı risk analizleri gerektirir.
TEHLİKELİ KULLANIMLARDAN KAYNAKLANAN RİSKLER	Gördükleri işlev, kullandıkları ya da depoladıkları malzeme ya da içerdikleri işlemler ile kazalara konu olabilen ve çevrelerine tehdit oluşturan yapı ve tesislerin mekânsal dağılımları, mikro-bölgelere göre taşıdıkları tehlikeler, uzmanlıklar gerektiren ve uluslararası normlara sahip bir risk sektörü niteliğindedir.
ACİL DURUM GÖREVLİSİ(ADG) MEKÂNSAL DAĞILIM YETERSİZLİK RİSKLERİ	Hastane ve okul yapıları gibi, afet sırasında kullanımı yaşamsal önem kazanacak ADG elemanların konumları, hizmet alanları ve kapasitelerinin mekânsal dağılımları açısından ayrıca değerlendirilmeleri gerekir.
AÇIK ALAN YETERSİZLİĞİ	Acil durum koşullarında kentsel açık alanlara birden fazla nedenle gereksinim duyulmaktadır. Güvenlik ve geçici barınma, toplama ve dağıtım, geçici depolama çalışmaları bu ortamda yaşamsal önem taşımaktadır. Yeşil alanlar, spor alanları, otoparklar, meydanlar vb. yapılaşmada korunmuş olan bu alanların yeterli yakınlık ve büyüklükte olmaları, özellikle boş tutulmaları gerekir.

Tablo 5: İstanbul Deprem Master Planında Kentsel Risk Sektörleri (İPKB, 2014: 44).

2.3.2. Kentsel Tehlike Azaltma / Sakınım Planlaması

“Zarar verme potansiyeline sahip tüm olay ve olgular ‘tehlike’ olarak; tehlike durumundaki zararın gerçekleşmesi ihtimali ise ‘risk’ olarak tanımlanmaktadır” (İPKB, 2014: 10). “Tehlike azaltma (hazard mitigation) ise, insanlar ve yapılar için tehlikelerden ve bunların etkilerinden kaynaklanan uzun süreli riskleri azaltmak veya ortadan kaldırmak üzere yapılacak eylemlerdir”. Uzun vadeli değişimlere odaklanması ve önceden hazırlıklı olma hedefi, afet sırasındaki acil tepkiler ve sonrasındaki iyileşme süreçleriyle farklılık göstermektedir. Tehlike azaltma; hasar görme ve yeniden yapılanma süreçlerini içeren acil durum yönetiminin bir aşaması olarak düşünülebilir. Arazi kullanım planlaması için belli standartların oluşturulmasına yönelik şekilde çalışmaktadır. Bu standartların belirlenmesinde de genel kapsamlı tehlike durumları yerine, duruma ve yere özgü ihtiyaç ve özelliklere odaklanmaktadır. Bu prensip gereğince tehlike azaltma pratiğinin bir dalı olarak kent ölçeğinde tehlike azaltma, dayanıklı esnek kentlerin geliştirilmesinde baskın bir gerekliliktir. Çünkü dayanıklı esnek kentler, -anlık karışıklıklara veya kalıcı zararlara maruz kalmadan- şiddetli şoklara karşı koyabilme noktasında yetkin özellikteki alanlardır (Godschalk, 2003: 136).

Ülkemizde de 1999 depremi sonrası özellikle deprem odaklı -kentsel dönüşüm merkezli- tehlike azaltma çalışmalarına yoğunlaşmıştır. Kurumsal yapılanmayla birlikte deprem riskine karşı gelişme stratejileri ve eylem planları geliştirilmektedir. 9. Kalkınma Planı içerisinde de ilk kez “sakınım planlaması” anlayışına vurgu yapılarak risklere yönelik azaltma planlarına duyulan ihtiyaç gündeme getirilmiş ve bu noktada baş aktörler olarak yerel yönetimler işaret edilmiştir (İPKB, 2014).

Kentsel ölçekte dayanıklı esnekliğin sağlanması, bu alanlardaki afetler bağlamında, geçmiş deneyimlere dayalı prensipler geliştirmekle mümkün olabilmektedir. Afetlere bağlı adaptasyon ve öğrenme süreçleriyle kentlerin dayanıklı esnekliği güçlendirilebilmektedir. Fiziksel, sosyal ve ekonomik bağlamda sarsılmalara yol açan büyük şoklara karşı koyabilme yeteneği, tüm kentler için artan bir öneme sahiptir. Kent ölçeğinde kırılğanlığın azaltılması, sadece fiziksel olarak daha dayanıklı yapılar inşa etmekle değil; belli altyapıların, hizmetlerin ve iletişim ağlarının geliştirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Fiziksel sistemlere ve insan

topluluklarına yönelik sürdürülebilir bağlantıların sağlanmasıyla kentsel dayanıklı esneklik sağlanabilmektedir. Doğal ve inşa edilmiş parçalar olarak kentin fiziksel sistemleri, “kentın gövdesi, kemikleri, arterleri ve kasları” gibi nitelendirilebilir. Fiziksel sistemlerin, afet süresince olağan dışı şartlar altında hayatta kalmaları ve fonksiyonunu sürdürmeleri gerekmektedir. Aksi durumda kayıplar artar ve toparlanma süreci yavaşlar. Kentin toplumsal ve kurumsal bileşenlerini kapsayan insan toplulukları ise; “kentın beyni” olarak nitelendirilebilir. Afet süresince karar alma ve cevap verme süreçlerini yöneten toplulukların dayanıklı esnekliği sağlanmazsa, kent afetlere karşı yüksek oranda kırılganlık gösterecektir (Godschalk, 2003: 137).

Dayanıklı esnek kentler, meydana gelebilecek olağan dışı durumlar karşısında fonksiyonunu sürdürebilecek şekilde tasarlanmış, güçlü ve esnek özellikte inşa edilmişlerdir. Ne zaman, nerede ve nasıl meydana gelebileceği bilinirse, afetlere karşı tam anlamıyla direnç gösterilebilir. Bu noktada belirsizlikle baş edebilmek için, kentlerin ihtimaller düşünülerek tasarlanması gerekmektedir. Afet sırasında daha az kayıp, daha az altyapı sorunu, daha az ölüm ve yaralanma, daha az iletişim problemi yaşanmasına yönelik kararlarla kent dayanıklı esnek hale getirilebilir (Godschalk, 2003: 138).

Doğal tehlikelerin azaltılması için, kentlerin gelişim formunu etkileyecek kararların riskli bölgeler düşünülerek alınması gerekmektedir. Bu prensip, planlama disiplindeki sürdürülebilirlik hedefiyle de benzerlik göstermektedir. Gelecek kuşakların ihtiyaçları noktasında ödün vermeden, mevcut ihtiyaçların karşılanmasını hedefleyen sürdürülebilirlik düşüncesi; kentlerin doğal tehlikelere karşı dayanıklı esnek olması ve kırılganlığı artırmayacak ileri gelişmeleriyle sağlanabilecektir. Dayanıklı esneklik düşüncesinin kent ölçeğinde form ve gelişme açısından belirli bir dokuya bağlı olmaması, farklı kentlerin özgün durumlarına ve gelişme planlarına karşı esneklik sağlamaktadır. Bu durum da yaratıcı düşüncüyü teşvik eden bir avantaj olarak nitelendirilebilir (Godschalk, 2003: 138).

Sonuç olarak tehlike azaltma, olağan dışı bir durum meydana geldikten sonra çözüm üretmeyi denemek yerine; tehlikelere karşı kırılganlığı tahmin etmeyi ve risklere

karşı -öngörüler doğrultusunda- önlemler almayı teşvik etmektedir. İnsanları, çevreyi ve yapıları, tehlikelerin yıkıcı etkilerinden korumayı hedeflemektedir. Dolayısıyla tehlike azaltma süreci, gelişmenin daha güvenli alanlara yönlendirildiği ve belli bölgelerde gelişimin sınırlandırıldığı planlama sürecini kapsamaktadır. Öte yandan yapısal önlemlerle tehlikelerin kontrolünü sağlamayı ve riskleri azaltacak fiziksel önlemler almayı da hedeflemektedir. Toplumsal boyutta iletişim, eğitim ve öğrenme süreçlerini de desteklemektedir. Çünkü afete dayanıklı kentlerin inşasında, arazi kullanım ve fiziksel imkânların ötesinde toplulukların afetlere tepki kapasitesini de inşa etmek gerekmektedir (Godschalk, 2003: 139-140). Tehlike azaltma adına gösterilen her çaba aslında kentsel dayanıklı esnekliğin artırılmasına da katkı sağlamaktadır (Özer, 2018: 1).

Dayanıklı esnek kent planlaması yaklaşımı, farklı boyutlarıyla değerlendirildiğinde, toplumsal dinamiklerden bağımsız uygulanamayacağı görülmektedir. Toplumsal yapının önemi, özellikle afet riski yönetimi konusunda ortaya çıkmaktadır. Kentsel alanlarda ortaya çıkabilecek tüm problemler ve uygulanacak stratejiler, toplumsal özelliklerden ayrı düşünülmemelidir. Bu sebeple dayanıklı esneklik özelliğinin sosyolojik açıdan değerlendirilmesi ve toplumsal yapının analizi gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYOLOJİK BAĞLAMDA DAYANIKLI ESNEKLİK

Dayanıklı esneklik kavramı genel çerçevesiyle ve planlama perspektifiyle değerlendirildiğinde, toplumsal boyutunun temel oluşturduğu görülmektedir. Özellikle kentsel sistemler bağlamında dayanıklı esneklik, bireysel ve toplumsal ölçekteki insan faaliyetlerine bağlı olarak şekillenmektedir. Bu noktada toplumsal dayanıklı esnekliğin nasıl sağlanabileceği, girdilerinin neler olabileceği gündeme gelmektedir. Toplumsal boyutta hangi olguların, uygulamaların veya niteliklerin dayanıklı esnekliğe katkı sağlayabileceği, farklı disiplinler tarafından tartışılmakta ve belirli bir çerçevede tanımlanmaya çalışılmaktadır.

Nicel boyutta ölçülebildiği veya bileşenlerinin tanımlanabildiği kentsel katmanlarda dayanıklı esneklik daha net olabilirken; toplumsal bağlamda bu çerçeveyi oturtabilmek karmaşık hâle gelmektedir. Toplumun dinamik yapısı sebebiyle tanımlanan gereklilikler sürekli değişim göstermektedir. Bu noktada toplumun mevcut yapısının analizi ve kırılmalıklarının tespitinde, yerel ölçek gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü mekâna ve zamana göre değişiklik gösteren toplumsal dinamikler, yere özgü niteliklerin anlaşılmasıyla anlamlandırılabilir. Dayanıklı esneklik bağlamında bir topluluk için kırılmalık olan herhangi bir nitelik, başka bir topluluğu güçlendiren bir özellik gösterebilmektedir. Dolayısıyla normlar, kültürel yapı, değerler, inanç gibi farklı birçok boyutta yere özgü değerlendirmeler gerekmektedir.

Öte yandan farklı bağlamlarda sıradan insanların sorunlarını çözmek için taktik geliştirme becerisi, deneyimle ortaya çıkabilmektedir. Bu duruma Türkiye'deki gecekondulaşma süreci örnek verilebilir. Kırdan kente göç eden insanların, karşılaştığı barınma sorununa ürettikleri çözüm, deneyimle ortaya çıkan öngörülemez bir dayanıklı esneklik özelliği olarak vurgulanabilir. Buna benzer örnekler, toplumsal dayanıklı esnekliğin belirli ön kabullerle değerlendirilmesinin veya ölçülmesinin zor bir süreç olduğunu göstermektedir. Toplumun kendi sorunlarını kendisinin ne kadar çözebiliyor olduğu, cevabı net olarak verilemeyen bir soru olarak, dayanıklı esnekliğin ölçüsü konumundadır.

Genel geçer kabuller sınırlı olsa da literatürde toplumsal dayanıklı esnekliği oluşturan birtakım özellikler belirlenmiş durumdadır. Bu özellikler daha çok toplum olma bilincine ve kolektif hareket edebilmeye yönelik, “toplum eylemlerinin azalması, kentlerde kırılabilirliği artırabilir ve bu nedenle sistemin dayanıklı esnekliği için bir tehlike olabilir” görüşüyle, ortak yaşamın gereklilikleri üzerine tanımlanmıştır (Taşan v.d., 2013: 43). Öte yandan dayanıklı esnekliğin sağlanmasında toplumun belirli kesimleri daha fazla imkâna sahipken, bazı gruplar daha az imkâna sahip olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla toplumsal yapıdaki değerlendirmelerde genel ölçekte benimsenmiş fakat etkisi değişkenlik gösterebilen kırılabilirlikler devreye girmektedir. Bu kırılabilirliklerin tespiti ve kırılabilir gruplara yönelik çözüm arayışlarıyla birlikte toplum genelinde dayanıklı esnekliğin inşa edilebileceği kabul görmektedir.

Bu bölümde öncelikle, literatürdeki değerlendirmeler doğrultusunda dayanıklı esnekliğin toplumsal boyutta sağlanmasına yönelik bileşenlerin neler olduğu analiz edilmektedir. Yapılan kuramsal ve deneysel çalışmalar, geçmişte yaşanan bazı toplumsal travmalar ve iyileşme süreçlerinden hareketle, toplumun dayanıklı esnekliğini artıracak özellikleri belirlemeye çalışmaktadır. Bu özelliklerin neler olduğuna yönelik toplumsal dayanıklı esnekliğin sağlanmasında gerekli parametrelerin literatürdeki karşılığı özetlenmektedir. Daha sonra modern toplum yapısına yönelik olarak geliştirilen sosyal bilimlerdeki bazı kuramlar, 60’lı yıllardan itibaren toplumu tanımlamaya çalışan girişimlerde yaşanan değişimle ilişkili şekilde detaylandırılmakta ve dayanıklı esneklik kavramına yönelik sağlayabilecekleri katkılar ve ilişkisel bağlantılar değerlendirilmektedir. Son olarak toplumun kırılabilir olarak tanımlanan gruplarının hangi niteliklere sahip olduğu, genel kabuller doğrultusunda aktarılmaya çalışılmaktadır. Dayanıklı esnekliğin inşasında ilk aşama kırılabilirliklerin tanımlanması süreci olduğundan; toplumsal boyutta kırılabilirlik olarak nitelendirilen özellikler irdelenmektedir.

3.1. Toplumsal Dayanıklı Esneklikte Genel Çerçeve

Dayanıklı esnekliğin başlangıçta ekoloji bilimindeki araştırmalara konu edilmiş olması, diğer disiplinlerin de öncelikle ekolojik bağlamla ilişki içerisinde kavramı kullanmasına yol açmıştır. Ekolojik boyutta dayanıklı esnekliğin bileşenleri, insan

topluluklarının doğal çevreyle ilişkisi ve kaynak kullanımına bağımlı durumdadır. Dolayısıyla ekolojik katmanın dayanıklı esnekliğe etkisi de en çok toplumsal boyutta ortaya çıkmaktadır. Bireylerin ve toplulukların davranışları ekolojik dengeyi etkilediğinden; dayanıklı esnekliğin önemli girdileri toplumsal etkilerle sağlanabilmektedir. Aslında dayanıklı esnekliğin diğer tüm boyutları temelde “insan eylemlerine (human actions)” bağlıdır. Kent ekolojisi üzerine yapılan araştırmalar da, Chicago ekolünden bu yana insan eylemlerini dikkate alarak geliştirilmiştir. Çünkü kurumsal yapı ve yönetimin etkisi büyük olsa da “...dayanıklı esneklik devlet kurumları veya hükümetler tarafından değil, bireyler ve topluluklar tarafından inşa edilmektedir” (Edwards, 2009’dan akt. Davoudi, 2012: 305). Özellikle uyum sağlama yeteneği gerektiren durumlar, ancak toplumsal ölçekte bir uyum sağlama kabiliyeti ile aşılabilmektedir¹.

Ekolojik ve toplumsal sistemlerde, dayanıklı esneklik bağlamında: “kavramın ‘iyileşme süresi’ veya ‘karışıklıkların üstesinden gelebilme kapasitesi’ şeklinde farklılaşabilen çoklu anlamı, sistemin barındırdığı çeşitliliğin önemi, barındırılan ekolojik veya sosyal sermayenin farklı formları, ölçekler arası etkileşimler, uyum kapasitesi için gerekli deneyim ve öğrenme süreçleri” gibi ortak noktalar mevcuttur (Gunderson, 2009: 11-12). Belirli ortak noktaları olmakla birlikte, özellikle doğal afetlere karşı ekolojik ve toplumsal dayanıklı esnekliğin seçici özellikleri de mevcuttur (bkz. Tablo-6).

¹ Bu bağlamda Robert Ezra Park’ın kent üzerine yaptığı araştırmalar incelenerek detaylı bilgiye ve örneklerle erişilebilir.

Tema	Ekolojik Sistemler	İnsan Toplulukları
Dayanıklı esneklik tanımı	İki anlam; biri karışıklığı izleyen geri dönüş süresi gibi, diğeri rejim değişikliği için gereken karışıklığın miktarı gibi tanımlanır.	Çoklu anlamlar; ama ağırlıklı olarak geri dönme veya iyileşme süresi vurgulanır. Rejim değişiklikleri için sınırlı uygulama vardır.
Afetlerin önceden tahmini	Tahmin yeteneği yok, ekolojik sistemler sadece selektif baskılara adapte olabilirler.	İnsan toplulukları öngörü ve deneyim doğrultusunda afetleri tahmin edebilirler.
Afetlere verilen yanıtlar	Ölçekler boyunca biyo-çeşitliliğin fonksiyonel formları dayanıklı esneklik sağlar. Ağlar ve bağlantısallık dayanıklı esneklik sağlayabilir.	Fonksiyonel bileşenler dayanıklı esneklik sağlar. Afet etkileri teknoloji tarafından kasten tamponlanabilir. İletişim ağları ve bağlantılar, artırılmış iletişim aracılığıyla dayanıklı esneklik sağlayabilir.
Afetlerden sonra iyileşme	Önceki yapıya geri dönebilir, bozulan rejime dönüşebilir.	Önceki yapıya geri dönebilir, bozulan rejime geçebilir veya arzulanan rejime dönüşebilir.
Yenilenme ve değişiklik	Ölçekler arası girdilere(kaynak, karbon, enerji) ve sermayenin geri kalan formlarına bağlıdır.	Yine ölçekler arası girdilere bağlıdır. Daha fazla değişiklik, oluşturulan yeni yapılanmalar içinde yaratıcılık gerekir. Sermayenin farklı formları ikame edilebilir.

Tablo 6: Doğal Afetler Karşısında Ekolojik Sistemler ve İnsan Toplulukları Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar (Gunderson, 2009: 12).

Dayanıklı esneklik kavramının yoğun şekilde çalışıldığı ekolojik bilimler, sistemlerin sınırlarını, eşiklerini ve kriz noktalarını belirlemede sosyal bilimlere oranla daha deterministik bir yaklaşıma sahiptir. Karışıklık veya afetin ne zaman nerede olabileceğini ve toplumlar üzerinde yaratacağı etkileri öngörebilmek de bu yaklaşıma dâhildir. Dayanıklı esneklik bağlamında tüm boyutlarda risklerin belirlenmesi sürecinde, önceden bilinen net sonuçlardan ziyade olasılıklar üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu yolla sistemin geliştirilmesi veya değiştirilmesi, toplumsal boyutta çok daha zor bir süreçtir. Çünkü toplumsal katmanın dinamikliği ve yerelliği, riskleri ve sonuçlarını tahmin edebilme süreçlerini diğer katmanlara oranla daha güç hâle getirmektedir. Fakat genel anlamda toplumsal dayanıklı esneklik, iletişim ağları

ve güven normları ile ilişkilendirilmektedir. Toplulukların etkilere tepki mekanizmasını iyileştirmeye yönelik kapasite artırma ve organize olabilme yeteneğini geliştirme hedeflerini kapsamaktadır.

Ekolojik sistemlerle karşılıklı ilişki içerisinde olan toplumsal sistemler bağlamında, 70’li yıllardan itibaren, dayanıklı esneklik sosyal bilimler tarafından da yoğun şekilde tartışılmaya başlamıştır. Dayanıklı esneklik ile toplum arasında bağlantı kuran ilk çalışmalardan biri, Timmerman tarafından 1981 yılında iklim değişikliğine karşı toplumların kırılganlığı bağlamında yapılan araştırmadır¹ (Taşan v.d., 2013: 41). Toplumsal dayanıklı esneklik, “grupların ya da toplumların sosyal, politik ve çevresel değişimler sonucunda ortaya çıkan dışsal gerilim ve karışıklıklarla başa çıkabilme yeteneği” olarak tanımlanmıştır (Adger, 2000: 247). Bu tanımlama dayanıklı esneklik kavramının sosyo-ekolojik boyutla ilişkili şekilde yorumlanmaya başlamasının ilk örneklerindendir. Dayanıklı esneklik, ekosistem fonksiyonları bağlamındaki *sürdürebilmek* üzerine temellenen karşılığını, zamanla sosyo-ekolojik sistemler bağlamında *adapte olabilmeye* ve daha sonra toplumsal bağlamda *dönüşüm sağlayabilmeye* kadar genişletmiştir. Bu anlam genişlemesi kavramın giderek toplumsal boyutla daha çok ilişkilendirilmesi ve sosyal bilim araştırmalarına transferiyle şekillenmiştir (Keck & Sakdapolrak, 2013: 8).

Literatürdeki bulgular doğrultusunda dayanıklı esneklik inşasında hayati öneme sahip olan varlıklar: “İnsan sermayesi (iş yapabilme yeteneği, sağlık ve bilgi), sosyal sermaye (iletişim ağları, gruplar ve güven), doğal sermaye (toprak, su ve yaban hayatı), fiziksel sermaye (ulaşım, barınak ve enerji), ve mali sermaye (tasarruflar ve krediler)” şeklinde sıralanabilir. Bu sermayelerin tümü, aslında sürekli dönüşen toplumsal katmanları ve süreçleri destekleyen varlıklardır. Toplumsal dayanıklı esneklik; birey, hane, grup, toplum ve kurumlar gibi farklı ölçeklerdeki toplumsal bileşenlerin karşılıklı etkileşim içerisindeki sermayeleriyle şekillenmektedir (Obrist v.d., 2010: 287). Dolayısıyla sosyal bilimlerde, kavram sıklıkla “Neyin dayanıklı

¹ “Vulnerability, Resilience and the Collapse of Society (Kırılganlık, Dayanıklı Esneklik ve Toplumun Çöküşü)” başlıklı çalışma, kırılgan toplum kavramı üzerinden stres altındaki toplumsal sistemlere dair farklı bakış açılarıyla geliştirilmiş modeller içermektedir. Çalışmada aynı zamanda belirsizliklerle baş edebilmeye yönelik farklı süreçlere ait değerlendirmelere ve iklimin toplum üzerindeki etkisine yönelik analizlere de yer verilmektedir.

esnekliği? Kim için dayanıklı esneklik?” sorularıyla tartışılmaktadır (Seeliger & Turok, 2013: 2119). Çünkü “...bazı yerler veya insanlar için dayanıklı esneklik, diğerleri için kayba sebep olabilmektedir” (Davoudi, 2012: 306). Farklı yerlere ait özgün dinamikler ve özellikler, toplumsal farklılaşmalara yol açtığından; dayanıklı esneklik bileşenleri nitelik olarak yerel ölçekte tarif edilebilmektedir.

Dayanıklı esnekliğin toplumsal boyutu, yerel dinamiklerin anlaşılmasını ve yere özgü stratejiler geliştirilmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla lek ve kapsam olarak niteliği de değişkenlik gösterebilmektedir. Bu doğrultuda toplumsal ilişkileri de kavramayı gerektiren toplumsal dayanıklı esneklik, Bourdieu’nun “alan, habitus ve sermaye” kavramlarıyla da ilişkilendirilebilir. Çünkü toplumsal risklerin dağılımında, aktörlerin alandaki -sermayeleriyle şekillenen- konumları ve habituslarıyla ilişkili olan pratikleri önem taşımaktadır. Aynı toplum hatta aynı hane içerisinde bile risklerden etkilenme derecesinin ve toplumsal dayanıklı esnekliğin farklılaşabiliyor olması bu durumun sonucudur (Keck & Sakdapolrak, 2013: 14).

Toplumsal bağlamda kavramsallaştırılan dayanıklı esneklik, farklı kapasiteler barındırmaktadır (bkz. Tablo-7). *Baş edebilme (coping)* kapasitesi; toplumsal aktörlerin aniden meydana gelen olumsuzlukların üstesinden gelebilme yeteneğini, *uyarlanabilir (adaptive)* kapasite; geçmişteki deneyimlerden sağlanan öğrenme süreçleriyle gelecekte oluşabilecek yeni değişimlere adaptasyon yeteneğini, *dönüşebilir (transformative)* kapasite ise şimdiki veya gelecekteki krizlere karşılık toplumsal boyutta sürdürülebilirliği ve bireysel refahı geliştirebilmeyi sağlama yeteneğini temsil etmektedir (Keck & Sakdapolrak, 2013: 14). “Toplumsal dayanıklı esnekliğin bütün tanımları toplumsal öğelerle (bireyler, kurumlar veya topluluklar) ve onların farklı türlerdeki çevresel ve sosyal tehlikelere karşı dayanma/tahammül etme (tolerate), soğurma/özümseme (absorb), başa çıkma (cope) ve alışma/uyum gösterme (adjust) yetenekleri veya kapasiteleri ile ilişkilidir” (Keck & Sakdapolrak, 2013: 8).

	Baş edebilme kapasiteleri	Uyarlanabilir kapasiteler	Dönüşebilir kapasiteler
Riske cevap	olay sonrası	olay öncesi	olay öncesi
Zamansal kapsam	kısa süreli	uzun süreli	uzun süreli
Değişimin derecesi	düşük, mevcut durum	orta, marjinal değişim	yüksek, radikal değişim
Sonuç	Refahın şimdiki zamandaki seviyesini geri getirme	Gelecek zamandaki refahın güvencesi	Şimdiki zaman ve gelecek zamandaki refahı artırma

Tablo 7: Toplumsal Dayanıklı Esnekliğin Üç Farklı Kapasitesi (Keck & Sakdaporlak, 2013: 10).

Toplumsal dayanıklı esnekliğin sınırlarının tanımlanması diğer sistemlerden çok daha karmaşık niteliktedir. Fakat literatürde iç veya dış kaynaklı tehlikelerle karşı karşıya kalındığında, dayanma gücü ve dönüşüm yeteneği sağlayan temel toplumsal özellik, “kendi kendine organize olabilme (self-organisation)” yeteneği olarak belirtilmektedir. Kendi kendine organize olabilme yeteneği de genelde bireylerin, grupların ve kurumların uyum sağlama ve öğrenme kapasitesi ile ilişkilendirilmektedir (Maclean, 2014: 144). Özellikle sosyo-ekolojik sistemlerin değişimlere karşı uyum kapasitesini sağlayan toplumsal kaynaklar olarak; iletişim ağları ve güven normlarını kapsayan “sosyal sermaye” ile, değişimlerle başa çıkma deneyimlerini kapsayan ve kültürel sermayenin bileşeni olarak şimdiki ve gelecekteki değişimlere karşı politika üretmede yol gösteren “sosyal hafıza” vurgulanmaktadır (Folke vd., 2005: 444).

Bu doğrultuda sosyal sermaye kavramını farklı bakış açılarıyla detaylandırmak gerekebilir. Birey ve toplum ölçeğinde farklı niteliklerle özdeşleştirilen sosyal sermaye, toplum gelişimine katkısı açısından irdelenerek sermayenin ekonomik tabanlı anlamının da genişlemesini sağlamıştır. Kavramı ilk ortaya atan Bourdieu sosyal sermayeyi; “karşılıklı tanınırlık veya grup üyeliği ile belli derecede kurumsallaştırılmış ilişkilere dayanan, devamlı ve kalıcı ağlarla elde edilen, gerçek ve potansiyel kaynakların toplamı” şeklinde tanımlamaktadır (Bourdieu, 1986’dan akt. Ağcasulu, 2017: 118). Bu tanım sosyal sermayeyi, toplumsal ölçekte kurulan ilişkiler doğrultusunda, elit gruplara özgü inşa edilen iletişim ağları olarak görmektedir. Coleman ise kavramı toplumun bütünüyle ilişkilendirerek; bireysel

ölçekte kurulan ve kolektif normlara da katkı sağlayan, güvene dayalı işlevsel bir olgu şeklinde yorumlamaktadır. Dezavantajlı gruplarda da inşa edilebileceğini savunmakta ve bireysel çıkarlarla ilişki ağlarının şekillendiğini savunmaktadır. Kavram üzerine bakış açısı önem taşıyan bir diğer isim olan Putnam, kolektif getirileri olduğunu söylediği sosyal sermayeyi “ahlaki zorunluluklar ve normlar, güvenin yer aldığı toplumsal değerler ve gönüllü kuruluşları içeren toplumsal ağlar” ile tanımlamaktadır (Ağcasulu, 2017: 122). “Putnam'ın çalışmalarında sosyal sermaye, bireyden daha büyük bir yapıya işaret etmekte, bu bakımdan bireyi merkeze alan Coleman ve sınıfı merkeze alan Bourdieu'dan farklılaşmaktadır” (Ağcasulu, 2017: 121). Putnam sosyal hayata katılımın azalmasını ve bireysel ölçekteki güvensizliği farklı değişimlerle ilişkilendirmiş ve sosyal sermayeyi aile yaşamındaki çözülme, bireysel etkinliklerin ön plana çıkması, mekânsal sirkülasyon sebebiyle ilişkilerde samimiyetin azalması gibi birçok nedenle bağdaştırmıştır (Putnam, 1995). Bu durumdan hareketle, toplumsal dayanıklı esneklik özelliğinin temel bileşenlerinden biri olarak vurgulanan sosyal sermayeye yönelik, -güven normları, bilgi aktarımı, iletişim ağları, kolektif eylem gibi öne çıkan bileşenler olmakla birlikte- farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir.

Toplumsal dayanıklı esneklik kavramı, değişimleri ve krizleri *normal* olarak görmekte, bunların dinamik süreçlerle aşılabileceğine ve bu süreçlerde toplumun *ilişkisel yapısının* çok önemli olduğuna vurgu yapmaktadır. Önemli olan nokta, krizlerin daha arzulanan bir duruma geçiş için fırsata dönüştürülebilmesidir. Politik süreçlerden ayrı düşünülemeyecek olan kavramın merkezinde ise “sosyal öğrenme, katılımcı karar alma ve kolektif dönüşümler” bulunmaktadır (Keck & Sakdapolrak, 2013: 14). Önceki süreçlere ve olaylara ait bilgileri ve tecrübeleri, farklı kaynaklardan derleyip bir araya getirerek uygulama süreçleri için yeni bakış açıları oluşturmak, dayanıklı esneklik bağlamında yönetim boyutunun da temel gerekliliğidir. Bu edinilen geçmiş bilgiler doğrultusunda geri bildirimler ve değişimlere karşı *toplumsal kapasite* geliştirilebilmekte ve toplumsal organizasyon yeteneği artırılabilir. Özellikle ekolojik boyutta çevresel değişimlere ve afetlere karşı toplumsal dayanıklı esnekliğin sağlanmasında, geçmiş bilgisinin edinilmesi ve tecrübelerden faydalanabilme önem kazanmaktadır (Folke v.d., 2005:

444-447). Dolayısıyla vurgulanan diğer temel gereklilik olarak sosyal hafızanın rolü de kritiktir.

Toplumsal dayanıklı esneklik, bunlara ek olarak toplumun demografik özellikleriyle de yakından ilişkili şekilde tanımlanmaktadır. Nüfusun yaş, eğitim seviyesi, gelir durumu, iş gücü dağılımı vs. özellikleriyle bağlantılı şekilde yorumlanmaktadır. Gibberd (2017) ise toplumsal dayanıklı esnekliği destekleyen faktörleri: verimli kaynaklara erişim, sağlık ve eğitim hizmetlerinin tedarigi, bilgiye erişim, müşterek olanaklar, kurumsal ve kültürel hazırlıklar, yerel iklim değişikliği planları ve afet yönetimi planları şeklinde sıralamıştır.

Toplumsal dayanıklı esneklik üzerine yapılan araştırmaların bazıları genel kronik stresler üzerine yoğunlaşırken; bazı araştırmalar daha tanımlı ve farklı ölçeklerde streslere yoğunlaşmaktadır. Bunlar “taşkınlar, tsunamiler ve volkanik püskürmeler gibi ‘doğal tehlikeler ve afetler’; su kıtlığı, iklim değişikliği gibi ‘doğal kaynak yönetimi, kaynak kıtlığı ve çevresel değişkenlik’; göç, altyapısal gelişme ve ekonomik krizler gibi ‘sosyal değişim ve gelişme’ üzerine odaklanan çalışmalar şeklinde gruplandırılabilir”. Bütün bu araştırmalar toplumsal dayanıklı esnekliği bir *kılavuz kavram* olarak kullanmış, toplumsal boyutta özelleşmiş bir anlayıştan ziyade dayanıklı esnekliğin kavramsal gelişiminden yola çıkarak yorumlamıştır (Keck & Sakdapolrak, 2013: 8).

Bu durumla paralel şekilde, dayanıklı esneklik kavramını sosyal bilimler açısından *yetersiz ve hatta yanlış* bir kavram olarak nitelendiren coğrafyacılar da bulunmaktadır. Bunlara göre dayanıklı esneklik; ekolojik bilimler içerisinde ampirik bir kavram olarak ortaya çıkmış ve kökleşmiş olması sebebiyle, toplumsal boyutta “toplumun yeniden benimsenmesine” ve “basit doğal determinizmin tekrar meydana gelmesine” sebebiyet vermekten korkulan bir anlayış içermektedir. Bu anlayışla kavramın ekoloji kökenli özü, toplumsal katmanlarda “siyasetten uzaklaşma” ve “bilinçsiz bir şekilde toplumsal boyutta mevcut durumu pekiştirme” riski taşımaktadır (Keck & Sakdapolrak, 2013: 5-6).

Genel çerçevede literatürdeki toplumsal dayanıklı esneklik araştırmaları doğrultusunda kavramın temel belirleyicileri; “sosyal ilişkiler ve iletişim ağları

yapısı, kurumlar ve güç ilişkileri, bilgi ve söylemler” şeklinde sıralanabilir. Sosyal ilişkiler ve iletişim ağları bağlamında, toplumsal boyuttaki dayanıklı esnekliğin inşası ve sürdürülmesinin anahtar bileşeni olarak da özellikle *sosyal sermaye* vurgulanmaktadır. Kurumlar ve güç ilişkileri bağlamında, dayanıklı esneklik inşasında her zaman kazanan ve kaybedenlerin olduğu; bunların kim olacağının ise - kültürel sermaye ve hizmetlere erişilebilirlikle ilişki içerisinde- toplumdaki eşitsiz dağılımlarla şekillendiği belirtilmektedir (Keck & Sakdapolrak, 2013: 11). Sosyal kurumlar da kaynak dağılımı ve kullanımı ile kaynaklara erişimi, hane düzeyinde şekillendirdikleri için; dayanıklı esneklik inşasında anahtar aktörlerden birisi olarak belirtilmektedir (Obrist v.d., 2010: 283). Dolayısıyla toplumsal dayanıklı esnekliğin sağlanmasında gerekli olan kapasite ve organizasyon yeteneği, sosyal sermaye ve öğrenme süreçleriyle inşa edilebilecektir denebilir. Buradaki beklenti Durkheim’ın “dayanışmacı toplum” olarak kavramsallaştırdığı, kolektif bilinçle hareket eden toplum yapısına da işaret etmektedir. Tam da bu noktada toplumsal değişimler ve dayanıklı esneklik konusunda sosyolojik kuramların nasıl konumlandığına bakmak yerinde olacaktır.

3.2. Toplumsal Değişimler Üzerine Sosyolojik Bakışlar

Bu çalışma kapsamında analiz edilen dayanıklı esneklik kavramının, hem genel çerçevede hem de planlama alanında en kritik bileşeninin toplumsal katman olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda toplumsal boyutta dayanıklı esnekliğin nasıl sağlanabileceğini irdelemek, sosyolojideki toplumsal analizlerden ayrı düşünülmemelidir. Sosyal bilimlerin değişen ve dönüşen dünyadaki toplumsal yapıya ilişkin bakış açısı, diğer tüm disiplinlerce takip edilmesi gereken bir anlayıştır. Çünkü sorunlara çözüm üretebilme süreci, toplumsal dinamikleri iyi okuyabilmekle mümkündür.

Sosyal bilimler açısından bakıldığında, aslında dayanıklı esneklik kavramı gibi gündemde olan ve tüm disiplinlerce ilgi gören bazı kavramlar, modern toplum üzerine geliştirilen birtakım sosyolojik kuramlarla dönem ve içerik açısından örtüşmektedir. Dolayısıyla toplumsal boyutta dayanıklı esnekliğin inşasına yönelik arayışların, bu kuramlarla birlikte değerlendirilerek devam ettirilmesi önemli hale gelmektedir. Kavram üzerine çalışan tüm disiplinlerin de sosyal bilimleri yakından

takip ederek karşılıklı ilişkiler içerisinde araştırmalar yapması, doğru bir yöntem olarak düşünülmektedir.

1960 sonrası süreçte *risk* kavramının sosyal bilim literatüründe gündeme gelişiyle, değişen toplumsal yapıyı anlamlandırmaya yönelik farklı kuramlar geliştirilmiştir. Bu süreçte iş hayatı ve özel hayattaki roller ve ilişkiler bağlamında dönüşümler meydana gelmiştir. Bu dönüşümlerle toplumsal yapının giderek modernleşmesi ve ailede başlayan çözülme, belirli yeni sosyal risklerin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla değişen toplumsal yapıya ilişkin belirsizlik durumu, ilgi odağı haline gelerek sosyolojik araştırmalara konu edilmeye başlanmıştır.

Üretim araçlarının değişmesi ve kapitalist sisteme geçişle birlikte insan hayatında ve ilişkilerinde köklü değişimler gerçekleşmiş, geleneksel toplumsal yapının yerini bireyselleşme olgusu almaya başlamıştır. Özellikle kentleşme ve metropol hayatına geçişle birlikte toplumsal yapıda önemli kırılmalar meydana gelmiştir. Bunun sonucunda sosyolojik teoriler de bireyi merkeze alarak makro ölçekli klasik teorilerden farklılaşmaya başlamıştır. “Toplumsal hayatın ilişkisel boyutları üzerine yaklaşımlar ortaya konarak, gündelik yaşam içerisindeki bireyin anlam dünyasını çözümleme yoluna gidilmiştir” (Ulutaş & Gökçen, 2019: 1812). Bu duruma yönelik olarak süreç içerisinde, farklı kavramlarla kuramlaştırılan (Guy Debord - “gösteri toplumu”, Jean Baudrillard - “tüketim toplumu”, Byung-Chul Han - “yorgunluk toplumu”, Stjepan Gabriel Mestrovic - “duygütesisi toplum” gibi) çok sayıda toplumsal analiz yapılmıştır.

Bu bölümde içinde bulunduğumuz dünya düzeni ve toplumsal yapıya ilişkin, birbirini destekler nitelikte geliştirilmiş 3 farklı sosyolojik teori detaylandırılacaktır. Bu teorilerin tercih edilmesinde hem dayanıklı esneklik kavramının gündeme gelişiyle, hem de karşılıklı olarak dönemsel açıdan örtüşmeleri etkili olmuştur. Öte yandan dayanıklı esneklik kavramıyla birlikte ortaya konulan birçok sorun ve tespitin, alanın önde gelen isimleri tarafından üretilmiş bu kuramlarda da benzer şekilde ifade edilmiş olması, çalışmaya dâhil edilmelerinde etkili olmuştur. Beck tarafından “risk toplumu” olarak kavramsallaştırılan mevcut toplumsal yapı, Giddens tarafından modernliğin sonuçlarıyla bütünleştirilmiş; Bauman tarafından ise

“müphemlik” ve “akışkanlık” kavramlarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu sosyal teoriler çok daha kapsamlı ve detaylı incelenmesi gereken konulardır. Tez kapsamında dayanıklı esneklik kavramıyla ilişkili kısımları dikkate alınarak, genel çerçevede özetlenmişlerdir.

3.2.1. Risk Toplumu

Ulrick Beck, 1986 yılında “Risk Toplumu-Başka Bir Modernliğe Doğru (Risikogesellschaft?Auf dem Weg in eine andere Moderne)” başlığıyla bir çalışma yayınlamıştır. Bu çalışmayı, özellikle Almanya’daki modernliğin gelişimi ve sanayileşme sonrası meydana gelen toplumsal değişimleri okumak adına yapmış olsa da eser, küresel ölçekte meydana gelen modernleşme ve toplumsal dönüşüm süreçlerini anlamlandırmada kaynaklık etmektedir. Geçmişin izinde ortaya çıkan modern toplumu, sanayi toplumunun devamı niteliğinde değerlendirmiş ve “risk toplumu” olarak kuramsallaştırmıştır. Beck “klasik sanayi toplumundan ayrılan ve yeni bir şekil alan risk toplumunu, sanayi toplumunun bir devamı ve modernlik sürecinde oluşan yeni bir toplum olarak tanımlamaktadır” (Çuhacı, 2004: 51). Modernlik, sanayi toplumu ve risk toplumu arasındaki ilişkileri ve çatışmaları ortaya çıkarmak için yazdığını söylediği çalışmada; toplumun tarihsel olarak geçirdiği dönüşümleri, süreklilikler ve kopuşlarla birlikte aktarmaya çalışmaktadır.

Beck, “Modernleşme, nasıl 19. yüzyıl’da korporatif olarak kemikleşmiş tarım toplumunu tasfiye edip sanayi toplumunun yapısal çehresini sıyrıp ortaya çıkardıysa, bugün de sanayi toplumunun konturlarını lağvediyor ve modernliğin sürekliliği dâhilinde başka bir toplumsal biçim ortaya çıkarıyor” diyerek modernlik ve sanayi toplumu ilişkisini vurgulamaktadır (Beck, 2011: 9). Sanayileşme sonrası gerçekleşen teknolojik gelişmelerle, artık risklerin küresel etki kazandığını ve toplumun bütün katmanlarını etkilediğini söylemektedir. Sanayi toplumunda üretim ilişkilerinden doğan toplumsal sınıfların taşıdığı kendine özgü riskler veya kazançların yerini, ortaya çıkan yeni toplumda -farklı seviyelerde de olsa- herkesi etkileyen küresel ölçekli risklere bıraktığını iddia etmektedir. Fakat yine de yoksulluğun, risklerden en çok etkilenen toplumsal gruplara ait bir özellik olduğunu da vurgulamaktadır. Bu vurguyu da belirli faaliyet kollarının belirli ülkelere kaydırılmasıyla ilişkilendirmektedir. İnsan hayatını tehdit eden veya yaşam kalitesini düşüren iş

kollarının yoksul ülkelerde konumlandırılmasına dikkat çekmektedir (Beck, 2011: 58).

Beck (2011)'e göre risk unsurları, bunları ortaya çıkaran faaliyetlerden kazanç sağlayan insanları dahi etkilemekte, bir “bumerang” özelliği göstermektedir. “Risk toplumu günümüz modernleşmesinin bizzat kendisinin ürettiği risklerin tehdidi altındadır. Modernleşme ise, kendi kendisinin güvenliğini tehdit eden bir yapıya bürünmektedir” (Elmas, 2010: 60’tan akt. Memiş, 2017: 46). Beck, sanayi toplumunun “kendi kendisini istikrarsızlaştıran” bir yapıda olduğunu, işleyişindeki sürekliliğin kendi sonunu getirdiğini ileri sürmektedir (Beck, 2011: 16). “Sanayileşme sürecini hızlandıran kâr ve mülkiyet çıkarlarıyla sık sık ve sistematik olarak çelişen ekolojik değersizleşmeler ve mülksüzleşmeler, modernleşmenin risklerinin tanınmasıyla bağlantılıdır” (Beck, 2011: 28).

“Modernleşme sürecinde üretici güçlerin katlanarak büyümesiyle birlikte tehlikeler ve potansiyel tehditler, daha önce eşi görülmemiş bir ölçekte ortaya çıkmıştır” (Beck, 2011: 21). Bu ölçekle kastedilen durum; niteliksel olarak bu tehlike ve tehditlerin, bulundukları yerden öteye geçerek “gezegendeki tüm yaşam formları” üzerinde etki yaratmasıdır. Özellikle nükleer ve ekolojik bağlamdaki risklerin, küresel ölçekteki etki sınırları belirgin değildir. Burada vurgulanan tehlike ve potansiyel tehditlerin ortaya çıkardığı riskler, “öncelikle insanın dolaysız algılama yeteneklerini tamamen aşan radyoaktiviteyi... ama aynı zamanda havadaki, sudaki ve gıda maddelerindeki toksinleri ve sağlığa zararlı maddeler ile bunların bitki, hayvan ve insanlar üzerindeki kısa ve uzun vadeli etkilerini...” kapsamaktadır (Beck, 2011: 27). Öte yandan sanayileşmenin sonucu olarak, “Teknik seçenek kapasitesinin artmasıyla birlikte sonuçların hesaplanamazlığı...” durumu da bilinmeyen sonuçlar nedeniyle riski artırmaktadır (Beck, 2011: 26-27).

Bir yandan teknolojik ve ekonomik gelişmeler ilerlerken, bir yandan da bu ilerlemenin yarattığı sorunlarla nasıl başa çıkılabileceği tartışılmaktadır. Yani aslında modernleşme süreci kendisini “konu ve sorun” haline getirmektedir (Beck, 2011: 22). Ortaya çıkan riskler, zamansal ve mekânsal açıdan geniş kapsamlıdır ve bütün yaşamsal türleri etkilemektedir. Üstelik bu risklerin *yeni* olması sebebiyle,

bilinmeyen ve tahmin edilemeyen sonuçları bulunmaktadır. Dolayısıyla riskler hesaplanamaz ve önlenemez özelliklere sahiptir. Bu özellikler hem geleceğin tahayyülünü zorlaştırmakta hem de risklere yönelik ihtiyaç duyulan uzmanlığı imkânsız hale getirmektedir. Dolayısıyla risk toplumu sürecinde neler yapılabileceğinden çok, neler yapılmaması gerektiği belirlenebilmektedir. Ayrıca risk toplumunda “olağanüstü halin normal duruma dönüşme tehlikesi de mevcuttur” (Beck, 2011: 29).

Beck (2011)’e göre risk toplumu, sanayi toplumundaki değişimler ve ilerlemelerin bilinçsiz ve denetimsiz bir şekilde pratiğe dönüşmesiyle ortaya çıkmıştır. Yani modernleşme aracılığıyla aslında sanayi toplumunun kendisi, bazı ekolojik eşikleri aşarak risk toplumuna dönüşmüştür. Burada bahsedilen ekolojik eşikler, üretimin artışıyla doğal alanların bilinçsiz kullanımı ve tahrip edilmesi, sanayi alanlarındaki teknolojik uygulamalar ve atıkların etkisiyle bazı canlı türlerinin zarar görmesi gibi doğal hayatın dengesini değiştiren eşiklerdir. Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde de ailede başlayan çözülme ve bireyselleşmenin (sınıftan bağımsız özgürleşebilme anlamında) genele nüfuzundan bahsedilebilmektedir. Ailedeki çözülme en temelde kadının iş hayatına girmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum ev ve iş hayatındaki cinsiyet rollerinin değişmesine yol açtığından geleneksel çekirdek aile yapısında değişimlere ve aile içi bağların zayıflamasına sebebiyet vermektedir. Sanayi toplumundaki üretim sürecinde aile yapısının bu dönüşümü yanında, iş tanımının ve saatlerinin esnekleşmesiyle özel hayat ile iş hayatı arasındaki sınırın belirsizleşmesi gibi temel toplumsal değişimler de meydana gelmiştir. Bu değişimler bireyin ön planda olduğu, kolektif bilincin azaldığı ve bilinçsiz etkileşimin arttığı bir toplum yapısını oluşturmaktadır (Beck, 2011: 14-16).

Beck (2011), risk toplumu bağlamında doğanın insandan bağımsız düşünülmemesi gerektiğini de gündeme getirmektedir. İnsan kullanımlarından kaynaklanan ekolojik değişimler, doğadaki döngüyü ve doğal riskleri etkilediğinden; toplum ve doğanın karşılıklı ilişki içerisinde değerlendirilmesi ve yönetilmesi gerektiğini belirtmektedir. “20. yüzyıl’ın sonunda ‘doğa’, ne verili bir şey ne de insan için tahsis edilmiş bir şeydir, bilakis uygar dünyanın yeniden üretiminin doğal koşullarında tahrip edilen veya tehlikeye maruz kalan iç sisteminin tarihsel ürünüdür” (Beck, 2011: 122).

Dolayısıyla doğanın tahribatı, küresel ölçekte insanlar için farklı kategorilerde tehditlere dönüşebilmektedir. Bu da toplumsal bütün alt sistemlerin doğayla birlikte düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir. “Çevre sorunları, etrafımızdaki dünyayla ilgili sorunlar değil, -kökenleri ve sonuçları bakımından- düpedüz toplumsal sorunlardır; insanın sorunlarıdır, onun tarihi, yaşam koşulları, dünya ve gerçeklikle ilişkilerinin, ekonomik, kültürel ve siyasi durumuyla ilgili sorunlardır” (Beck, 2011: 123).

Genel çerçevede değerlendirildiğinde, Beck’in risk toplumu kuramıyla yaptığı toplumsal analizler, dayanıklı esneklik kavramı ile ortaklaşan birçok nokta barındırmaktadır. Sistemin bütünsel olarak düşünülmesi gerektiği, risklerin öngörülemez nitelikte olduğu, etkileri azaltabilmek için politikalar geliştirilmesi gerektiği ve bunların ancak toplumsal boyutta bilincin inşasıyla sağlanabileceği bu kuram tarafından da desteklenmektedir. Özellikle insanlığı bekleyen risklerin belirsizliği, “Ne bilmediğimizi bilmiyoruz – ama insanlığı tehdit eden tehlikeler de buradan doğuyor!” savıyla, bu çalışmanın da temel sorunsalı olarak görünmektedir (Beck, 2011: 355).

3.2.2. Modernliğin Sonuçları

Anthony Giddens, 17. Yüzyıl’da Avrupa’da ortaya çıkıp daha sonra etkilerinin dünyaya yayıldığını iddia ettiği *modernlik* kavramı üzerine bir çalışma gerçekleştirmiştir. 1990 yılında “Modernliğin Sonuçları (The Consequences of Modernity)” başlığıyla yayınladığı kitapta, modernlik kavramını kurumsal bağlamda incelediğini vurgulamaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemi tanımlarken “Bir postmodernlik dönemine girmek yerine, modernliğin sonuçlarının eskisinden daha çok radikalleştiği ve evrenselleştiği bir başka döneme doğru gidiyoruz” benzetmesini yapmaktadır (Giddens, 2016: 11). Bu dönemdeki toplumsal kurumların, eskisinden farklı ve kendine özgü olduğunu belirtmektedir ve çalışmasıyla bu kurumlara yönelik bir çözümleme yapmayı hedeflediğini söylemektedir. “Çalışmanın temel tezi, modernliğin, tüm geleneksel sosyal yaşam formlarından köklü bir kopuşu ifade ettiği düşüncesine dayanmaktadır” (Bahadır, 2015: 51).

Giddens (2016)'a göre “Modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzları bizi geleneksel toplumsal düzen türlerinin *tamamından* eşi görülmedik bir biçimde söküp çıkarmıştır”. Bu durumu “süreksizlik” kavramıyla ilişkilendirmekte ve içinde bulunduğumuz zamanın analizinde, geçmişe ait bilgilerin yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Modernlikle birlikte meydana gelen değişimlerin çok hızlı ilerlediğini ve bu değişimlerin etki alanlarının da -dünyanın bütünsel olarak birbirinden etkilenecek şekilde iç içe geçmiş olmasıyla ilişkili şekilde- genişlediğini ileri sürmektedir. Bu doğrultuda ortaya çıkan toplum yapısının kendine özgü olduğunu ve modern öncesi toplumla farklılaştığını aktarmaktadır. Modernlikle birlikte yerel-küresel etkileşiminin arttığını; üretimin de bu doğrultuda genişlemesiyle meydana gelen çevresel tehditlere karşı, gerekli değerlendirmeler için bir sistem geliştirebilmenin zorlaştığını belirtmektedir (Giddens, 2016: 12).

Modernliğin kurumsal boyutlarını; “kapitalizm (rekabetçi emek ve ürün piyasaları bağlamında sermaye birikimi), endüstriyalizm (doğanın dönüştürülmesi, yapay çevrenin gelişimi), askeri iktidar (savaşın endüstrileşmesi bağlamında şiddet araçlarının kontrolü) ve gözetleme (enformasyonun ve toplumsal denetlemenin kontrolü)” olmak üzere 4 boyutta tanımlamaktadır (Giddens, 2016: 163). “Giddens’in modernliğin kurumsal boyutları olarak ele aldığı bu dört özellik aynı zamanda modernliğe geçişi sağlayan tarihsel unsurlardır” (Ateş, 2013: 59).

Kurumlardan ilki olan kapitalizm; özel mülkiyetin hâkim olduğu üretim sisteminin lokomotifini olan sermaye sahipleriyle, ücret karşılığı çalışan mülksüz emek arasındaki sınıf sisteminin temeli olarak tanımlanmaktadır. Kapitalizm, emekçi sınıfın işgücü olarak metalaşması, rekabetle sürekli genişleyen üretim sisteminin sonucu olarak ekonominin diğer kurumlardan soyutlanıp hâkimiyet kurması, üretimde verimi sağlayacak teknolojik ilerlemenin sürekliliği gibi sonuçlara yol açmaktadır. İnsan ve doğa ilişkisinin temeli olarak belirtilen endüstriyalizm ise; modernlikle birlikte teknolojiye dayalı gelişen endüstri sisteminin, doğayı tahmin edilemeyecek ölçüde dönüştürmesi ve *yaratılmış bir çevre* meydana getirmesiyle tarif edilmektedir (Giddens, 2016: 59-67).

Modernleşmenin getirdiği ulus-devlet olgusuyla birlikte şiddet araçlarının tekele alınması, askeri gücün geleneksel yapısını da değiştirmiştir. Fiziksel sınırların kesinleşmesiyle savunma ve güvenlik sistemlerinin merkezileşmesi, askeri iktidarın ve dolayısıyla şiddet araçlarının denetimine yönelik tekelleşme ve savaşın endüstrileşmesi sonuçlarını doğurmuştur. Tüm bu dönüşümlerin sonucu olarak gelişimin sürekliliğine ve ulus-devlet yönetiminin gücüne katkı sağlayan gözetleme olgusu meydana gelmiştir. Modernlikle şekillenen örgütlenmelerin kontrol altına alınarak üretim birimlerinin yönetilmesi temeline dayanan gözetleme, endüstriyalizmin gelişimiyle de bağlantılıdır (Giddens, 2016: 59-67).

Özetle bu kurumsal gelişmelerle bilim ve teknolojinin ilerleyerek üretim sistemlerine hâkim olduğu modernlik sürecinde, doğanın yüksek oranda değiştirildiği ve fiziksel bir çevre yaratıldığı vurgulanmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle, bu doğal değişimlerin yanı sıra toplumsal ilişkiler de dünya çapında değişmekte ve toplumsal etkileşimler artış göstermektedir. Bu etkileşimler aynı zamanda aynı yerde olmayı gerektirmeksizin yayılmışlardır. Dolayısıyla modernlikle birlikte geleneksel tercihlerin yerini, aklın ve bilginin hâkim olduğu bireysel tercihler almıştır.

Giddens (2016) tarafından, modernliğin bir sonucu olarak risklerin yoğunluk, etki alanı ve kaynakları arttığından; içinde bulunduğumuz dönemdeki toplumun geleceğe dair bakış açısının karamsar olduğu belirtilmektedir. “Nükleer savaş olasılığı, ekolojik yıkım, engellenemeyen nüfus patlaması, küresel ekonomik mübadelenin çöküşü ve diğer gizil küresel felaketler herkes için cesaret kırıcı bir tehlike ufku oluşturmaktadır” (Giddens, 2016: 124). İnsan bilgisiyle doğanın dönüştürülüyor olması, teknolojik ilerlemeler ve üretimin artışı ekolojik tehlikelerin çeşitliliğini artırmakta ve küresel risklerin tahminine yönelik uzmanlığı da yetersiz hâle getirebilmektedir. “Ekolojik sorunlar yarattıkları sonuçlar açısından bu denli belirgin bir küresel nitelik taşıdıkları için, çevresel riskleri en aza indirmeye yönelik müdahale biçimleri de zorunlu olarak gezegensel bir temel içereceklerdir” (Giddens, 2016: 166-167). Fakat bu müdahale biçimlerinin üretilmesi için gerekli risk öngörülleri, ekolojik tahribatlar arttıkça ve toplumsal etkileşimler küreselleştikçe, daha imkânsız hâle gelmektedir. Çünkü Giddens’a göre; “Yaratıcılarının, eski dogmaların yerine koyacak kesinlikler aramalarına karşın, modernlik etkin bir

biçimde kuşkunun kurumsallaşmasını içermektedir” (Giddens, 1990: 172). Modernlikle birlikte her birey, birbirinden farklı ve geniş ölçekli üst sistemlerle bağlantılı hale gelmiştir ve bu durum “...yerel ve küreseli karmaşık bir biçimde birbirine ilâştirecektir” (Giddens, 2016: 174).

Görüldüğü üzere, içinde bulunduğumuz dönemdeki toplumsal yapı, Giddens (2016) tarafından da daha önce görülmemiş risklerle ve değişen ilişkilerle bağdaştırılmaktadır. Burada kastedilen riskler sanayileşmeyle birlikte artan üretimin doğal alanlar ve canlılar üzerindeki tecrübe edilmemiş olumsuz etkilerinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan üretimin artışıyla meydana gelen işgücünün metalaşması, aile yapısındaki çözülme ve bireyselleşme; toplumsal ilişkilerin geleneksel yapıdan ayrılmasına neden olmaktadır. Giddens (2016), toplumsal yapıdaki değişimlerin ve küreselleşmenin etkisiyle artan geçirgenliğin; geleceğe yönelik bir belirsizlik ürettiğini vurgulamaktadır. Dayanıklı esneklik kavramıyla benzer şekilde, toplumsal boyutta risklerin önlenemesine yönelik muğlaklıklar bu teoride de yerini bulmuştur. Ölçekler arası etkileşimler ve müdahalelerle toplumsal yapıya dair risk değerlendirmelerinin zorlaştığı, dolayısıyla ne yapılacağına ilişkin yol haritasının da giderek karmaşık bir hâl aldığı fikri desteklenmektedir.

3.2.3. Müphemlik ve Akışkanlık

Zygmunt Bauman, toplumun modernlikle birlikte geçirdiği değişimleri anlamlandırmak adına çeşitli kavramlar geliştirmiştir. Genel olarak modernliğin kendi içindeki çelişkileri, düzen oluşturmaya çalışırken yarattığı karmaşa ve belirsizlikleri analiz etmektedir. Bunu yaparken de yönetsel, ekonomik ve toplumsal boyutlarda farklı çıkarımlarda bulunarak; sosyolojinin bu duruma çözüm üretmede rolünün ne olabileceğini tartışmaktadır. Modernlikle değişen dünyayı ve toplumsal yapıyı analizinde kullandığı çok sayıda kavram arasından, tez bağlamında “müphemlik” ve “akışkanlık” ön plana çıkmaktadır.

Bauman (2017), Batı’da ortaya çıkarak yayıldığını söylediği modernliğin, daima müphemlik üreten bir olgu olduğunu savunmaktadır. Aslında modernliğin çıkış noktasında bir düzen kurma, aklın hâkimiyeti ile kesin bilgiye ulaşma ve belirsizlikleri ortadan kaldırma düşüncesi hâkimdir. Fakat çelişkili şekilde

modernlikle birlikte; hiç kimsenin hiçbir şeyi kesin olarak bilemeyeceği bir ortam yaratıldığını ve modernlik öncesindeki kesinliklerin ortadan kalktığını iddia etmektedir. Bu belirsizlik sürecini de *postmodernite* dönemi olarak adlandırmakta ve bu dönemle birlikte insan aklının doğayı bir *pasif nesne* haline getirdiğini, toplumun da tüketici bir yapı kazandığını ileri sürmektedir. Bu durumun oluşmasında, sermayenin sınırsız hareket özgürlüğünün de etkili olduğu belirtilmektedir (Kineşçi, 2017). Bu doğrultuda geleceğe dair karşılaşılabilecek risklerin öngörülemediği, doğanın tüketim alışkanlığıyla sürekli yok edildiği bir durum ortaya çıkmaktadır.

Bauman (2019), topluma yönelik analizlerinde ise “akışkan” kavramını kullanmaktadır. “Küreselleşme bağlamında akışkanlık hem kalıcı toplumsal bağlar oluşturmaktan kaçınan bireyi hem de toplumsal düzendeki esnekliği ve kararsızlığı...” ifade etmektedir (Ertoý & Yalçın, 2017: 187). Bu kavramla aslında herşeyin sürekli değişim ve gelişim gösterdiğini, dolayısıyla geleceğin belirsizleşerek bir güven problemi doğurduğunu belirtmektedir. Akışkanlığın özellikle kentsel alanlarda görülebileceğini vurgulayarak “kentlerdeki kalabalığın bir gündelik hayat stratejisi üretirken aynı zamanda belirsizliği, güvensizliği ve geçiciliği de süreklileştirdiğine” dikkat çekmektedir (Ertoý & Yalçın, 2017: 187).

Bauman (2018), küreselleşmeyle birlikte zaman ve mekân sınırlarının ortadan kalktığını belirttiği mevcut toplumsal durumda, önemli olanın sadece hız haline geldiğini, tüm insanlığın meydana gelen değişimlerin içinde ve etki alanında olduğunu belirtmektedir. Bunun temel sebebini de teknolojik ilerleme ve gelişmelerle meydana gelen küreselleşme olgusuyla ilişkilendirmektedir. Ekolojik, ekonomik ve toplumsal açıdan güvensiz bir ortamın yaratıldığını; bunun sonucu olarak da toplumun modernlik öncesine göre risklerle daha fazla karşı karşıya kaldığını vurgulamaktadır.

Toplum kavramının geçirdiği değişimi analiz ederken, Bauman (2018), modern öncesi dönemde aynı yerde ve bir aradayken meydana gelen etkileşimlerle kurulan ilişkilerin, artık bireysel olarak küresel ölçekte kurulan ilişkilere evirildiğini ve bu doğrultuda bir toplumsal çözülme yaşandığını ileri sürmektedir. Bireysel deneyim ve tercihlerle şekillenen toplumsal hayata dair, fiziksel mesafelerin bir öneminin

kalmadığını ve her bireyin farkında olarak veya olmayarak sürekli çok sayıda insanla geçici ve anlık etkileşim kurduğunu belirtmektedir. Bu durumun da toplumsal olarak bağlılığın ve güven ortamının azalmasına yol açtığını, modernlikle birlikte toplumun kendi içinde yabancılaştığını ve toplumsal ilişkilerin de yeni risklerle şekillendiğini iddia etmektedir (Bauman, 2018).

İçinde bulunduğumuz durum, “Kazançların ancak kayıplarla birlikte elde edilebileceği, iyi ve kötü çözümler arasında değil, kötü ile beter arasında seçim yapmak zorunda olduğumuz, sürekli bir değiş tokuş durumu” şeklinde tanımlanmaktadır (Bauman, 2003: 155-156). Bu durumla baş edebilme noktasında; “Mesele tarihin nehrini nasıl geriye döndüreceğimiz değil, beşerî sefaletle kirlenmiş suyuyla nasıl mücadele edeceğimiz ve bu suyun taşıdığı faydaları daha eşitlikçi bir dağıtıma nasıl yönlendireceğimizdir” savıyla toplumsal açıdan bir öneri getirilmektedir (Bauman, 2018: 34-35). Fakat yaşadığımız akışkan hayatın içinde, durumumuzun net olarak fotoğrafını çekmek imkânsız hâle geldiğinden; sürekli değişim ve dönüşümlerin yarattığı müphemlik olgusuyla riskleri öngörebilmek giderek daha karmaşık bir hâl almaktadır.

Sonuç olarak Bauman, -Beck ve Giddens ile benzer şekilde- modernlikle meydana gelen değişimlerin, bilinmeyen riskler doğurduğunu ve toplumsal katmandaki dönüşümlerin de bu risklere karşı daha kırılgan bir yapı oluşturduğunu vurgulamaktadır. Özellikle kentsel alanlardaki dinamik yapı sebebiyle her şeyin çok hızlı değişip dönüştüğünü; mekânsal sınırların teknoloji ile ortadan kalkmasıyla da geçirgenliğin arttığını vurgulamaktadır. Bu doğrultuda sorumluluk ölçeği küreselleşirken; bireyselleşen toplum yapısıyla birlikte risklere karşı kolektif bilinç oluşturmanın ve önlemler almanın zorlaştığını belirtmektedir (Bauman, 2018). Bu çıkarımlar da dayanıklı esneklik kavramına dair ilginin neden meydana geldiğini açıklamakta, bu ilgiyi destekleyen analizler içermektedir.

3.3.Toplumsal Ölçekte Riskli Grup Kırılganlıkları

Dayanıklı esnekliğin zıttı olarak kavramsallaştırılan kırılganlık özelliği, toplumsal katmanda bazı niteliklere sahip gruplara atfedilmektedir. Toplumdaki herkesin hatta aynı hane içinde bulunan herkesin aynı seviyede dayanıklı esnek olamayabileceği

daha önce vurgulanmıştı. Bu doğrultuda toplum içerisindeki bazı gruplar da farklı sebeplerden dolayı daha kırılgan olarak tanımlanabilmektedir. Bu sebepler ekonomik durumla, demografik yapıyla, sağlık veya eğitim durumuyla, etnisiteyle, cinsiyetle, mekânsal özelliklerle vs. ilişkili olabilmektedir.

Dezavantajlı veya riskli olarak nitelendirilen bu gruplar UNESCO tarafından; “ekonomik durumları, cinsiyetleri, etnik veya dilsel kökenleri, dinleri veya (mesela sığınmacılar gibi) politik statüleri nedeniyle toplumsal ve ekonomik entegrasyon şansları diğer insanlara göre daha düşük olan kimseler” olarak tanımlanmışlardır (Elmas, 2018: 946). Literatürde, yoksulluk başta olmak üzere bazı toplumsal özellikler kırılganlık sebebi olarak gösterilmektedir. Buradaki temel anlayış ise kaynaklara erişebilmedeki eşitsizliklerden doğmaktadır. Bu durum Weber’in “yaşam şansı” kavramıyla da ilişkilendirilebilir. Buradaki temel görüş - statüyle de bağlantılı şekilde- “ailelerin toplumsal yapıdaki konumu ile ekonomik sistemin dağıttığı ücretlerin miktarı” arasındaki ilişkinin varlığıdır (Şentürk, 2011: 50). Bu ilişki beraberinde -özellikle konuta erişim noktasında- mekânsal ayrışmayı ve sosyal kaynaklara erişimi de şekillendirdiği için; meydana gelen tabakalaşma, toplumsal dayanışma mekanizmalarını zayıflatmakta ve yoksul grupları daha kırılgan hâle getirebilmektedir.

Sosyal dışlanma olarak adlandırılan kaynaklara erişememe durumu, özellikle kentsel alanlardaki temel sorunlardan birisi şeklinde vurgulanmaktadır. “Sosyal dışlanma, eşitsizliklerin büyümesi ve nüfusun bir bölümünde yükselen sosyal ve ekonomik güvenlik açığının dönüşümü sonucunda ortaya çıkan sosyal uyum kaybı anlamına gelmektedir” (Karakaş, 2010: 10). Sosyal dışlanmaya maruz kalan gruplar ise genel olarak; kadınlar, çocuklar, yaşlılar, eğitimsiz bireyler, engelliler, göçmenler, iş güvencesi olmayanlar, illegal veya çeper yerleşmelerde barınanlar, sağlık problemi olanlar, yoksullar gibi farklı özelliklerde kategorilendirilmektedirler. Dayanıklı esnekliğin toplumsal boyutunda en çok vurgulanan gereklilik olarak *sosyal sermaye*, sosyal dışlanma yaşayan ve toplumla bütünleşemeyen gruplarda inşa edilememektedir. Bu gruplar, temel yaşamsal kaynaklara erişimde problem yaşadıkları için iletişim ağları veya kolektif eylemlere dahil olamamakta; dolayısıyla

ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamda risklere karşı kırılganlığı en yüksek gruplar haline gelmektedir (Karakan, 2018).

Toplumda riskli olarak tanımlanan gruplar; “...toplumun çoğunluğunun ulaşabildiği ve kullandığı otonomi, teşvik, sorumluluk, özsaygı, topluluk desteği, sağlık, eğitim, bilgilenme, istihdam, sermaye, destek sistemleri gibi bireysel ve sistemsel araçlara ulaşamamaktadırlar” (Mayer, 2003: 2’den akt. Elmas, 2018: 946). Bu noktada sosyal içerme kapsamında belli politikalarla bu grupların desteklenmesi gerekmektedir. Toplumun her kesiminin temel ihtiyaçlara ulaşabiliyor olması, dayanıklı esnekliğe de katkı sağlayacak bir durumdur. Dolayısıyla toplumsal olarak kırılganlıkların azaltılmasına yönelik şimdiye kadar süregelen uygulamalardan ziyade daha kapsayıcı ve yeni uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Kırılgan grupların topluma kazandırılması ve sosyal risklerin fırsata dönüştürülebilmesi adına yeni adımlar atılmalıdır. Bu noktada geçici, anlık çözümler yerine ileriye dönük ve bütüncül bir önleme hedefiyle yeni bakış açıları geliştirilmelidir.

Örnek vermek gerekirse; toplumsal risklerden birisi olarak tanımlanan yaşlı nüfus, aslında dayanıklı esneklik bağlamında avantaja dönüştürülebilecek bir özelliktir. Sosyal hafıza olarak kavramsallaştırılan geçmişe ait bilgi ve deneyimlere erişmede, yaşlı nüfusun varlığı önem arz etmektedir. Toplumsal, ekolojik veya fiziksel risk ve afetlere karşı alınabilecek önlemler ve geliştirilebilecek stratejiler, daha önce de vurgulandığı üzere deneyimler üzerinden sağlanacak öğrenme süreçleriyle sağlanabilmektedir. Bu noktada toplumun geçmiş hafızasını en iyi aktaracak olan bileşeni de yaşlı nüfus olacaktır. Dolayısıyla yaşlı nüfusu bir kırılganlık veya risk olarak kodlamak yerine; fırsata çevrilebilecek niteliklerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Buna benzer şekilde toplumsal olarak kırılganlık özelliğiyle anılan grupların veya sosyal risk olarak görülen niteliklerin avantaja dönüştürülebilmesine yönelik bakış açıları geliştirebilmek önem kazanmaktadır.

Literatürde genel geçer kabul görmüş toplumsal risklerin yanı sıra, tanımlanan *yeni sosyal riskler* de bulunmaktadır. Bunların başında, toplumun temel birimi olan ailenin yapısal değişimi gelmektedir. Bunu emek sektöründeki değişimlerle süreksizlik ve düşük ücret-yüksek risk altında çalışan yoksul kesimin taşıdığı riskler

takip etmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve teknolojinin ilerlemesiyle niteliksiz insan gücüne ihtiyacın azalması da bu durumu tetiklemektedir. Özellikle eğitim seviyesi düşük olan grupların istihdam problemi her geçen gün büyümekte ve toplumdaki kırılganlıkların kronikleşmesine yol açmaktadır. “Avrupa Birliği ülkelerinde de ciddi sorun oluşturan sosyal riskler olarak; uzun dönem boyunca düşük-yetersiz gelire bağımlı olmak, uzun dönemli işsizlik, düşük ücretli-vasıflı istihdam, kayıt dışı istihdam, düşük eğitim seviyesi, kırılgan-savunmasız ailede yetişmek, toplumun dezavantajlı bölge ve kesimlerinde yaşamak, malullük veya problemli sağlık durumu, bakım hizmeti zorunluluğu veya nitelik eksikliği sebebiyle emek piyasasına girememek” gibi durumlar sıralanmaktadır (Frazer, 2005: 6’dan akt. Hemerijck, 2011: 15’ten akt. Öztürk, 2014: 61).

Bu başlık altında farklı toplumsal riskler, temel kaynakları bağlamında gruplandırılarak özetlenecektir. Toplumda kırılgan yapıya sahip olduğu düşünülen belli gruplara ait nitelikler –genişletilebilir ve çoğaltılabilir şekilde- kategorize edilerek kapsamaları açıklanmaya çalışılacaktır. Bu noktada dayanıklı esneklikte toplumsal dinamiklerin deneyimle ortaya çıkacağı unutulmamalıdır. Diğer bir deyişle toplumun en kırılgan parçaları olarak tanımlanan riskli grupların, bir olay karşısında belki de en dayanıklı esnek tepkileri verebileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla burada yapılacak gruplandırma literatüre dayalı olup; her bir kırılganlık aslında fırsata dönüşebilecek ve kendi içinde avantajlara sahip özellikler olarak değerlendirilmelidir.

3.3.1. İklim Değişikliği ve Gıda Güvencesi Sebepli Kırılganlıklar

İklim değişikliği, küresel ölçekte farklı katmanlarda oluşan birçok riskin temel kaynağı durumundadır. Özellikle yoğun nüfusun bir arada yaşadığı kentsel alanlarda, etkisini daha fazla hissettiren değişimler söz konusudur. Bu değişimler toplumsal açıdan da gıda, gelir, göç, sağlık, yaşam şekli gibi birçok noktada doğrudan veya dolaylı etkiye sahiptir. İklim değişikliği ile meydana gelen daha önce tecrübe edilmemiş şiddette doğa olayları ve yüksek sıcaklıklar, insan hayatı üzerinde risk teşkil etmektedir. Hava olaylarının aşırı değişimiyle meydana gelen olaylarda yaşanan doğrudan kayıpların yanı sıra; salgın hastalıklar, tür kaybı, hava ve su kirliliği, kalp krizi riskinin artması gibi dolaylı etkiler de sıralanabilmektedir.

Kentsel alanlardaki yoğun nüfus, doğanın tahribatı ve aşırı yapılaşmanın sonucu olarak iklim değişikliğinin ekonomik ve sosyal etkileri açısından yüksek risk altındadır. Üstelik iklim değişikliğiyle tarımsal üretimde meydana gelen aksamalar, kırsal nüfusu da kentsel alanlara çekmeye devam etmekte ve kentsel alanlardaki nüfus yoğunluğu sürekli artmaktadır. Bu bağlamda meydana gelen olumsuz etkilerin giderilememesi durumunda -yoksul kesim başta olmak üzere- yaşam kalitesinde düşüşler meydana gelebilecek, öte yandan iş verimliliği veya psikolojik durum gibi birçok açıdan da olumsuz sonuçlar doğabilecektir. “Dünya genelinde iklim değişikliği, dezavantajlı grupların kronik yoksulluğunu tetikleyecek ve fırsat eşitsizliği yaratacaktır” (İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı Raporu, 2018: 12).

Bir başka açıdan, gıda üretimi ve tedariği süreçleri de iklim değişikliğinden kaynaklanan kuraklık veya aşırı yağışlardan etkilenmektedir. Bu değişimlerle hem üretilen miktar ve kalite etkilenmekte; hem de ürünlerin transfer ve dağıtım süreçleri zorlaşmaktadır. Bu durum ekonomik boyutta gıda fiyatlarının artışına yol açarak insanların temel gıdalara yeterli ve sağlıklı erişimini kısıtlamaktadır. Dolayısıyla sosyal açıdan gıda güvencesi problemine sebep olabilmektedir. Üretici açısından da ekonomik zorluklara yol açarak geçim sıkıntısına sebebiyet verebilmekte; bu kaygılarla toplumdaki belli grupların sosyal hayata katılımı ve entegrasyonu zorlaşmaktadır. Ayrıca güvencesizlik riskinden kaynaklanan göçlerde de bir artış meydana gelebilmektedir (Otto vd., 2017).

Toplumsal etkiler bağlamında yönetim boyutunda da iklim değişikliğiyle ortaya çıkan riskler ve tahribatlara karşı; altyapı, sağlık hizmetleri, koruma ve sosyal yardım gibi konularda hazırlıklı olmak gerekmektedir. Bu noktada ortaya çıkabilecek durumları öngörmek ve azaltma, önleme veya mücadele planları geliştirmek gerekmektedir. Finansal açıdan da bu süreçlerin iyi planlanması ve yönetilmesi, yaşam kalitesi ve refah açısından kritik öneme sahiptir. Görüldüğü üzere iklim değişikliğinden kaynaklanan çok yönlü etkiler, sosyal açıdan kayıplar, riskler ve zorluklar içermektedir. Dolayısıyla toplumsal kırılganlıkların artışında iklim değişikliği ve etkileri önemli bir paya sahiptir.

3.3.2. Ekonomik Sebepli Kırılğanlıklar

Ekonomik koşullar, birçok katmanda meydana gelebilecek hasarların derecesi ve toparlanma süreci açısından belirleyici olabilmektedir. Özellikle doğal afetlerde yaşanan yıkımlar, büyük oranda toplumsal yapı ve ekonomik durumla ilişkilidir. Toplumsal dayanıklı esneklik konusunda literatürdeki çalışmalara bakıldığında da daha önce belirtildiği üzere, yoksulluk başlıca kırılğanlık özelliği şeklinde vurgulanmaktadır. 70'lerden itibaren risk kavramının literatürde yoğun olarak yer edinmeye başlamasıyla birlikte yoksulluk üzerine yapılan çalışmaların da artış göstermesi; yine yoksulluk-kırılğanlık arasındaki paralelliğin göstergesi kabul edilebilir.

“Yoksulluk birbiri içine geçmiş birçok sorunun ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik bir olgudur” (Şentürk, 2008: 19). Toplulukların ekonomik durumu; konuta erişim, altyapı hizmetleri, yaşam kalitesi gibi birçok konuda temel belirleyicidir. Özellikle kentsel alanlarda “iş fırsatlarına ve gelire sınırlı erişebilirlik, konut imkânlarının ve hizmetlerin yetersizliği, şiddetin hâkim olduğu sağlıksız bir çevre, sosyal koruma mekanizmalarından yoksunluk, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim imkânının sınırlı olması” gibi özelliklerle tanımlanan “kent yoksulluğu” olgusu, toplumsal kırılğanlık bağlamında önemlidir (Şentürk, 2008: 28). Sanayileşme sonrası üretim araçlarının değişmesiyle istihdam olanaklarının farklılaşması, yoğun nüfusun barındığı kentsel alanlardaki işsizlik oranını artırmıştır. “...İstihdam piyasasının genişlemesi hâlinde dahi iş bulma ihtimali yine çok düşüktür, ayrıca işin bulunması durumunda ücretlerin düşük olması da yine yoksulluk durumunun devam etmesine neden olmaktadır” (Şentürk, 2011: 38). Dolayısıyla kentlerin artık çalışan yoksulları da barındırdığı, düşük ücretler sebebiyle çalışanların sosyal hayata katılımının da sınırlı olduğu ve bu durumun kırılğanlığı artırdığı söylenebilir. Özellikle genç nüfus açısından çalışma hayatına dâhil olamama durumu, psikolojik ve toplumsal sorunlara yol açarak topluma entegrasyonu kısıtlamaktadır.

Başka bir açıdan düşünülecek olursa; ekonomik bağlamda toplumda meydana gelen eşitsizlik durumu, “yoksulluk, yönetime katılamama, halk sağlığının gerilemesi, cinsiyet ve kültürel olarak sosyal dışlanma” gibi toplumsal etkileri de ortaya çıkarmaktadır (İnmez, 2012: 189). Bu sonuçlar ekonomik şartların sebep olduğu

farklı toplumsal kırılmalıkların artışına yol açmaktadır. Dolayısıyla üretim ilişkileri ve çalışma koşulları, iş fırsatlarının sosyal dağılımı gibi ekonomik sistemle şekillenen olguların, toplumsal kırılmalıklığın belirleyicilerinden olduğu söylenebilir.

Yoksul nüfusun barındığı güvensiz yaşam alanları da büyük toplumsal kırılmalıklar barındırmaktadır. Altyapı kalitesinin düşük olduğu bu alanlar, afet durumunda en çok kayba uğrayan bölgeler olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda bu alanlarda yaşayan toplulukların mali gücü, afet sonrası iyileşme süreci için de yetersiz kalmakta; dolayısıyla ekonomik durumdan kaynaklanan toplumsal kırılmalıklar meydana gelmektedir. Bu duruma afetlerle yaşanan kayıpların zenginleşmiş ölkelerde daha az oluşu kanıt gösterilebilir. Bu noktada kişi başına gelir, ücret piyasaları, gelir eşitsizliği gibi göstergelerle belirlenen kalkınmışlık seviyesi; toplumsal açıdan kırılmalıklığın da derecesiyle ilişkilendirilebilir (Pelling, 2003).

Kentleşmenin yüksek olduğu alanlarda ekolojik dengeyi bozacak şekilde yapılan yatırımlar da toplumsal kırılmalıklığın bir diğer sebebi olarak tanımlanabilir. Bu yatırımlar maliyetlerine ek olarak; yarattıkları doğal afet riski ve afet sonrası verilen kayıplardaki artışla, hem ekonomik anlamda külfet oluşturmakta hem de toplumsal refahı ve yaşam kalitesini etkilemektedir. Bu durum özellikle kentsel alanlarda birtakım ekonomik buhranlara yol açmakta; barınan yoğun nüfusun daha kırılmalıklan hale gelmesine sebep olmaktadır. Gıda, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlara erişim noktasında yetersiz kalan yoksul kesimler, sosyal hayattan kopuk ve dolayısıyla daha kırılmalıklan yapı göstermektedirler.

Devletin küresel ölçekte uyguladığı ekonomik politikalar da toplumsal açıdan birtakım etkilere sahiptir. Örneğin 70'lerden itibaren yaşanan finansal entegrasyon dolayısıyla; "gelişmekte olan ölkelerde yaşanan finansal krizler bu ölkelerde büyük ölçüde işsizlik, yoksulluk ve sefaletle neden olmaktadır". İşsizlik, enflasyon, faiz, bütçe, borçlanma gibi göstergeleri belirleyen makro ve mikro ölçekli ekonomik politikalar, toplumsal katmanda belirli sosyal problemlerin temelini oluşturabilmektedir (Turgut, 2006: 35). Dolayısıyla toplumsal kırılmalıklar ekonomiden bağımsız düşünölmemelii ve ekonominin toplum üzerindeki etkisi göz ardı edilmemelidir.

3.3.3. Sosyo-Demografik Yapı Sebepli Kırılğanlıklar

Demografik yapı özelinde bazı yaş aralıklarındaki gruplar, toplumsal kırılğanlığı yüksek topluluklar olarak belirtilmektedir. Belli yaş aralıklarının farklı ilişkisel bağlantılarla şekillenen riskler taşıdığına yönelik yaklaşımlar mevcuttur. Bu gruplardan literatürdeki en belirgin olanı yaşlı nüfustur. “21. yüzyılda ön plana çıkan en önemli demografik olgulardan biri nüfusun yaşlanmasıdır...Nüfus yaşlanması, sağlıktan sosyal güvenliğe, çevresel konulardan eğitim ve istihdama, sosyo-kültürel faaliyetlere ve aile hayatına kadar bütün toplumsal alanlarda etkili olmaktadır” (Dericioğulları Ergun, 2017: 18).

Bağımlı nüfus olarak nitelendirilen yaşlı nüfusun artışı, istihdam ve sosyal hizmetler gibi konularda yeni gerekliliklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Öte yandan sağlık problemleri, bakıma muhtaç olma durumu, hareket kabiliyetinin kısıtlılığı gibi durumlar da ağırlıklı olarak yaşlı nüfusta görülmektedir (Ellis, 2003: 8). Aile yapısındaki çözülme ve iş hayatındaki ilişkilerle beraber toplumsal dayanışmanın da dönüşümüyle; “...yaşlı, yaşlanmanın neden olduğu sosyal risklerle mücadelede tek başına kalmaktadır” (Dericioğulları Ergun, 2017: 21). Dolayısıyla toplumsal kırılğanlığın artışıyla yaşlı nüfusun artışı arasında bir ilişki kurulmaktadır.

Ekonomik bağlamda değerlendirildiğinde de yaşlı nüfusun birtakım dezavantajları mevcuttur. “Yaşlı bireylerin aldıkları ücretin düşük olması, çalışmak isteyen yaşlının istihdam edilememesi, sosyal ilişkilerden uzaklaşması, sağlık masraflarının artmasından kaynaklanan görece yoksulluk düzeyinde bulundukları...” gibi çıkarımlar, toplumdaki yaşlı nüfusun kırılğanlığa etkisini desteklemektedir (Görgün Baran, 2017: 1). Artan ihtiyaçlarına karşılık gelirlerinin yetersiz kalması ve fiziksel yetersizlik veya sağlık sorunları nedeniyle alternatif kaynak üretememeleri, yaşlı nüfusu dezavantajlı konuma getirmekte ve yoksullaşma risklerini de artırmaktadır.

5 yaşın altındaki çocuk nüfus da toplumun kırılğan parçalarından birisi olarak gösterilmektedir. Yetersiz veya dengesiz beslenme ve bulaşıcı hastalıklar noktasında daha hassas oldukları için; demografik yapıda bu yaş grubunun sayıca fazlalığı da toplumsal kırılğanlığı artıran bir özellik olarak belirtilmektedir (Ellis, 2003: 8). Bu

yaş aralığındaki bireylerin de bağımlı nüfus olması, yaşlı nüfusla benzer şekilde riskler taşıdıklarını göstermektedir.

Cinsiyet bağlamında ise kadının erkeğe göre daha kırılgan yapıda olduğuna yönelik yaklaşımlar mevcuttur. “Kadınlar; hane içindeki yaşlı, engelli, hasta ve çocuk bakımı gibi zaman, kaynak ve kurumsal hizmet gerektiren alanlarda ücretsiz emek konumuna indirgenmektedir. Bu anlayış, kadınların toplumsal yaşama ve emek süreçlerine katılımını engellemektedir” (Uluocak, 2017: 378-379’dan akt. Dericioğulları Ergun, 2017: 30). Kadına yönelik bakış açısının bu yönde olduğu toplumlarda, kırılganlık noktasında kadınlar dezavantajlı konuma gelebilmektedir.

Düşük eğitim düzeyi de sosyo-demografik açıdan değinilmesi gereken bir başka kırılganlık özelliğidir. Özellikle eğitim hizmetlerine erişememe durumunda, bireysel ölçekte meydana gelecek kırılganlığın yanı sıra; toplumun geleceğinin temelleri olan genç nüfusun teknoloji ve bilgidan uzak kalması, ilerleyen süreçte de toplumsal kırılganlığın artmasına sebep olacaktır. Eğitim çağında olan bireylerin bu hizmetlerden yoksunluğu, psikolojik etkiler göstererek bireysel dayanıklı esnekliği etkileyebilecek; sosyal dışlanmaya maruz kalma riski taşıdıklarından toplumdaki gençlerin sosyal hayata katılımını da sınırlandırabilecektir. Özetle toplumda bilgiye erişim, teknoloji kullanımı, sosyo-kültürel gelişmişlik gibi birçok noktada katkı sağlayan eğitim sürecinden yoksun kalan topluluklar, toplumsal kırılganlığın kısa ve uzun vadede artmasına sebep olmaktadır.

Sosyo-demografik özelliklerden biri olarak nüfus artış hızı da toplumsal kırılganlıkla ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Nüfus artışı, yoksulluk ve hizmetlere erişimde kısıtlılık sonuçlarını doğurabilmektedir. Kişi başı gelirin düşmesine yol açmakta ve eğitim, sağlık, istihdam gibi konularda talebin artmasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla nüfusun hızlı artışı, yaşam standartlarında bir düşüşe yol açabilmektedir (Kabaş & Kandır, 2013). Bunun sonucunda nüfus artış hızı yüksek olan toplumlarda kırılganlık seviyesi yükselebilmektedir. Sonuç olarak, sosyo-demografik yapıdaki belli göstergelerin, toplumsal ölçekte dayanıklı esneklik özelliğine etkisinin yüksek olduğu görülmektedir.

3.3.4. Mekân Sebepli Kırılğanlıklar

Mekânın toplumsal hayata etkisi birçok açıdan dikkate alınması gereken bir olgudur. Mekânsal özelliklerin yarattığı avantaj veya dezavantajlar; bu mekânların kullanıcısı olan topluluklarda birtakım sosyal tezahürlere yol açmaktadır. Toplumsal kırılğanlık bağlamında, dezavantajlı denebilecek belli mekânlar bulunmaktadır. Bu mekânlar özellikle doğal riskler, ekonomik riskler ve sosyal hayata erişimde kısıtlılık özellikleriyle belirginleşmektedir. Bu bağlamda kırsal alanlar, kent çeperindeki yerleşimler ve doğal yapısı riskli alanlar örnek verilebilir.

Üretim ilişkilerinin değişmesiyle birlikte birçok olanağın kentsel alanlarda toplanmış olması; kırsal alanda yaşayan toplulukların güvencesizliğine ve yoksullaşma riskindeki artışa sebep olmuştur. Tarımın önemini kaybetmesi ve ekonomik faaliyet çeşitliliğinin eksikliğinden kaynaklı olarak kırsal kalkınmanın sağlanamaması, hem kırsalın hem de buradan gelen göçle farklı sorunlara ev sahipliği yapan kentin problemi haline gelmiştir. Kırsaldaki toplumsal yapı “mülksüzleşen ve kendisinin ve ailesinin yeniden üretimi sağlayabilecek kaynaklardan yoksun olan...” bireyleri kapsayan bir nitelik kazanmıştır (Güneş, 2009: 449). Dolayısıyla kırsal nüfusun önünde 2 seçenek bulunmaktadır: kente göç ederek istihdam, göçmenlik ve yoksulluk sorunlarıyla mücadele etmek veya gelire, hizmetlere ve sosyal hayata erişimde kısıtlı imkânlarla sahip şekilde kırsalda yaşamak. Kırsal alanda altyapı, kaliteli konut, istihdam, verimlilik, ulaşım, sosyal hizmetler gibi birçok konuda yetersizlikler ve kopukluklar mevcuttur. Dolayısıyla kırsal alanda yaşayan topluluklar özellikle yoksullaşma riski ve kaynaklara erişimin sınırlılığından dolayı, toplumun kırılğan gruplarından birisi haline gelmektedir.

Kentsel alanda da çeper yerleşmeler başta olmak üzere toplumsal kırılğanlığı yüksek nitelikte bölgeler olduğu söylenebilir. “Ormanları, tarım arazilerini, su kaynaklarını vb. tehdit eden / yok eden, konut-işyeri arasındaki mesafeyi artıran kentsel yayılma; kentsel ısı adası etkisini artıran, açık-yeşil alan miktarının az olduğu yüksek yoğunluklu yapılaşma; dere yatakları gibi riskli alanlarda yerleşme...” benzeri sorunlar, kentsel alandaki toplumsal kırılğanlığı artıran durumlardır (Gökçe v.d., 2018: 120). Özellikle nüfus artışı ve kontrolsüz yapılaşma sonucunda meydana gelen kentsel yayılma, merkezden uzak yerleşim alanlarının oluşmasına yol açmaktadır. Bu

alanlar merkezdeki eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi imkânlarla erişimde problemli durumdadır. Dolayısıyla bu mekânsal ayrışmayla meydana gelen bir sosyal ayrışma da ortaya çıkabilmektedir. Bu noktada planlama disiplini aracılığıyla yapılan bazı uygulamalara da değinmek gerekmektedir.

Mekânla kullanıcı arasında kurulan aidiyet duygusu ve mekânı paylaşan topluluklar arasındaki sosyal sermaye, dayanıklı esnekliği artırmaktadır. Toplumsal bağların kuvvetli oluşu ve yere bağlılıktan doğan memnuniyet, hem bireysel dayanıklı esnekliği artırmakta hem de bir karışıklık durumunda organize olabilme ve birlikte hareket edebilmeye katkı sağlamaktadır. Mekân üzerinde değişim yaratarak toplumsallığı etkileyen, bunun sonucunda kırılganlığı artıran kentsel dönüşüm, soylulaştırma, turistikleştirme gibi uygulamalar bulunmaktadır. Mekân kullanıcılarının değişmesi ve mekânsal kimliğin farklılaşması, değerlerin artışıyla ekonomik refahın azalması, var olan sosyal sermayenin zarar görmesine ve yaşayanların yerinden edilmesine yol açabilmektedir. Özellikle dezavantajlı grupların mekânsal dışlanma yaşamasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla belli araçlar ve uygulamalarla mekânla kurulan ilişkinin bozulması, toplumsal kırılganlık üzerinde olumsuz etki yaratabilmektedir (Akalin, 2016: 298-314).

Mekânla toplumsal kırılganlık ilişkisi üzerine değerlendirilmesi gereken alanlar olarak, doğal yapısı farklılaşan yerleşimler de dikkate alınmalıdır. Özellikle iklim değişikliğinden kaynaklanan birtakım doğal felaketler, dağlık alanlar veya kıyı yerleşimler için ekstra risk oluşturabilmektedir. Çünkü bu değişimlerin yarattığı sorunlar, doğal yapısı sebebiyle bazı yerleşimleri daha dezavantajlı kılabilir. “İklim değişikliğinin kıyı yerleşimlerinin ekosistemi, nüfusu, ekonomisi, yapılı çevresi ve altyapısı üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır” (Gökçe v.d., 2018: 119). Deniz seviyesinde yükselme, sel ve kuraklıkların artması, daha güçlü fırtına olayları gibi doğal riskler ve felaketler, doğal yapı kaynaklı belli mekânsal özelliklere sahip yerleşmeleri daha fazla etkilemekte; buradaki toplumsal yapıyı da daha kırılgan hale getirebilmektedir.

3.3.5. Etnik veya Politik Sebepli Kırılğanlıklar

Toplumda etnik kökenleri veya politik statüleri dolayısıyla kırılğanlığı yüksek olan gruplar bulunmaktadır. Son dönemler göz önünde bulundurulduğunda bu kırılğanlığın en yüksek gözlemlenebileceği gruplardan birisi mültecilerdir. Göç olgusunun yol açtığı hareketlilik, kültürel kayıplara ve psikolojik zorluklara da yol açmaktadır. Aidiyet duygusu düşük şekilde adaptasyon sürecinde olan, mekânsal ve toplumsal açıdan yeni bağlar inşa etmeye çalışan mülteci gruplar; kültürel farklılıkları sebebiyle sosyal dışlanmaya maruz kalabilmektedir. Öte yandan yoksulluk, barınma sorunu, dil sorunu, işsizlik veya düşük ücretli çalışma koşulları, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişememe gibi zorluklarla karşılaşarak hem psikolojik anlamda hem de yaşam kalitesinin düşüklüğü sebebiyle kırılğan özellik göstermektedirler. Özellikle mülteci çocuklar dil sorunu ve yoksulluktan dolayı eğitim hakkından yararlanamama, ucuz işgücü olarak çalışma, yeterli gıdaya erişememe, kötü koşullarda barınma ve sağlık problemleri gibi birçok zorluk çekmekte; “kayıp nesil” olarak ileriye dönük bir kırılğanlık da inşa etmektedirler (Kart, 2018: 11).

Etnik kökenden kaynaklanan sosyal ayrışma ve gruplaşmalar da kırılğanlığı artırıcı bir durum olarak tanımlanabilir. Toplumsal açıdan yaşanan bu ayrışmanın mekâna da yansımaları görülmektedir. Mezhep veya etnik köken üzerinde mekânsal olarak toplanmalar ve sosyal açıdan dışa kapalı şekilde devam eden ilişkiler; kentin bazı bölgelerini kırılğan hale getirebilmektedir. Kültür, dil veya yaşam tarzı açısından farklılaşan gruplarda, mekânsal ve sosyal ayrışma da görülmektedir. Dolayısıyla bu gruplar kendi içerisinde aidiyeti ve bağlılıkları yüksek olsa da toplum içerisinde iş imkânları, eğitim veya sağlık gibi temel hizmetlerde sosyal ayrışmadan kaynaklı olarak dezavantajlı konuma gelebilmektedir. Bu durum da çok kültürlü yapıya sahip toplumlarda avantaj olması gereken heterojen yapının, kırılğanlık sebebi olmasına yol açabilmektedir. Dolayısıyla ırkçı veya milliyetçi bir tutumla toplumdaki bazı grupların dışlanması durumu; bir *zihniyet meselesi* olarak toplumsal kırılğanlığın artışına sebep olabilmektedir (Alp & Taştan, 2011).

3.3.6. Diğer Özel Sebepli Kırılğanlıklar

Toplumda özel durumları sebebiyle dezavantajlı veya kırılğan olarak tanımlanan gruplar bulunmaktadır. Bu özel durumları sınıflandırmak veya sınırlandırmak kolay olmasa da engelliler, kronik hastalığı olanlar ve eski hükümlüler literatürde özellikle fırsat eşitsizliği bağlamında ön plana çıkan kırılğan grupları oluşturmaktadır. Bu gruplar dışında toplum içerisinde; madde bağımlıları, kimsesizler, tehlikeli işlerde çalışanlar, anne babası boşanmış çocuklar, emziren kadınlar, bakmakla yükümlü oldukları bireylerden dolayı sorumluluğu olanlar vs. gibi başka birçok özel durum belirtilebilir.

Toplumsal kırılğanlık bağlamında en kabul görmüş dezavantajlı grubun engelliler olduğu söylenebilir. Bedensel, zihinsel veya ruhsal boyutlarda ve farklı derecelerde; doğuştan olabilen veya sonradan meydana gelebilen engellilik durumu, bireyler için çeşitli dezavantajlar yaratmaktadır. Toplumsal yaşama uyum sağlama konusunda problem yaşayan ve ihtiyaçlarını karşılamak için her zaman desteğe ihtiyaç duyan engelli bireyler, farklı kırılğanlık özellikleri gösterebilmektedir. “Dünya çapında, engelli olmayan insanlara kıyasla engelli insanlar; daha olumsuz sağlık durumuna, daha düşük eğitim başarısına ve iktisadi katılıma, bunun yanında daha yüksek yoksulluk oranlarına sahiptirler” (Genç, 2015: 65). Erişemedikleri istihdam veya eğitim olanakları sebebiyle, bu durumla ilişkili -yoksulluk gibi- başka kırılğanlık özelliklerine de sahip olmaktadır. Dolayısıyla sosyal hayata entegrasyon noktasında mahrumiyet yaşayabilmekte; toplumun bakış açısına bağlı olarak sosyal dışlanmaya dahi maruz kalabilmektedirler.

Toplumda kronik hastalığı olan kişiler de istihdam, tıbbi masrafları karşılayabilme, psikolojik sağlamlık gibi belli konularda dezavantajlı olduklarından; toplumsal kırılğanlık sebebi olarak nitelendirilmektedir. “Kronik hastalık bireylerin yaşamına doğrudan etkisinin yanı sıra yol açtığı iş gücü kaybı, getirdiği sosyal ve ekonomik sorunlar nedeniyle toplumu da doğrudan ilgilendirmektedir” (Bayramova & Karadakovan, 2004: 40). Tedavi süreçlerinin maliyetli ve destek gerektiren süreçler olması, kronik hastaların gelir sağlayacak iş imkânına erişememesi, öte yandan bu durumun psikolojik olarak umutsuzluğa sebep olması gibi birçok boyutta

dezavantajlar bulunmaktadır. Dolayısıyla bireylerin ve ailelerinin sosyal yaşantısını etkileyerek toplumsal ölçekte kırılabilirlik yaratabilmektedir.

Özel durumları sebebiyle dezavantajlı olarak nitelendirilen toplumsal kırılabilirliğe sahip gruplardan bir diğeri de eski hükümlülerdir. “Günümüzde sosyal dışlanmaya neden olan faktörlerin başında işsizlik ve işsizlikle bağlantılı sosyo-ekonomik sorunlar gelmektedir. Bu sorunlarla mücadele etmek zorunda kalanların başında, sosyal hayattan soyutlanarak toplumun dışına itilen eski hükümlüler gelmektedir” (Kavi & Altun, 2010: 449). Bu kişiler diğeri özel durumlara kıyasla daha dezavantajlı konumda bulunmaktadır. Çünkü sağlık problemi veya seçim şansının olmadığı bazı özelliklerden dolayı dezavantaja sahip olan kişilere karşı, toplumdaki bakış açısı daha ılımlı olabilmektedir. Fakat eski hükümlüler “suçlu” etiketlerinden dolayı; cezasını çekmiş olsalar da potansiyel riskliler olarak toplumda sosyal dışlanmaya daha fazla maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla psikolojik olarak da kırılabilir yapı gösterebilmekte ve yeniden suç işleme eğiliminde olabilmektedirler. Özellikle iş bulma konusunda büyük problem yaşadıkları için; temel sosyal güvenlik hakkından da mahrum kalabilmektedirler. Bu durum diğeri dezavantajlı özellikleri tetiklemekte; karşılaştıkları toplumsal, ekonomik ve psikolojik sorunlar nedeniyle sosyal hayata katılma şansları da düşmektedir (Karakartal, 2018).

Sonuç olarak dayanıklı esneklik kavramı sosyolojik bağlamda değerlendirildiğinde, bazı toplumsal özelliklerle bağdaştırılmaktadır. Bu özellikler toplumun dinamik yapısı sebebiyle zamana ve mekâna göre farklılaşabilmektedir. Öte yandan meydana gelen fiziksel, ekonomik veya politik değişimler toplumsal yapıda önemli kırılmalara yol açarak beklenmedik değişimlere neden olabilmektedir. Bu noktada sosyolojik kuramlarda desteklendiği gibi bir belirsizlik ve bilinmezlik söz konusudur. Toplumsal yapının küreselleşmeyle birlikte çözülmesi ve bireyselleşme, toplumsal kırılabilirliklerin de çeşitlenerek artışına sebep olmaktadır. Dolayısıyla toplumun dezavantajlı grupları daha kırılabilir hale gelerek toplumsal dayanıklı esnekliğin azalmasına yol açmaktadır. Buradaki karmaşa ise dünyadaki değişimlerin toplumsal yapıdaki etkileriyle, dayanıklı esnekliğin inşası için gerekli niteliklerin çelişkisinden doğmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küreselleşme süreciyle beslenen değişim ve dönüşümler, çeşitli kavramlarla gündeme gelmekte ve farklı disiplinler tarafından araştırmalara konu edilmektedir. Özellikle iklim değişikliği, afet yönetimi ve ekonomik krizler gibi temel alanlarda yer edinmeleriyle birlikte, bu kavramlar üzerinden şekillenen yoğun çalışmalar bulunmaktadır. “Resilience” kavramı da son dönemde birçok disiplin tarafından analiz edilmeye çalışılmaktadır. Kökeni çok önceye dayansa da özellikle 70’lerden itibaren ekoloji biliminin merkezindeki kavramlardan birisi haline gelen dayanıklı esnekliğin, anlamı ve içeriği zamanla genişleyerek karmaşık bir yapı kazanmıştır. Ekolojik risklerin temel kaynağı olan kentsel alanlar özelinde çalışılması ise 2000’li yıllarla birlikte başlamıştır denebilir. Kentsel alanların genişlemesiyle meydana gelen aşırı şehirleşme ve doğanın tahribatı, bütün disiplinlerin bu alanlara yönelmesine sebebiyet vermiştir. Dinamik toplumsal, ekolojik, ekonomik ve fiziksel katmanlarıyla kentsel alanlar, sürdürülebilir gelişme kapsamında başat araştırma sahaları olmuşlardır. Tüm katmanlardaki değişimlerin iç içe geçtiği ve karşılıklı olarak birbirini etkilediği bu durumda, belli kavramlar tüm disiplinlerin ortak merakı halini almıştır. Dayanıklı esneklik kavramı da bu doğrultuda kent araştırmaları, planlama ve dolayısıyla sosyoloji alanlarında kendine yer edinmiştir.

Bu çalışmada planlama ve sosyoloji arasındaki çizgide, her iki disiplin için de gündemde olan ve anlaşılması gereken dayanıklı esneklik kavramı konu edilmiştir. Tezin ilk bölümünde öncelikle kavramsal çerçevenin analizi hedeflenmiştir. Bu amaçla literatürde farklı disiplinler tarafından üretilip sonraki araştırmalara kaynaklık eden belli başlı çalışmalar ve kavramın uygulama boyutunda araştırmalar yürüten bazı platformlar irdelenmiştir. Başlıca kuramsal ve ampirik çalışmalar incelendiğinde, belli kavramların dayanıklı esneklikle bütüncül şekilde sürekli kullanıldığı görülmüştür. Bu sebeple ilişkili diğer kavramların da açıklaması yapılarak anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bölüm, kavramın anlaşılmasında mevcut literatürü belirli bir perspektifle betimlemektedir.

Tezin ikinci bölümünde, kavramın planlama disiplinde ve kentsel ölçekte nasıl anlamlandırıldığına yönelik bir analiz gerçekleştirilmiştir. Başlangıçta planlama

disiplininin geçirdiği değişim ve sürekli evrimleşen epistemolojik yaklaşımına dair süreç özetlenerek meşruiyet sorunu irdelenmiştir. Üretilen yeni kavramlarla sürekli olarak geliştirilmeye çalışılan planlama disiplini, son dönemde “dayanıklı esnek planlama” olgusunu da gündemine almıştır. Kentsel alanlardaki farklı katmanların dayanıklı esneklik özelliğiyle neleri kapsadığını; planlamanın bu noktada araçlarının ve yönteminin ne olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Ekolojik, fiziksel ve sosyo-ekonomik boyutlarda, kentsel alanların nasıl daha dayanıklı esnek bir yapı kazanabileceği ve planlama disiplininin bundaki rolü analiz edilmiştir. Planlama literatüründe kavramın daha çok afet yönetimi konusuyla ilişkili şekilde çalışıldığı görülmüş ve bu kapsamdaki süreçlerin nasıl uygulandığı aktarılmıştır. Değişen eğilimlerle birlikte yeni bakış açılarının geliştirildiği afet yönetimi konusunda, dayanıklı esnekliğin kentlerdeki uygulama boyutunun nasıl sağlandığına yönelik bir analiz hedeflenmiştir. Dayanıklı esnekliğin planlama boyutunda karşılığını görebilmek adına üretilen ikinci bölümde, aslında kavramın uygulamalarla nasıl bütünleştirildiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Tezin son bölümünde, önceki analizler doğrultusunda, kavramın temelindeki toplumsal boyut anlaşılmaya çalışılmıştır. Genel kavramsal çerçeve ve planlama boyutundaki analizlerde, toplumsal katmanda dayanıklı esnekliğin inşası sağlanmadan diğer katmanların da yönetilemeyeceği görülmüştür. Toplumsal boyutta sağlanan dayanıklı esneklik özelliğiyle, kentsel alanlar başta olmak üzere birçok katmanda bu niteliğin geliştirilmesi mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda öncelikle kavramın toplumsal boyutta neleri içerdiği, ölçülmesine yönelik kriterlerin literatürde nasıl tanımlandığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Toplumsal ölçekte hangi dinamiklerin dayanıklı esnekliğe katkıda bulunacağı, genel çerçevede özetlenmiştir. Daha sonra sosyolojik teoriler içerisinde modern toplum yapısını anlamaya çalışan ve dayanıklı esneklik kavramıyla ilişki kurulabilecek –dönemsel olarak da örtüşen- sosyolojik yaklaşımlara yer verilmiştir. Her biri tez araştırma konusu olacak kuramsal yaklaşımların sadece dayanıklı esneklik ile dönemsel olarak ilişkili çıkarımları ele alınmış ve betimlenmiştir. Bu bağlamda, kavramın toplumsal boyutunu kavramada, genel toplumsal yapıya ilişkin sosyolojik analizlerin de anlaşılması önem arz etmektedir. Son olarak da dayanıklı esnekliğin geliştirilmesinde

öncelikli olarak dikkate alınması gereken gruplar ve doğurdıkları toplumsal kırılğanlıklar analiz edilmiştir. Bu bölümde özetle dayanıklı esneklik kavramının toplumsal boyutu ve sosyolojideki toplumsal analizlerle ilişkisi aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu tez çalışmasıyla, esasen dayanıklı esneklik kavramının bütüncül olarak anlaşılması hedeflenmiştir. Dayanıklı esnekliğin, planlama ve sosyoloji disiplinlerindeki karşılığı ile ilişkiel bağlantıları analiz edilmeye çalışılmıştır. Kavram, karmaşık yapısı nedeniyle genel çerçeveye yönelik bir belirsizlik taşısa dahi; toplumsal boyutunun kritik olduğu ve birincil olarak inşa edilmesi gerektiği görülmüştür. Öte yandan planlama disiplinindeki eğilimlerin, sosyolojideki toplumsal analizlerle paralel olduğu gözlemlenmiştir. Bu noktada sosyal bilim tartışmalarının planlamaya kaynaklık edebileceği söylenebilir. Dayanıklı esneklik kavramı üzerinden aslında planlama ve sosyal bilimler arasındaki ilişkinin ve iletişimin geliştirilmesi gerektiği görülmüştür. Özellikle kentsel alanlardaki dinamiklerin tüm disiplinlerin ortak problemlerini doğurduğu, dolayısıyla disiplinler arası bir iş birliğinin gerektiği ortaya çıkmıştır. Küresel risklerin merkezi olan kentsel alanlarda, geleceğe yönelik geliştirilecek politikalarda, tüm disiplinlerin söz hakkının olması gerektiği vurgulanabilir. Bu doğrultuda kentsel alanların gelişiminde kilit rolü olan planlama disiplininin, geleneksel teknik bakış açısını geliştirip; toplumsal dinamikleri ve katılımcı süreçleri daha fazla kapsayacak bir yöntem yeniliğine ihtiyaç duyduğu öne sürülebilir.

Planlama disiplininin, toplumsal olanı işlemselleştiremediği; nicel olarak elde edilemeyen verileri uygulama sürecine dâhil edemediği söylenebilir. Yöntemsel olarak çok statik bir tavır sergileyen planlama, kentsel alanlarda ortaya çıkan kaos ve riskleri önleyebilecek kararlar almada yetersiz kalmaktadır. Dayanıklı esneklik gibi birçok kavram şimdiye kadar planlama süreçlerine eklenmemiş çalışılmıştır. Fakat bu kavramların, öncelikle indeksler üzerinden tanımlanmaya çalışılıyor olması, toplumsal boyutun eksik kalmasına sebebiyet vermektedir. Birtakım kavramların, planlamanın yöntemine dâhil edilmeye çalışılmasındansa; kendi dinamikleri ve gereklilikleri içerisinde bu sürecin şekillenmesinin daha doğru sonuçlar ortaya çıkarabileceği düşünülmektedir. Bugüne kadar planlamanın toplumcu bakış açısının

çok değişmediği ve fiziksel boyutta kaldığı; dolayısıyla nitel dinamiklerin sürece dâhil olamadığı ve sonucunda kavramların geçici olarak gündeme geldiği, uygulamalarla bütünleşemediği söylenebilir. Dayanıklı esneklik de aslında bu minvalde, -mevcut koşullar içerisinde- planlamanın kısıtlarını yeniden üreten bir kavramsal eğilim olarak nitelendirilebilir.

Sosyolojideki toplumsal analizlere bakıldığında, bugünkü toplum yapısıyla alakalı çıkarımlar, aslında planlamadaki eğilimlerin gereklilikleriyle örtüşmemektedir. Modern toplum yapısındaki, -bireyselleşme ve duyarsızlaşma gibi- özellikle metropolleşen kentsel alanlarda yaşayan bireylere ait olgular, dayanıklı esnek planlamanın toplumsal boyutta gerektirdiği katılımcılık, kolektif hareketler, toplumsal iletişim ağları vs. gibi olgularla çelişmektedir. Dolayısıyla, planlamaya dâhil edilen kavramların, içerik olarak aslında mevcut toplumsallıkla ve genel durumla çok fazla bütünleşmediği; bu sebeple de teoride kalma riski taşıdığı ve uygulamalarda kavramın gerekliliklerini tam anlamıyla karşılayamadığı söylenebilir. Bu bağlamda sosyolojiye yönelik bakış açısının değiştirilmesi ve sosyolojiden beklentinin sistemde meydana gelen arızaları kaldırma üzerine olmaması gerektiği söylenebilir. Bunun yerine tüm aşamalarda sosyolojik girdilerin dikkate alınması ve süreçlere dâhil olması, bu yöntemle planlar üretilmesi gerekmektedir.

Dayanıklı esneklik kavramına yönelik analizler sonrasında kavramın kendi içinde de çelişkiler barındırdığı ileri sürülebilir. Bu durum aslında kavramın kökenlerinin daha niceliksel oluşuyla ilişkilendirilebilir. Özellikle toplumsal boyuttaki bileşenlerinin ölçülebilir olmayışı, bu çıkarımı desteklemektedir. Toplumsal verinin dinamik yapıda olması nedeniyle, toplumsal risklerin değerlendirilmesi ve öngörülmesi çok zor bir süreçtir. Sosyolojik veri üzerinden toplumsal risklerin tahmini veya risklere yönelik önlemler geliştirme süreci de karmaşık özelliktedir. Toplumsal verinin ancak yerel ölçekte elde edilebiliyor olması ve sürekli değişmesi, ortaya çıkacak sonuçları muğlak kılmaktadır. Bu noktada, sürekli bir belirsizlikten bahsedilebilir. Sosyolojik kuramlarda da desteklendiği üzere; toplumsal boyuttaki risklerin öngörülmesi, - özellikle küreselleşmeyle meydana gelen bilinmezliklerle birlikte düşünıldüğünde- dinamik ve zor bir süreçtir.

Dayanıklı esneklik kavramının tüm katmanlarında, gerekli veriye erişme zorluğundan da bahsedilebilir. Ekolojik, fiziksel veya sosyo-ekonomik verilere erişmek, özellikle ülkemiz için zorlu bir süreçtir. Verinin yerelde ve doğru üretimi sağlanamadığında, üst ölçekli kararlar açısından da doğru altlıklar üretilmemektedir. Bu temel gerekliliğin eksikliği; kavramlar çerçevesinde analiz ve strateji geliştirme süreçlerini de etkilemektedir. Bu bağlamda, dinamik özellik gösteren verilerin her ölçekte ve sürekli üretimi gerekmektedir. Özellikle toplumsal boyutta, yerele özgü dinamiklerin etkisi sebebiyle, verilerin her ölçekte üretilmesi önem arz etmektedir. Verilerin elde edilme zorluğunun yanı sıra; kategorize edilişinde de yeniliğe gidilmesi gerekmektedir. Toplumsal olarak analiz edilen demografik niteliklerin her biri için, olumlanacak tarafların olduğu yönünde bir bakış açısı geliştirilebilir. Genel geçer şekilde verilerin sınıflandırılarak kararlar alınması yerine; süreçlerin, yerel dinamiklere uygun değerlendirmelerle yönetilmesi gerekmektedir.

Meydana gelen değişimlerin tüm insanlık için yeni ve belirsiz oluşu, bazı kavramların hızlıca kabul görüp araştırmalara konu edilmesine sebep olmaktadır. Fakat belli bir olgunluğa erişmiş kavramların, genişletilerek farklı disiplinlere uyarlanmasının doğru bir yöntem olmadığı söylenebilir. Dayanıklı esneklik kavramında olduğu gibi, belli kavramların içerik olarak netleşmemişken, uygulamalarda altlık olarak kullanımı problem yaratabilmektedir. Bu noktada, özellikle, yerelden küresele doğru aktarılan özgün ve net kavramların üretimi ile verilerin toplumsal dinamikler doğrultusunda değerlendirilmesi, doğru bir yöntem olacaktır. Gündeme gelen kavramları tam olarak analiz etmeden süreçlere eklemlenmeye çalışmak, bu durumun geçiciliğine ve verimsizliğine sebep olmaktadır. İçselleştirilemeyen kavramlar üzerinden, kapsamlı ve doğru kararların üretilmesi düşük bir olasılıktır. Çünkü bu yöntemle, nihayetinde yine yüksek oranda belirsizlik ve çözümsüzlük üretilmektedir.

Bu tez çalışmasıyla, disiplinler tarafından yoğun şekilde çalışılan dayanıklı esneklik kavramı analiz edilerek, hem planlama hem de sosyoloji disiplinleri açısından karşılığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Kavramın -kullanıldığı gibi- tüm alanlarda kapsayıcı ve uygun olup olmadığı sorgulanarak, esasen, kavramsal boyutla uygulama ve gerçeklik arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Dayanıklı esneklik kavramıyla ilgili,

özellikle Türkçe literatürdeki kaynak yetersizliği bu analizi zorlu bir süreç haline getirmiş olsa da, geliştirilmesi gereken birçok yönüyle beraber çalışma tamamlanmıştır. Bu çalışmaya benzer şekilde, uygulamalara yöntemsel açıdan rehberlik eden başka kavramlar da detaylı analizlerle sorgulanabilir. Bu anlamda ortaya çıkan çelişkiler veya uygunluklar doğrultusunda, daha iyi yöntemlerin geliştirilmesine de katkı sağlanabilir.

Öte yandan günümüzün karmaşık risklerine karşı, kurulması gereken disiplinler iş birliğinin nasıl sağlanabileceği, ortak bir dilin nasıl geliştirilebileceği yönünde çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle yerel yönetimlerin, artan etkileri nedeniyle bu yönde atılacak adımların baş aktörleri olarak; yenilikçi ve katılımcı süreçlerle politikalar geliştirmesi ve sorumluluk alanlarında doğru analizlerle doğru kavrayışlar edinmesi gerektiği vurgulanabilir. Bu noktada yerel yönetim mantığının ve hiyerarşik yönetim ilişkilerinin nasıl iyileştirilebileceği de çalışma konularından birisi haline gelmektedir. Özellikle, siyasetin etkisinde yönlendirilen planlama uygulamalarının, geleneksel yapısından sıyrılıp; toplumsal analizleriyle katkı sağlayacak olan sosyoloji disiplinini dikkate alması gerekmektedir.

Kentsel gelişme bağlamında, hem ekolojik eşikleri dikkate almayan hem de mekânsal ve sosyal hafızayı yok edici, kültürel kayıplara ve yere bağlılığın azalmasına sebep olan çok sayıda proje üretilmektedir. Özellikle kentsel dönüşüm ve gayrimenkul geliştirme üzerinden şekillenen planlama uygulamaları, bazı hassasiyetleri dikkate almadan yürütülmektedir. Örneğin temel barınma ihtiyacına yönelik geliştirilmesi gereken sosyal bir olgu olarak konut üretimi, son dönemlerde büyük oranda ticari bir alan haline gelerek çok fazla ve hızlı bir yapılaşmaya yol açmıştır. Üretilen konutlarla, belli gelir seviyesine sahip homojen toplumsal yapıya sahip alanlar ortaya çıkabilmekte; toplumsal tabakaların farklı mekânsal tercihleri sebebiyle, yeni gelişen kentsel alanların kırılabilirliği artabilmektedir.

Öte yandan, alınan bazı yatırım kararlarıyla, -özellikle merkezi alanlarda- arazi değerleri normalin üzerinde artış göstererek; toplumun belirli bir gelir seviyesinin altındaki kesimlerini kentin dışına itebilmektedir. Bu süreçte, dayanıklı esneklik için birçok çalışmada temel gereklilik olarak vurgulanan heterojen yapı; ekonomik,

toplumsal ve fiziksel boyutta korunamamaktadır. Meydana gelen yerinden edilme süreçleriyle, mevcut bağlar yok edilmekte ve dayanıklı esnekliğin temel bileşenlerinden olan sosyal sermaye zarar görmektedir. Bu sebeplerle, kentsel sistemler içerisinde, sosyo-ekolojik hafıza ve aidiyetin zayıf olduğu yeni gelişen alanların kırılganlığı yükselebilmektedir. Konut üretimi ve kentsel dönüşüm süreçlerinde, bu kırılganlığı azaltacak çözümler üretilmesi gerekmektedir. Buna benzer örnekler üzerinden, planlama uygulamaları ve karar süreçlerindeki ölçüm endekslerinin, eleştirel sosyolojik perspektifle ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu sayede farklı ölçeklerde dayanıklı esnekliğin ne derecede üretildiği veya yok edildiği daha net görülebilecektir.

Sonuç olarak mevcuttaki planlama uygulamaları da, mevcut toplumsal yapıda olduğu gibi dayanıklı esneklik kavramının genel çerçevesi ile bütünleşik bir özellik göstermemektedir. Dolayısıyla bu kavramın disiplinlere eklenmesi noktasındaki belirsizlik ve çözümsüzlüğün giderilmesi zor gözükmemektedir. Her disiplinin mevcut dinamikler üzerinden yerelde üreteceği, net çerçeveye dayalı kavramların veya indekslerin rehberliğinde, süreçlerin yönetiminin daha kolay olacağı düşünülmektedir. Metropolitan bölgeler başta olmak üzere yerele özgü mikro ölçüm kriterlerinin geliştirilmesi, daha etkin sonuçlar verebilecektir. Çünkü özellikle toplumsal boyut için, bir olayı veya olguyu, zamandan ve mekândan bağımsız, sadece belirli kavramlara ve kavramların içeriğine dayalı olarak anlamlandırmaya çalışmak doğru bir yol olmayabilir. Öncelikli temel yöntemsel değişimlerden sonra dayanıklı esneklik veya benzer kavramların kuramsal yol göstericiliğine başvurma eğiliminin, daha anlamlı olabileceği ve daha net sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AÇMAZ ÖZDEN, M.: **Yenilenen Demokrasi Modelleri ve Planlama** 2009 **Yaklaşımları, Toplum ve Demokrasi**, 3(5), 161-168.
- ADAM, B., BECK, U., **The Risk Society and Beyond: Critical Issues for** LOON, J.V.: 2000 **Social Theory**, Thousand Oaks, Calif: Sage, London, 1-32.
- ADGER, W.N.: 2000 **Social and ecological resilience: Are they related?**, Progress in Human Geography 24, 347–364.
- ADGER, W.N.: 2003 **Building resilience to promote sustainability: an agenda for coping with globalisation and promoting justice.** IHDP Update 2: 1–3.
- ADGER, W. N.: 2006 **Vulnerability, Global Environmental Change**, 16 (3), 268-281.
- AĞCASULU, H.: 2017 **Sosyal Sermaye Kavramı Ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması**, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 8(17), 114-129.
- AKPİNAR AKSUGÜR, İ. V.D.: 2016 **History Urbanism Resilience Planning Theories Pedagogies and Practices.** IPHS 1st ed., IPHS.
- ALBERTİ, M., **Ecological resilience in urban ecosystems: Linking** MARZLUFF, J. M.: **urban patterns to human and ecological functions**, 2004 **Urban Ecosystems**, (7), 241–265.
- ALDRİCK D.P., **Social Capital and Community Resilience**, American MEYER, M.: 2014 **Behavioral Scientist**, 1-16.
- AKALIN, M.: 2016 **Kentsel Dönüşümün Karanlık Yüzü: Soylulaştırma, Yerinden Edilme ve Mekânsal Dışlanma**, Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, 7(14), 287-320.

- ALP, S. & TAŞTAN, N.: 2011 **Türkiye’de Irk veya Etnik Köken Temelinde Ayrimciliğin İzlenmesi Raporu**, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- ALTAY, D.: 2011 **Küresel Süreçler Etkisinde Kentsel Çevrenin Değişimi: İstanbul, Levent-Maslak Aksı Ve Sosyal Dayanıklılığa Etkisi**, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara.
- ALTUN, Ö.A.: 2011 **Kentsel Dayanıklılığın Artırılmasında Sosyo-Ekolojik İlişki Ağları ve Yapılaşmanın Rolü**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ARUP.: 2015 **City Resilience Framework**, The Rockefeller Foundation.
- ATEŞ, G.: 2013 **Anthony Giddens ve Zygmunt Bauman’ın Modernite Görüşlerinin Karşılaştırılması**, Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- AYGÜN, A.: 2015 **Climate Change and Urban Resilience: Vulnerability and Risk Assessment For İstanbul**, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- BAHADIR, B.: 2015 **Anthony Giddens’te Modernleşme, Küreselleşme ve Din**, Harran Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- BALAMİR, M.: 2007 “Afet Politikası, Risk Ve Planlama”, **TMMOB Afet Sempozyumu 5-7.12.2007 Bildiriler Kitabı**, Ankara, 31-43).
- BALTA, Ö.M.: 2013 **Kentsel Risklerin Planlama Temelinde Analizi ve Dirençli Kent Planlama Yaklaşımı**, Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara.

- BAUMAN, Z.: 2017 **Modernlik ve Müphemlik**, Çev. İsmail Türkmen, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z.: 2018 **Bireyselleşmiş Toplum**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z.: 2018 **Kuşatılmış Toplum**, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z.: 2019 **Akışkan Modernite**, Çev. Sinan Okan Çavuş, İstanbul, Can Yayınları.
- BAYRAMOVA, N. & KARADAKOVAN, A.: 2004 **Kronik Hastalığı Olan Bireylerin Umutsuzluk Durumlarının İncelenmesi**, Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 7(2), 39-47.
- BECK, U.: 1992 **Risk Society: Towards a New Modernity**, Sage Publication London, Newbury Park, California, 15-260.
- BECK, U.: 1999 **World Risk Society**, Polity Press, Madlen, MA, 1-150.
- BECK, U.: 2000 **Risk Society Revisited: Theory, Politics and Research Programmes**, in Adam, Barbara, U. Beck and J. Van Loon (eds.) The Risk Society and Beyond, Critical Issues for Social Theory, London, 211-230.
- BECK, U.: 2011 **Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru**, Çev. Kazım Özdoğan & Bülent Doğan, İstanbul, İthaki Yayınları.
- BERKES F, COLDİNG J, FOLKE C.: 2003 **Navigating social-ecological systems: building resilience for complexity and change**, Cambridge University Press, Cambridge.

- BERKES F, FOLKE C, EDS. 1998 **Linking Social and Ecological Systems: Management Practices and Social Mechanisms for Building Resilience.** Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press.
- BRAND, F.S., JAX, K.: 2007 **Focusing the Meaning(s) of Resilience: Resilience as a Descriptive Concept and a Boundary Object,** Ecology and Society, 12(1): 23.
- BRUNEAU, M. V.D.: 2003 **A framework to quantitatively assess and enhance seismic resilience of communities,** Earthquake Spectra, (19), 733-52.
- CAMPANELLA, T. J.: 2006 **Making resilient cities: Some axioms of urban resilience,** Xi'an International Conference of Architecture and Technology, Proceedings: 67–70.
- CAMPANELLA, T. J.: 2006 **Urban Resilience and the Recovery of New Orleans,** Journal of the American Planning Association, 72(2), 141-146.
- CARPENTER, S.R. V.D.: 2001 **From Metaphor to Measurement: Resilience of What to What?,** Ecosystems 4: 765-781.
- CHANG, S. E., SHINOZUKA, M.: 2004 **Measuring Improvements in the Disaster Resilience of Communities,** Earthquake Spectra, 20(3): 739-755.
- CHELLERÌ, L.: 2012 **From the “Resilient City” to Urban Resilience. A Review essay on understanding and integrating the resilience perspective for urban systems,** Documents d’Analisi Geografica, 58(2), 287-306.

- CHELLERİ, L., AND OLAZABAL, M.: 2012 **Multidisciplinary perspectives on urban resilience**, A Workshop Report, 1–76
- CHURCHILL, S.: 2003 **Resilience, not resistance. A contribution to an expanded urban conversation**, *City*, 7 (3), 349-360.
- COAFFEE, J.: 2008 **Risk, resilience and environmentally sustainable cities**, *Energy Policy*, (36), 4633–4638.
- COAFFEE, J.: 2013 **Rescaling and Responsibilising the Politics of Urban Resilience: From National Security to Local Place-Making**, *Politics*, 33(4), 240-252.
- COLDING, J.: 2006 **Ecological land-use complementation for building resilience in urban ecosystems**, *Landscape and Urban Planning*, (81), 46–55.
- COLLIER, V.D.: 2013 **Transitioning to resilience and sustainability in urban communities**, *Cities*, 32 2013-07, 21-28.
- CUTTER, S., BORUFF, B. J., SHIRLEY, W.L.: 2003 **Social Vulnerability to Environmental Hazards**, *Social Science Quarterly*, 84(2): 242-261.
- ÇUHACI, A.: 2004 **Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı**, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

- DAVOUDİ, S. V.D.: 2012 **Resilience: A Bridging Concept or a Dead End? “Reframing” Resilience: Challenges for Planning Theory and Practice Interacting Traps: Resilience Assessment of a Pasture Management System in Northern Afghanistan Urban Resilience: What Does it Mean in Planning Practice? Resilience as a Useful Concept for Climate Change Adaptation? The Politics of Resilience for Planning: A Cautionary Note,** Planning Theory & Practice 13(2): 299–333.
- DICKSON, E. V.D.: 2012 **URBAN RISK ASSESSMENTS-Understanding Disaster and Climate Risk in Cities,** Urban Development Series, The World Bank.
- DİNCER, Ş.E.Ş.: 2016 **Dayanıklı Kentler İçin Kentsel Tasarım İlkeleri,** Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- DOUGLAS, M.: 1985 **Risk Acceptability According to the Social Sciences,** Russell Sage Foundation, NewYork, 1-114.
- DROBNÍAK, A.: 2012 **The Urban Resilience-Economic Perspective,** Journal of Economics & Management, (10), 6-20.
- D'SOUZA, F.: 1988 **Famine: Social Security and an Analysis of Vulnerability,** In: Harrison, G., ed. Famine,. Oxford University Press, Oxford, 1-56.
- ELLİS, F.: 2003 **Human Vulnerability and Food Insecurity: Policy Implications,** Forum for Food Security in Southern Africa, Theme Paper 3.

- ELMAS, A.: 2018 **1923-2016 Yillari Arasi Hükümet Programlarında Dezavantajli Gruplar**, Social Sciences Studies Journal, 4(15), s.945-953.
- ELMQVİST, T.: 2013 **Urban Sustainability and Resilience - Why We Need to Focus on Scales**, Stockholm. URL:[http://www.thenatureofcities.com/2013/03/27/urban-sustainabilityand-resilience-why-we-need to-focus-on-scales/](http://www.thenatureofcities.com/2013/03/27/urban-sustainabilityand-resilience-why-we-need-to-focus-on-scales/)
- ERAYDİN, A. AND TAŞAN-KOK, T.: 2013 **Resilience Thinking in Urban Planning**, In Ayda Eraydin & T. Taşan-Kok (Eds.), (106). Dordrecht: Springer Netherlands.
- ERNSTSON, H. V.D.: 2010 **Urban transitions: on urban resilience and human dominated ecosystems**, AMBIO: A Journal of the Human Environment, 39 (8), pp. 531-45.
- ERSOY, M.: 1995 “Planlama Kuramları ve Etik”, **1. Planlama Kongresi-Planlamanın Meşruiyeti ve Plancıların Konumu**, ŞPO, Ankara, s.119-124.
- ERSOY, M.: 2005 **Türkiye’de Kent Planlamasının Güncel Sorunları**, 9. Ulusal Halk Sağlığı Günleri, Bildiri Özet Kitabı, Ankara, 137-144.
- ERSAOY, M.: 2008 “Planlama Kuramına Giriş”, **Kentsel Planlama Kuramları**, İmge Yayınevi, Ankara, 9-34.
- EVANS, J. P.: 2011 **Resilience, ecology and adaptation in the experimental city**, Transactions of the Institute of British Geographers, 36(2), 223-237.

- FAO.: 2008 **Disaster Risk Management Systems Analysis A Guide Book**, Environment and Natural Resources Management Series, (13).
- FİRİDİN, E.: 2004 **Değişen Paradigmalar Ekseninde Kent Planlamaya Yeni Yaklaşımlar**, PLANLAMA, (2).
- FOLKE, C.: 2006 **Resilience: the emergence of a perspective for social ecological system analysis**, Global Environmental Change 16, 253–267.
- FOLKE, C. V.D.: 2002 **Resilience and sustainable development: building adaptive capacity in a world of transformations**, Scientific background paper on resilience for the process of The World Summit on Sustainable Development on behalf of The Environmental Advisory Council to the Swedish Government. Ministry of the Environment, Stockholm.
- FOLKE, C. V.D.: 2004 **Regime shifts, resilience, and biodiversity in ecosystem management**, Annu. Rev. Ecol. Evol. Syst. 35, 557.
- FOLKE, C. V.D.: 2005 **Adaptive Governance of Social-Ecological Systems**, Annual Review of Environmental Resources, (30), s.441-473.
- FOLKE, C. V.D.: 2005 **Regime shifts, resilience and biodiversity in ecosystem management**, Annual Review of Ecology Evolution and Systematics 35: 557-581.
- FOLKE, C. V.D.: 2010 **Resilience thinking: integrating resilience, adaptability and transformability**, Ecology and Society, 15 (4), 20.

- FOSTER, & KATHRYN, A.: 2006 **A case study approach to understanding regional resilience**, A Working Paper for network on building resilient regions, University of California, California, US.
- FREDRIK, M., STURLE, H.S.: 2011 **What is Resilience? An introduction to social-ecological research**. Stockholm Resilience Center, Stockholm, SE.
- GENÇ, Y.: 2015 **Engellilerin Sosyal Sorunları ve Beklentileri**, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 35(2), 65-92.
- GIBBERD, J.: 2017 **Social Resilience in Urban Areas**, 11th Built Environment Conference, Durban.
- GIDDENS, A.: 2016 **Modernliğin Sonuçları**, Çev. Ersin Kuşdil, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- GODSCHALK, D.R.: 2003 **Urban hazard mitigation, creating resilient cities**, Natural Hazards Review, ASCE.
- GODSCHALK, D.R. V.D.: 1999 **Natural Hazard Mitigation: Recasting Disaster Policy and Planning**, Island Press, Washington, D. C., 1-525.
- GÖKÇE, D. V.D.: 2018 **İklim Değişikliğine Karşı Mekânsal Kırılganlığın ve Uyum Kapasitesinin Belirlenmesi: Alanya Örneği**, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9(2), 119-128.
- GÖRGÜN BARAN, A.: 2017 **Türkiye’de Yaşlıların Dezavantajlı Konumu Kapsamında Yoksulluk ve Çalışma Yaşamına Katılım Düzeyleri**, Toplum ve Demokrasi, 11 (24), 1-16.
- GUNDERSON, L.H.: 2000 **Ecological Resilience – In Theory and Application**, Annual Reviews 31, 425-439.

- GUNDERSON, L.H.: 2009 **Comparing Ecological and Human Community Resilience**, Community & Regional Resilience Initiative.
- GUNDERSON, L.H. V.D.: 1997 **Resilience in ecosystems, institutions and societies**. Discussion Paper 95. Stockholm: Beijer International Institute of Ecological Economics.
- GÜLTEKİN, L.: 2017 **Bölgesel dayanıklılık ve uyum kapasitesi kavramı Türkiye de ekonomik krizlerin bölgesel etkileri**, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- GÜNEŞ, F.: 2009 **Kentsel Yoksulluk/Dışlanma (Mı), Göç ve İstihdam: Eskişehir’de Belediyeden Yardım Alan Haneler**, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 9(18), 449-470.
- GÜRÇAY, M.: 2018 **Mega Projelerin İstanbul Kent Bölgesinin Uyum Sağlama Kapasitesine Etkileri**, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara.
- HOFFMAN, R. M.: 1948 **A generalised concept of resilience**, Text. Res. J., 18, 141 – 148.
- HOLLİNG, C.S. AND GUNDERSON, L.H.: 2002 **“Resilience and Adaptive Cycles.” In Panarchy: Understanding Transformations in Human and Natural Systems**, Washington, D.C.: Island Press, 27-33.
- HOLLİNG, C.S.: 1973 **Resilience and Stability of ecological Systems**, Annual Review of Ecology and Systematics, Vol.4.
- HOLLİNG, C.S.: 1996 **Engineering Resilience Versus Ecological Resilience**, Engineering Within Ecological Constraints.
- HOLLİNG, C.S.: 2001 **Understanding the Complexity of Economic, Ecological, and Social Systems**, Ecosystems, 4, 390-405.

- HOPKINS, R.: 2008 **The transition handbook. From Oil dependency to local resilience**, Totnes: Green books.
- INTERNATIONAL COUNCIL FOR SCIENCE (ICSU): 2002 **Resilience and Sustainable Development: Building Adaptive Capacity in a World of Transformations**, Series on Science for Sustainable Development No. 3. ICSU, France.
- İBB&İSTAÇ: 2018 **İstanbul İklim Değişikliği Eylem Planı İklim Değişikliği Risk , Fırsat Ve Kırılabilirlikler Analiz Raporu**, İstanbul.
- İNMEZ, İ.: 2012 **Afetlerin Doğallığı Üzerine: Sosyal Bir Olgu Olarak Afetler ve Kırılabilirlik Sorunu**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66(4), 185-194.
- İPKB: 2014 **Kentsel Risklerin Azaltılması**, İSMEP Rehber Kitaplar, (8).
- KABAŞ, T. & KANDIR, E.D.: 2013 **Türkiye’de Demografik Geçiş ve Yoksulluk İlişkisinin Değerlendirilmesi**, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(2), 411-426.
- KARAKAN, B.: 2018 **Türkiye’de Sosyal Dışlanma ve Dezavantajlı Gruplar: Engelliler Üzerine Tanımlayıcı Bir Çalışma**, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- KARAKARTAL, D.: 2018 **Cezaevinden Çıkan Eski Hükümlülerin Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi**, Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 4(9), 72-85.
- KARAKAŞ, M.: 2010 **Küresel Yoksulluğun Öteki Yüzü: Yeni Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma**, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: XII, Sayı 2, 1-16.

- KART, B.: 2018 **Felsefi Bir Sorun Olarak Mültecilik ve Çoklu Kırılğanlık**, ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters, Vol-8, 1-17.
- KAVİ, E. & ALTUN, S.: 2010 **Sosyal İçerme Açısından Eski Hükümlülerin Girişimciliğe Yönlendirilmesi ve Denetimli Serbestlik Faaliyetleri**, Uluslararası II. Trakya Bölgesi Kalkınma - Girişimcilik Sempozyumu Raporu, 449-461.
- KECK, M., 2013 **What Is Social Resilience? Lessons Learned And Ways Forward**, ERKUNDE, 67(1), 5-19.
- SAKDAPOLRAK, P.: 2013 **Forward**, ERKUNDE, 67(1), 5-19.
- KİNEŞÇİ, E.: 2017 **Düşünümsel Sosyoloji Açısından Zygmunt Bauman Sosyolojisi**, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19 (33), 61-70.
- LUHMANN, N.: 1993 **Risk: A Sociological Theory**, Walter de Gruyter, NY, Berlin, 1-236.
- LUTHAR, S. S., AND CİCCHETTİ D.: 2000 **The construct of resilience: implications for interventions and social policies**, Development and Psychopathology 12(4):857-885.
- MEMİŞ, K.: 2017 **Ulrich Beck'in Risk Toplum Teorisi Bağlamında Güvenlik ve Özgürlük İkilemi**, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- MULLER, B.: 2011 **Urban and Regional Resilience: A New Catchword or a Consistent Concept for Research and Practice**, German Annual of Spatial Research and Policy 2010, (Springer-Verlag Berlin Heidelberg).

- MYTHEN, G.: 2005 **Employment, Individualization and Insecurity: Rethinking the Risk Society Perspective**, The Sociological Review, 53(1):129-149.
- OBRİST, B., **Multi-layered social resilience: a new approach in**
PFEIFFER, C., **mitigation research**, Progress in Development Studies,
HENLEY, R.: 2010 10(4), 283-293.
- OLSSON, P., FOLKE, **Adaptive Comanagement for Building Resilience in**
C., BERKES, F.: 2004 **Social-Ecological Systems**, Environmental Management
Vol. 34, No.1, pp. 75-99.
- OTTO, I.M. V.D.: 2017 **Social Vulnerability to Climate Change: A Review Of**
Concepts and Evidence, International Bank for
Reconstruction and Development/The World Bank 2017,
DOI 10.1007/s10113-017-1105-9.
- ÖZER, A.: 2017 **Örgütsel Öğrenme Kültürü, Inovasyon İklimi Ve**
Kurumsal Dayanıklılık/Rezilyans, Boğaziçi
Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.
- ÖZER, Y.E.: 2018 **Risk Azaltma Yaklaşımı Çerçevesinde Dirençli**
Kentler, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ankara.
- ÖZTÜRK, Ş.: 2014 **Sosyal Korumada Yeni Sosyal Risk Yaklaşımı**, Sosyal
Siyaset Konferansları, Sayı: 66-67 – 2014/1-2, 43-74.
- PELLİNG, M.: 2003 **The Vulnerability of cities, natural disasters and**
social resilience, USA, 1-223.
- PERRİNGS, C.: 2006 **Resilience and Sustainable Development**, Environment
and Development Economics 11: 417–427, 6 Cambridge
University Press, UK.

- PİCKETT, S.T.A. VD.: **Urban Ecological Systems: Linking Terrestrial Ecological, Physical, and Socioeconomic Components of Metropolitan Areas**, Annu. Rev. Ecol. Syst. 2001(32) 127-157.
- PİCKETT, S.T.A., CADENOSSO, M.L., GROVE, J.M.: 2003 **Resilient cities; meaning and metaphor for integrating ecological, social-economic, and planning realms**, Landscape and Urban Planning 69(2004), 369–384.
- PORTER, L. AND DAVOUDİ, S.: 2012 **The politics of resilience for planning: a cautionary note**, Planning Theory and Practice, 13 (2), pp. 329-33.
- PUTNAM, ROBERT D.: 1995 **Bowling alone: America's declining social capital**, Journal of Democracy Vol. 6 (1), 64-78.
- RESİLİENCE ALLİANCE.: 2010 **Assessing Resilience in social-ecological systems: Workbook for practitioners**, Version 2.0.
- SERTESEN, S.: 2015 **Dayanıklı Kentler İçin “Sürdürülebilirlik Değerlendirmesi”nden Yola Çıkmak**, TEPAV, 1-4.
- SOYTÜRK, B.: 2010 **Zygmunt Bauman Sosyolojisi**, Cumhuriyet Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- ŞENGÜL, H.T.: 2002 **Planlama Paradigmalarının Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme**, PLANLAMA, 2(3), 8-30.
- ŞENTÜRK, M.: 2008 **Yoksulların Yaşam Stratejileri: Küçük Mustafa Paşa ve Balat Örnekleri**, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ŞENTÜRK, M.: 2011 **Kentsel Müdahaleler Açısından İstanbul**, İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.
- TEKELİ, İ.: T.Y. **Plancının Meşruiyetini Oluşturmada Etik Sorunlar**, Ege Mimarlık, 21-25.

- TIERNEY, K.: 2003 **Conceptualizing and Measuring Organizational and Community Resilience: Lessons from the Emergency Response Following the September 11, 2001 Attack on the World Trade Center**, University of Delaware, Disaster Research Center, Newark, DE, 1-14.
- TIMMERMAN, P.: 1981 **Vulnerability, Resilience and the Collapse of Society**, Institute for Environmental Studies, Environmental Monograph No:1.
- TOMPKINS, E. L. AND ADGER W. N.: 2004 **Does adaptive management of natural resources enhance resilience to climate change?**, Ecology and Society 9(2).
- TURGUT, A.: 2006 **Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler**, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, 4(5), 35-46.
- ULUTAŞ, E. & GÖKÇEN, A.: 2019 **Toplum Tipleri ve Yalnızlık Halleri**, OPUS, 10(17), 1809-1835.
- UNISDR: 2012 **How to Make Cities More Resilient: A handbook for local government leaders**, A contribution to the global campaign 2010-2015, Geneva.
- URBES: 2014 **Urban resilience and sustainability, two sides of the same coin**, Stockholm Resilience Center, The Urbes Project.
- VALE, L. J. AND CAMPANELLA, T.J.: 2005 **The resilient city: How modern cities recover from disaster**, Oxford University Press, ISBN 0195175840.
- WALKER, B. V.D.: 2004 **Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems**, Ecology and Society 9(2).

- WALKER, B. V.D.: **Exploring Resilience in Social-Ecological Systems through Comparative Studies and Theory Development: Introduction to the Special issue,** Ecology and Society 11(1): 12.
2006
- WALKER, B., SALT, D.: **Resilience thinking: sustaining ecosystems and people in a changing world,** Island Press.
2006
- WALKER, B. V.D.: **Resilience management in social-ecological systems: a working hypothesis for a participatory approach,** Conservation Ecology 6(1).
2002
- WALKER, B. V.D.: **Assessing resilience in social-ecological systems a workbook for practitioners,** Revised Version 2.0, Resource of Resilience Alliance.
2010
- WALLACE, D. AND WALLACE, R.: **Urban Systems during Disasters: Factors for Resilience,** Ecology and Society 13(1):18.
2008
- WALTERS, C. J.: **Adaptive Management of Renewable Resources,** New York, McGraw Hill.
1986
- ZIMMERER, K. S.: **Human geography and the ‘new ecology’: The prospect and promise of integration,** Annals of the Association of American Geographers, 84(1): 108–125.
1994
- ZINN, J.O., TAYLOR-GOOBY, P.: **The Current Significance of Risk, Risk in Social Science,** edited by Peter Taylor Gooby and Jens Zinn, Oxford University Press, New York, 1-53.
2006

Elektronik Kaynaklar:

<https://www.ecologyandsociety.org/>

<http://www.100resilientcities.org/>

<https://www.resalliance.org/>

<https://www.stockholmresilience.org/>

